

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Michal J a n d u r a

**Prezident republiky v ústavním systému
předmnichovské ČSR**

Diplomová práce

vedoucí diplomové práce:

Doc. Dr. Ing. Ján Gronský, CSc.

Katedra: Ústavního práva

Praha, 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, únor 2011

Michal J a n d u r a

Poděkování

Děkuji Doc. Dr. Ing. Jánů Gronsému, CSc. za konzultace a cenné připomínky, které mi při vypracování této práce poskytl.

Obsah

Titulní list	
Prohlášení	
Poděkování	
Obsah	4
Úvod	5
I. T. G. Masaryk zvolen prezidentem	13
II. Pravomoci prezidenta republiky podle prozatímní ústavy	30
III. Pravomoci prezidenta republiky podle Ústavní listiny z roku 1920	51
IV. Prezident a prezidentské volby podle Ústavní listiny z roku 1920	81
V. Změny v ústavním a politickém postavení prezidenta republiky ve třicátých letech	109
VI. Závěr	124
VII. Shrnutí v českém a v anglickém jazyce – resume	128
Prameny a seznam použité literatury	132
Příloha	137

Úvod

Základním pramenem překládané práce jsou **ústavní a právní předpisy** první republiky, neboť právní předpisy tehdy – logicky - věnovaly prezidentu republiky a jeho postavení mimořádnou pozornost. Nejdůležitějším základním předpisem nejvyšší právní síly je především **prozatímní ústava** z roku 1918¹, která byla v následujícím roce dvakrát novelizována² a zejména **Ústavní listina** z roku 1920³. Důležitým pramenem je rovněž tehdejší oficiální **Sbírka zákonů a nařízení** státu československého⁴, která vycházela v jednotlivých ročnících od roku 1918. Mezi **další zákony**, které se dotýkají postavení prezidenta republiky, se řadí zákon o zřízení samostatného státu československého⁵ a zákon o volbě prezidenta republiky⁶. Přirozeně prezidenta republiky jako hlavy státu se dotýkaly ještě další zákony a to zákon o platu prezidenta republiky⁷, zákon, kterým se zřizuje Kancelář prezidenta republiky⁸, zákon o vedlejších sídlech prezidenta republiky⁹, zákon o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti¹⁰, zákon o užívání vlajek, znaků a jiných symbolů¹¹, případně také zákon o obraně republiky¹².

Dalším pramenem této práce jsou **díla** tehdejších **významných právních teoretiků**, kteří působily ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století. Především je to monografie od významného právníka a právního vědce Františka Weyra *Československé právo ústavní*¹³, Zdeňka Pešky *Československá ústava a zákony s ní souvislé*¹⁴ a Františka Vavříčka *Základy práva ústavního*¹⁵. Samostatně tématem prezidenta republiky v první republice se zabývala monografie od Emila Soboty *Československý prezident republiky – Státoprávní instituce a její život*.¹⁶ V předkládaném tématu jsem dále využíval **těsnopiseckých zpráv**¹⁷ (stenoprotokolů) tzn. doslovných záznamů z jednání jednotlivých, případně společných schůzí Národního shromáždění ze společné česko-slovenské digitální parlamentní knihovny Kanceláře poslanecké sněmovny České republiky. Tato digitální knihovna Parlamentu České republiky mimo jiné obsahuje všechny těsnopisecké zprávy od roku 1848, v daném tématu byly použity zprávy z let 1918-1935. Práce je členěna tak, aby respektovala návaznost historického vývoje. Po úvodu následují jednotlivé kapitoly a za každou kapitolou je umístěn poznámkový aparát. Na úplný závěr jsem zařadil některé dobové fotografie prezidenta republiky,

kteří pochází z Masarykova ústavu Akademie věd ČR¹⁸ a také z České tiskové kanceláře.¹⁹

Ke sledované problematice jsem využíval **četnou literaturu** k dějinám stran, politických osobností, politickému systému první republiky a k dějinám tohoto období jako celku, průběžně citovanou a uvedenou v závěrečném přehledu. **Vývojem ústavních předpisů a postavením prezidenta** z ústavního pohledu se zabývají především dvě knihy, jedna od doc. Jána Gronského²⁰, případně od téhož autora Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa²¹ a druhá od prof. Karla Malého²². Z dalších prací byla přínosná k tématu prezidenta republiky v ústavním systému dvoudílná monografie prof. Václava Pavlíčka Ústavní právo a státověda²³. Dále byly k danému tématu přínosné publikace z posledních let, především se jedná o dvoudílnou monografii od Antonína Klimka²⁴, který již od počátku sedmdesátých let zásluhou svých přátel tajně studoval archivní fondy prezidentů republiky a tak měl přístup do Masarykova a Benešova archivu, případně od téhož autora nedávno vydané dva svazky Velkých dějin zemí Koruny české²⁵. Dále to byly dvě vydané monografie od Zdeňka Kárníka²⁶ a Věry Olivové²⁷, které také velmi výstižně mapují politickou situaci první republiky, avšak obě trochu z jiného hlediska. Rovněž k politickému systému se věnuje kniha od Evy Broklové²⁸, která se zabývá ve své práci také postavením prezidenta v období první republiky a vymezením jeho pravomocí. K tomuto problému se vztahuje také článek od Roberta Kvačka s názvem V roli prezidenta²⁹. Řadu přínosných informací k tématu prezidenta republiky a fungování politického systému předkládá obsáhlá dvoudílná monografie z dvacátých a třicátých let dvacátého století Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí³⁰ a Národní shromáždění Republiky československé v druhém desetiletí.³¹ Druhým prezidentem republiky Edvardem Benešem se zabývá zejména monografie od Zbyňka Zemana³², práce od Jiřího Dejmka³³ a také Richarda Vaška³⁴.

Na stránkách práce jsem věnoval rovněž pozornost monografiím od významných prvorepublikových spisovatelů a novinářů, kterými byli především Ferdinand Peroutka a Karel Čapek. Jejich texty vynikaly pronikavým pohledem na aktuální skutečnost a smyslem pro historické souvislosti přítomného dění. Oba byli důvěrnými přáteli prezidenta T. G. Masaryka. Jednalo se o čtyřdílnou monografii

Budování státu od Ferdinanda Peroutky³⁵ a Hovory s T. G. Masarykem od Karla Čapka³⁶. Jejich články dotvářejí dobovou atmosféru kolem prezidenta republiky, přinášejí poměrně mnoho zajímavostí ke vzniku prozatímní ústavy a Ústavní listiny z roku 1920, k prezidentským pravomocem a také ilustrují dobové myšlení. Významným pramenem k danému tématu bylo také několiksvazkové dílo předních právních znalců Slovník veřejného práva československého³⁷, který vycházel v letech 1929-1938 a 1945-1948.

Prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk a pozdější jeho nástupce Edvard Beneš patří v období první republiky **k nejvýznamnějším politickým osobnostem** Československé republiky, k významným státníkům a politickým představitelům tohoto období. Vedle nich důležitou úlohu v politickém systému hrály osobnosti jako byl Karel Kramář, Antonín Švehla, Alois Rašín, Rudolf Bechyně, Jan Šrámek, Jiří Stříbrný a další. Prezident republiky měl dokonce významnější postavení než-li předseda vlády a parlament. Proč tomu tak bylo? **Ústavní listina** z roku 1920 sice **nedávala** prezidentu republiky **silné postavení** v ústavním a politickém systému, avšak velmi důležitou úlohu představovala **samotná osobnost Tomáše Garrigua Masaryka** jako zakladatele státu, který měl velký vliv na dění ve státě. Důležitou příčinou je také to, že voleb do zastupitelských orgánů se zúčastnilo vždy mnoho politických stran, z nichž pouze nejdůležitější byly státotvorné a ani jedna z těchto stran nezískala takový počet hlasů, aby mohla účinně ovlivňovat chod parlamentu. Z toho důvodu vznikla tzv. pětka (později šestka a osmička) sestavená z mandátů těchto stran a tento faktický stav fungoval mnoho let a přinášel tak politickou stabilitu Československu, bez ohledu na konkrétní výsledek voleb. Tím však tyto volby poněkud ztrácely na svém významu **ve prospěch prezidentských voleb** a tím pádem prezidenta republiky, jehož důležitost byla především zdůrazněna osobou Tomáše Garrigue Masaryka, který již na téměř samém počátku vzniku Československé republiky prosadil silnější pozici prezidenta v ústavě.³⁸

Obecně lze konstatovat, že ústavní postavení hlavy státu vycházelo **rovněž z formy vlády** v Československé republice.³⁹ Pro postavení prezidenta republiky jako hlavy státu byl **určující také rozsah jeho pravomocí** a dále také **rozsah jeho odpovědnosti, příp. neodpovědnosti** z výkonu jeho funkce. Na základě tohoto

předpokladu jsou v této práci uvedeny podrobně jednotlivé pravomoci prezidenta republiky a je uvedena základní charakteristika těchto pravomocí. Rozhodující část diplomové práce bezpochyby spočívá ve zkoumání **vztahu prezidenta republiky k ostatním složkám moci**, především k moci výkonné (podle Ústavní listiny z roku 1920 k moci vládní a výkonné), avšak i zákonodárné a soudní. V rámci zkoumání postavení prezidenta republiky se práce zabývá vývojem jednotlivých etap ústavního vývoje a především **vývojem ústavní úpravy vztahující se k prezidentu republiky**. V tomto smyslu je zmíněna ústavní úprava stanovená prozatímní ústavou a zejména ústavní úprava zakotvená v Ústavní listině z roku 1920. Diplomová práce se přiměřeně zabývá rozborem ústavní a politické odpovědnosti prezidenta republiky z výkonu jeho funkce, dále právní ochranou poskytovanou prezidentu republiky prvorepublikovým právním řádem, ústavně zakotvenými možnostmi zastupování hlavy státu, příp. náhradním výkonem funkcí hlavy státu. Podrobně je zmíněna ústavní úprava procesu vzniku funkce prezidenta republiky, který se v zásadě skládal ze dvou na sebe navazujících stadií, a to vlastní volby prezidenta republiky a následně složení slibu prezidenta republiky. Na stránkách práce je také v neposlední řadě zmiňováno organizační a materiální zajištění funkce prezidenta republiky. V tomto smyslu se zmiňují postavením a působností Kanceláře prezidenta republiky, která se dále dělila na civilní a vojenské oddělení. Vedle toho je zmiňována neformální instituce, která nebyla formálně zakotvená v Ústavní listině z roku 1920, avšak která zvyšovala vliv a postavení prezidenta republiky, tzv. skupina Hradu.

Termín **první republika** se vztahuje na období mezi vznikem Československé republiky v roce 1918 a 30. zářím 1938, kdy byla podepsána Mnichovská dohoda. Celkově došlo v těchto vymezených letech **k pěti prezidentským volbám**, ke kterým došlo v roce 1918, 1920, 1927, 1934 a 1935. Samotné prezidentské volby, výjma prvních voleb, byly dokladem silného politického boje, ve kterém nebyla předem jistota, že prezidentem bude zvolen Tomáš Garrigue Masaryk, resp. v posledních volbách Edvard Beneš. T. G. Masaryk byl poprvé zvolen prezidentem republiky 14.11.1918 a poté ještě třikrát – v roce 1920, 1927 a 1934. Abdikoval ze zdravotních důvodů ve svých osmdesátipěti letech dne 14.12.1935. Edvard Beneš byl zvolen prezidentem republiky 18.12.1935. Abdikoval po uzavření „Mnichovské dohody“ – mnichovského diktátu ze strany nacistického Německa a přidružené

fašistické Itálie dne 5.10. 1938. **O významu** a vážnosti prezidenta republiky T. G. Masaryka svědčí **vydání čtyř zákonů**, které se ho osobně týkaly a to zákona o čestném daru prvnímu prezidentovi Československé republiky⁴⁰, zákona o zásluhách T.G.Masaryka⁴¹ a zákona o věnování na oslavu 80. narozenin prvního prezidenta republiky Československé T.G. Masaryka⁴². Po abdikaci prezidenta Masaryka poté přijalo Národní shromáždění zákon o státní poctě prezidentu Československé republiky⁴³. Dále je možné si povšimnout, že v období první republiky **se ústavněprávní stav věci** mnohdy **odlišoval od stavu faktického**. Z tohoto pohledu bylo skutečností, že státní moc např. nebyla koncentrována ve státních institucích, avšak v politických stranách a to zejména ve státotvorných stranách. Z tohoto důvodu se utvořila výše zmiňovaná instituce tzv. pětky vůdců nejlivnějších stran. V průběhu první republiky se rovněž **ústavněprávní stav měnil vlivem zahraničně politických událostí** a to zejména od třicátých let dvacátého století vlivem nárůstu moci agresivního nacistického Německa. Obdobně postavení prezidenta republiky, přestože vycházelo z ústavy a ústavních předpisů, případně dalších zákonů, tak i zde vlivem doby a různých okolností se faktický stav mnohdy odlišoval od stavu ústavněprávního. Cílem předložené práce bylo postihnout **celkový pohled** postavení prezidenta republiky jako hlavy státu v daném období z pohledu právněhistorického a rovněž z pohledu faktického.

Poznámky:

¹ zákon č. 37/1918 Sb.z. a n. ze dne 13. listopadu 1918, o prozatímní ústavě

² zákon č. 138/1919 Sb.z. a n. ze dne 11. března 1919, kterým se mění zákon ze dne 11. listopadu 1918, čís. 37 Sb.z. a n., o prozatímní ústavě

Zákon č. 271/1919 Sb.z. a n. ze dne 23. května 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě

³ zákon č. 121/1920 Sb.z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky – v textu používán název pro definitivní ústavu státu Ústavní listina z roku 1920, ve dvacátých i třicátých letech se však obecně používal v právních textech synonymně pro Ústavní listinu termín ústavní listina i ústava, proto v citacích textu užíván i název ústava z roku 1920

⁴ Sbírka zákonů a nařízení byla upravena zákonem č. 1/1918 Sb. z. a n. ze dne 2.11.1918, jímž se upravuje vyhlášení zákonů a nařízení (tento zákon novelizován v období první republiky zákonem č. 139/1919 Sb.z. a n. ze dne 13.3.1919 a dále zákonem č. 500/1921 Sb. z. a n. ze dne 20.12.1921), v letech 1918 – 1938 se označovala oficiálně jako Sbírka zákonů a nařízení státu československého, byla vydávána Státní tiskárnou v Praze, název Sbírký zákonů a nařízení se v pozdějších letech často měnil, v období tzv. druhé republiky ode dne 26.11.1938 se označovala jako Sbírka zákonů a nařízení státu česko-slovenského, podstatnou změnu zakládalo vládní nařízení č. 392/1938 Sb. z. a n., o Sbírci zákonů a nařízení republiky Česko-Slovenské, které bylo účinné od 1.1.1939, označovala se oficiálně jako Sbírka zákonů a nařízení republiky Česko-Slovenské, v období Protektorátu Čechy a Morava se od 15.3.1939 označovala jako Sbírka zákonů a nařízení a poté od 20.9.1939 do dubna 1945 jako Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava (Sammlung der Gesetze und Verordnungen, Druckerei des Protektorates Böhmen und Mähren, Prag)

⁵ zákon č. 11/1918 Sb.z. a n. ze dne 28. října, o zřízení samostatného státu československého

⁶ zákon č. 161/1920 Sb.z. a n. ze dne 9. března 1920, o volbě presidenta republiky

⁷ zákon č. 93/1918 Sb. Z. a n. ze dne 20.12.1918, o platu presidenta republiky

⁸ zákon č. 654/1919 Sb. z. a n. ze dne 5. 12.1919, kterým se zřizuje Kancelář presidenta republiky

⁹ zákon č. 320/1920 Sb. z. a n. ze dne 15.4.1920, o vedlejších sídlech presidenta republiky (hlavním sídlem presidentovým byla Praha, vedlejšími sídly se staly především zámky v Lánech a Topolčiankách na Slovensku)

¹⁰ zákon č. 252/1920 Sb.z. a n. ze dne 30.3.1920, kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti (par. 2 standarda presidenta republiky)

¹¹ zákon č. 269/1936 Sb. z. a n. ze dne 21. 10. 1936, o užívání vlajek, znaků a jiných symbolů, jakož i stejnokrojů a odznaků a opatřeních proti závadným označením (pečeť presidenta republiky)

¹² zákon č. 50/1923 Sb. z.a n. ze dne 19.3.1923, o obraně republiky (ve znění zákonů č. 124/1933 Sb.z. a n., č. 140/1934 Sb. z. a n. a č. 68/1935 Sb. z. a n.)

¹³ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Melantrich, Praha 1937

¹⁴ Peška, Z.; Československá ústava a zákony s ní souvislé, Čs. Kompas, Praha 1935

¹⁵ Vavřínek, Fr.; Základy práva ústavního, Všehrd 6. vydání, 1929

- ¹⁶ Sobota, E., Vorel, J., Křovák, R., Schenk, A.; Československý prezident republiky – Státoprávní instituce a její život, Orbis, Praha 1934
- ¹⁷ Těsнопisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění Republiky československé, digitální knihovna Parlamentu ČR, viz. <http://www.psp.cz/eknih/>
- ¹⁸ Fotografie prezidenta, příp. prezidentských voleb, viz. též digitální fotoarchiv Masarykova ústavu AV ČR na <http://www.msu.cas.cz/bachmsu/>
- ¹⁹ Fotografie prezidenta, příp. prezidentských voleb, viz. též digitální fotoarchiv České tiskové kanceláře na <http://www.fotobanka.ctk.cz>
- ²⁰ Gronský, J., Hřebejk, J.; Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa (1918 – 1945), díl I, Karolinum, Praha 2004
- ²¹ Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I (1914- 1945), Karolinum, Praha 2005
- ²² Malý, K. a kol.; Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde, Praha 1999
- ²³ Pavlíček, V. a kol.; Ústavní právo a státověda I. díl., Obecná státověda, Linde, Praha 1998
Pavlíček, V. a kol.; Ústavní právo a státověda II. díl, Ústavní právo České republiky, Linde, Praha 2001
- ²⁴ Klimek, A.; Boj o Hrad (1918 – 1935), díl I-II, Panevropa, Praha 1996-1998
- ²⁵ Klimek, A.; Velké dějiny zemí Koruny české, sv. XIII-XIV, Paseka, Praha 2000-2002
- ²⁶ Kárník, Z.; České země v éře První republiky (1918 –1938), díl I-III, Praha 2000-2003
- ²⁷ Olivová, V.; Dějiny první republiky, Karolinum, Praha 2000
- ²⁸ Broklová, E.; Československá demokracie – Politický systém ČSR 1918-1938, Sociologické nakladatelství, Praha 1992
- ²⁹ Kvaček, R.; V roli prezidenta, In: Cesta a odkaz T. G. Masaryka – Fakta, úvahy, souvislosti, Ed. J. Brabec a kol., Lidové noviny, Praha 2002, s- 70-81
- ³⁰ Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí (1918 –1928), Předsednictvo sněmovny a předsednictvo senátu, Praha 1928
- ³¹ Národní shromáždění Republiky československé v druhém desetiletí (1928 –1938), Předsednictvo poslanecké sněmovny a předsednictvo senátu, Praha 1938
- ³² Zeman, Z.; Edvard Beneš – Politický životopis, Mladá fronta, Praha 2002
- ³³ Dejmek, J.; Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata, část první, Revolucionář a diplomat (1884-1935), Univerzita Karlova, Karolinum, Praha 2006
- ³⁴ Vašek, R.; Prezident Beneš v letech 1935-1938, Masarykův ústav, Praha
- ³⁵ Peroutka, F.; Budování státu I-II, Academia, Praha 2003, původní vydání Peroutka, F.; Budování státu, díl I-IV., František Borový, v Praze 1936
- ³⁶ Čapek, K.; Hovory s T. G. Masarykem, Československý spisovatel, Praha 1990, původní vydání Čapek, K.; Hovory s T. G. Masarykem, František Borový, v Praze 1936
- ³⁷ Slovník veřejného práva československého, svazek I-V, pořádají JUDr. Emil Hácha, JUDr. Jiří Hoetzel, JUDr. František Weyr, JUDr. Karel Laštovka, redakční tajemník Jiří Havelka, Brno 1929-1948

³⁸ Broklová, E.; Prezident Republiky československé – Instituce a osobnost T. G. Masaryka, Masarykův ústav AV ČR, Praha 2001, s. 18

³⁹ obecně v ústavním právu a ve státovědě se rozlišují tři základní formy vlády a to parlamentní forma vlády, prezidentská forma vlády, forma vlády shromáždění – rozlišují se podle povahy vzájemných vztahů mezi nejvyššími orgány v rámci horizontální dělby moci, relevantní je zejména vzájemný poměr orgánů moci zákonodárné a moci výkonné, příp. jejich ustanovování, příkladem parlamentní formy vlády je tzv. Ústava třetí Francouzské republiky z roku 1875, dále zmiňovaná Ústavní listina z roku 1920, příkladem prezidentské formy vlády je Ústava Spojených států amerických, příkladem formy vlády shromáždění je vláda konventu v době francouzské revoluce, dále zmiňovaná prozatímní ústava ČSR z roku 1918, Ústava ČSR z roku 1960, vedle těchto forem vlády existují určité modifikace jednotlivých forem vlády

⁴⁰ zákon č. 318/1920 Sb.z. a n. ze dne 15.4.1920, o čestném daru prvnímu prezidentovi Československé republiky

⁴¹ zákon č. 22/1930 Sb. z. a n. ze dne 26. 2. 1930, o zásluhách T. G. Masaryka (v zákoně – T. G. Masaryk zasloužil se o stát. Výrok tento na věčnou paměť vtesán do kamene v obou sněmovnách Národního shromáždění), nápis umístěn v bývalé budově Federálního shromáždění – v současné době Nová budova Národního muzea na Vinohradské ulici č.1, po roce 1989 vydány obdobné zákony a to zákon č. 117/1990 Sb. ze dne 23. dubna 1990, o zásluhách M. R. Štefánika (v zákoně § 1 – K ocenění zásluh Milana Rastislava Štefánka na vzniku samostatného československého státu nechť je v budově Federálního shromáždění umístěna pamětní deska s tímto výrokem: „ M. R. Štefánek sa zaslúžil o vznik spoločného štátu Čechov a Slovákov“), poté na Slovensku schválen zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 402/2000 Z.z., o zásluhách Milana Rastislava Štefánika o Slovensko, naposledy zákon č. 292/2004 Sb. ze dne 13.dubna 2004, o zásluhách Edvarda Beneše (v zákoně § 1 – Edvard Beneš se zasloužil o stát)

⁴² zákon č. 23/1930 Sb. z.a n. ze dne 26. 2. 1930, o věnování na oslavu 80. narozenin prvního presidenta republiky Československé T.G. Masaryka (věnováno 20 mil. Kč, aby jich užil prezident podle vlastního uvážení)

⁴³ zákon č. 232/1935 Sb. z. a n. ze dne 21.12.1935, o státní poctě prezidentu Československé republiky (v zákoně – T. G. Masarykovi jako prvnímu prezidentu republiky se ponechává na dožití prezidentský plat a prezidentské sídlo na zámku v Lánech)

I. T. G. Masaryk zvolen prezidentem

Tomáš Garrigue Masaryk byl velmi výraznou osobností již před první světovou válkou a právem jej můžeme charakterizovat za jednoho z tvůrců československých dějin. Tento muž pocházející ze skromných poměrů, narodil se v Hodoníně¹ v rodině slovenského kočího a kuchařky ze silně poněmčené části Moravy, se později oženil s Američankou Charlottou Garrigue, jejíž příjmení následně převzal do svého jména, se stal hlavním **zakladatelem československého státu**.

Před první světovou válkou bylo málo tak výrazných osobností jako byl T. G. Masaryk, avšak ve své době patřil rovněž mezi osobnosti silně kontroverzní. V roce 1882, kdy byla rozdělena Karlova-Ferdinandova univerzita na část českou a německou, se Masaryk stal politizujícím profesorem sociologie a filozofie na české části této univerzity.² Na svou dobu (a to platí i dnes) se stal profesorem ve velmi mladém věku a na akademickou půdu univerzity přinášel velmi moderní témata.

V roce 1900 založil svou vlastní stranu, která se nejdříve nazývala lidová, následně pokroková, ale na veřejnosti byla známá jako strana realistická. Patřila k nejmenším stranám Rakouska-Uherska a mezi vzdělanými lidmi měla obecně vysokou podporu. Masaryk vstoupil před první světovou válkou do politiky, stal se poslancem vídeňské Říšské rady³, bojovníkem proti katolicismu a zpátečnictví, odpůrcem liberalismu. Proslul bojem proti antisemitismu v Hilsnerově aféře, byl zastáncem Jihoslovanů, kteří byli obžalováni neoprávněně Vídní. Masaryk přispíval odbornými statěmi do různých časopisů doma i v zahraničí a stal se respektovaným a často citovaným odborníkem.

Doma se odvážně postavil proti pravosti podvržených Rukopisů, aby následně utvořil novou legendu našich dějin založenou na protestantství. Jeho přátelé a ctitelé měli pro něho biblickou přezdívku- Pastýř,⁴ byl chápán jako výrazný kritik společnosti, autor provokativních a provokujících myšlenek. Masarykovým názorům se dostávalo živého ohlasu, ale nikoli vždy souhlasu.

T. G. Masaryk byl mužem činu a to především ve svém starším věku. Přestože působil v mnoha jiných oblastech, stal se z něho zejména politik. Sám Masaryk řekl Karlu Čapkovi: „*Snad je to pravda, že jsem se k politice narodil, aspoň všechno, co jsem kdy dělal a co mne zajímalo, směřovalo třeba nepřímo k politice.*“⁵ Faktem je, že v době vzniku Československa mnoho významných osob v Evropě i v USA vědělo více o Masarykovi než o Československu a mnozí z nich dokonce personifikovali Masaryka s Československem.

V roce 1914 začala **první světová válka** ve které se rozhodovalo o osudu českého národa. Vítězství tzv. centrálních mocností, to znamená zejména Německa a Rakousko-Uherska, by znamenalo porážku po desetiletí utváření výdobytků české politiky a hrozící germanizace by představovala úpadek, ne-li zánik českého národa. Před první světovou válkou zastával Masaryk názor zachovat Rakousko-Uhersko⁶, i když reformované a federalizované. Nikdo z českých politiků si nedokázal před první světovou válkou (tehdy se říkalo Velkou válkou) představit, že vznikne Československo, že budeme mít svůj vlastní stát.

Na počátku Velké války Masaryk oslavil své šedesáté čtvrté narozeniny. V tomto již pokročilém věku, kdy většina lidí odchází do penze, se Masaryk vydal v půli prosince 1914 do zahraničí, aby se postavil **do čela protihabsburského odboje**.⁷ Hlavním cílem Masarykovým bylo utvoření samostatného československé státu, tehdy se mnohým lidem doma i v zahraničí utvoření samostatného státu zdálo zcela nemožné. Masaryk se tak na počátku této války definitivně **rozloučil s původní myšlenkou možné federalizace** a demokratizace Rakouska-Uherska.

Československá republika vděčila jen velmi malému počtu lidí, za to, že se utvořila. V mnoha rozhodujících směrech na tom měl **zásluhu triumvirát vůdců**⁸ zahraničního odboje a to vedle Masaryka, Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik. Každý z nich velmi významně přispěl ke vzniku Československa. Štefánik především svými zahraničními kontakty ve vysokých francouzských kruzích a Beneš svojí úctihodnou a již ve své době známou pracovní pílí. Přispěla k tomu také usilovná práce dalších odbojářů a emigrantů, v nemalé míře úspěchy československých legií a rovněž historicky šťastné okolnosti, které vedly ke vzniku samostatného státu.

Poměrně dost domácích českých politiků téměř až do konce války podporovalo Rakousko-Uhersko. **Přelomem** byl **počátek roku 1918**, kdy se většina českých domácích politiků ztotožnila se zahraniční akcí. Tehdy autorita a popularita mužů zahraničního odboje, zejména Masaryka, byla téměř nekonečná a autoritu si Masaryk udržel až do své smrti v roce 1937⁹. Jeho autorita se projeví ve velké míře v jeho prezidentském úřadu, v prezidentských volbách a také při hledání nástupce. Jeho přání, aby Edvard Beneš byl nástupcem se nakonec nikdo neodvážil zpochybnit.

Od počátku léta 1918 se v zahraničí chystalo **vyhlášení prozatímní zahraniční vlády**. Již v této době bylo zřejmé, že **její hlavou bude Masaryk**. Zpočátku se pro něj počítalo s funkcí předsedy vlády a ministra financí a panovaly tak nejasnosti okolo Masarykova oficiálního označení. Například když Edvard Beneš přinášel 14. října nótu do francouzského ministerstva zahraničí na Quai d'Orsay v Paříži, byla zde učiněna změna Masarykova titulu z „President du Conseil“ na „Président de Gouvernement provisoire et du conseil des Ministres“,¹⁰ což znamenalo prezident a současně předseda prozatímní vlády a ministerské rady. Beneš zde chtěl naznačit, že Masaryk je nejen předsedou vlády, ale i prezident státu. Tyto nejasnosti se odstranily na **tzv. ženevských jednáních**.

V době od 28. do 31. října 1918 se sešli v ženevské hotelu Beau-Rivage¹¹ na Quai du Mont-Blanc 13 **zástupci zahraničního odboje** v čele s tehdy již ustanoveným ministrem zahraničí a vnitra zatímní vlády Edvardem Benešem **s domácí delegací**, která byla vedena předsedou hlavního domácího politického orgánu Národního výboru Karlem Kramářem. Právě zde v hotelu Beau-Rivage na břehu Ženevského jezera bylo bez námitek rozhodnuto, že se **stát stane republikou** a **prezidentem se stane Tomáš Garrigue Masaryk**. Rovněž bylo rozhodnuto, že prvním předsedou vlády se stane Karel Kramář. Domácí delegace se zde přihlásila k zahraniční akci ve slavnostním prohlášení z 31. října: „*Připomínajíc si mohutné vyjádření vůle národa československého ze dne 6. ledna 1918 a slavnostní přísahu ze dne 13. dubna 1918, již národ československý jasně a přesně projevil své nezvratné rozhodnutí býti svobodným a úplně neodvislým státem s dějinnými hranicemi svých zemí (Čech, Moravy a rakouského Slezska, spojených se Slovenskem), plně schvalujeme politiku a veškerou činnost, jak vojenskou, tak*

*diplomatickou, Národní rady československé, přeměňivší se v prozatímní vládu zemí československých s dočasným sídlem v Paříži, jakož i závazky, jež jménem československého národa se spojenci a spřátelenými mocnostmi učinila. Současně vyslovujeme jí vděčnost za veliké služby, jež našemu národu prokázala...*¹² Tímto prohlášením se domácí politika bezvýhradně ztotožnila s politickou linií Masarykovy emigrační skupiny a jejím programem. Na ženevských poradách dále byl **dohodnut způsob převodu státní moci** z rukou rakousko-uherských do československých. Dosavadní mocenský a hospodářský mechanismus neměl být rozbit, československý stát neměl být budován na troskách Rakouska-Uherska, nýbrž měl navázat na jeho sociální a politickou strukturu i jeho právní řád.

V tu dobu ještě jednající delegace nevěděly, že **československý stát byl již 28. října 1918 domácími politickými vůdci vyhlášen**. Národní výbor téhož dne večer doprovodil svůj první **zákon o zřízení samostatného československého státu**, který byl záhy publikován ve Sbírce zákonů a nařízení ČSR pod č. 11/ 1918, jako zákon o zřízení samostatného státu československého,¹³ provoláním, které začínalo těmito slovy: „*Lide československý! Tvůj odvěký sen se stal skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných, svobodných, kulturních států světa.*“¹⁴ Je zajímavé, že v prvním zákoně Národní výbor **nechal otázku formy státu otevřenou**, ještě zde nebylo stanoveno, že vzniklý československý stát je republikou a to z toho důvodu, že Národní výbor čekal na výsledky jednání v Ženevě, a proto zákon otázku formy státu, zda bude republikou, monarchií či federací, neřešil. V zákoně o zřízení samostatného státu československého bylo pouze stanoveno, že státní formu československého státu určí teprve vzniklé Národní shromáždění. Tento zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. je dále pozoruhodný tím, že jako **tzv. recepční zákon** vycházel ze snahy, aby ve státě nevzniklo mocenské a právní vakuum, a proto v právním slova smyslu sledoval materiálně právní kontinuitu. Bylo tak tímto zákonem stanoveno, že veškeré dosavadní rakouské zákony a nařízení zůstávají v platnosti.¹⁵ Na druhé straně tento tzv. recepční zákon byl revolučním diskontinuitním aktem s Rakousko-Uherskou monarchií, neboť prohlásil vznik samostatného československého státu. Jednalo se v podstatě o **první ústavní provizorium** nového státu.¹⁶ Dále v něm bylo stanoveno, že veškeré dosavadní úřady se musí podřídít Národnímu výboru. Autorem tzv. recepčního

zákona byl dr. Alois Rašín, který byl významným politikem, účastníkem protirakouského odboje, národohospodářem a finančníkem. V nové československé republice byl ministrem financí, který však tragicky zahynul v roce 1923. Tento tzv. recepční zákon se mu podařilo sepsat ve velkém spěchu během jediného dne a to z noci z 27. 10.1918 na 28. 10. 1918.

V opojné atmosféře navracející se delegace zapomněla na dohodu předpokládající, že v novém státě se zavede prakticky prezidentský režim. Z hlediska prozatímní ústavy měl prezident malé pravomoci a z tohoto důvodu se následně vzedme **boj** v první republice **o prezidentské pravomoci**.¹⁷ Prozatímní ústava byla totiž přijata s velkým spěchem a bez porad nedlouho po ženevských jednáních, ve svých člancích nevyhlašovala ani republiku, republikánská forma jí však byla díky jejím jiným ustanovením o prezidentu předpokládána. Ujednání učiněná v Ženevě, která byla následně interpretována v memorandu spojencům ve svém původním znění, nebyla v ústavě dodržena, a proto **prezident získal značně omezené pravomoci**.

Stát se stal **republikou**, což bylo nesporně zapříčiněno také obrovskou Masarykovou autoritou. Masaryk ohledně formy státu říkal toto: „*Myslím, že obyvatelstvo je připravenější k republikánskému demokratismu nežli obyvatelé mnohých jiných republik... Náš odpor proti Vídni nebyl jen národní a protidynastický, byl i protimonarchistický*“.¹⁸ Jistý prvek monarchistického resentimentu však u Masaryka zůstával a to v podobě **myšlenky silného prezidenta**, kterým byl zastáncem. **Masaryk** vždy tvrdil, že republika se neobejde bez silného prezidenta a zřetelně v tomto případě se nechal **inspirovat Spojenými státy americkými**, které z hlediska organizace státní moci a formy státu byly založeny na prezidentském systému, ve kterém byla zdůrazňována potřeba silné výkonné moci prezidenta oproti na evropském kontinentě převládajícím systému parlamentní demokracie, kde má větší pravomoci předseda vlády. V parlamentní demokracii platilo především v Evropě, že funkce prezidenta se stala jakoby výsledkem historického omezování moci panovníka a do určité míry jeho obdobou. Zřetelně tak můžeme pozorovat, že v Evropě před první světovou válkou převládaly monarchie, avšak po ní **republikánská forma státu**. V republikách, případně bývalých monarchiích, byl do čela státu postaven prezident, ale právě ten fakt, že

byl orgánem jednočlenným, tj. byl vykonáván jednou osobou, působil v jeho neprospěch při určování jeho pravomocí. Naproti tomu prezident Spojených států byl (a dosud je) skutečnou hlavou státu, kde převládá výkonná moc v rukách prezidenta. Československo po první světové válce tak jako většina evropských zemí přijala parlamentní demokracii a bylo postaveno před **problém vymezení postavení a úlohy prezidenta v novém státě**.

Důležitým mezníkem samostatného státu bylo **svolání Národního shromáždění** dne 14. listopadu 1918, ve kterém mělo dojít k důležitým politickým událostem a to **prohlášení republiky, volbě prezidenta republiky** a volbě vlády.¹⁹ Obecně se pokládalo za samozřejmé, že prezidentem nového státu se stane Tomáš Garrigue Masaryk.

K samotné prezidentské volbě došlo ve čtvrtek 14. listopadu 1918. Oficiálně byl ve svém prezidentském úřadu **potvrzen Tomáš Garrigue Masaryk**.²⁰ Byl zvolen **tzv. aklamací**. K této příležitosti se v Praze sešel rozšířený Národní výbor, který se zde změnil na nevolené Revoluční Národní shromáždění (také se mu říkalo Prozatímní Národní shromáždění). Revoluční národní shromáždění bylo stanoveno podle klíče hlasů a mandátů získaných při poslední parlamentní volbě roku 1911, kdy se však volilo do Říšské rady. Celkem bylo tak rozděleno 256 mandátů a z toho bylo počítáno čtyřiceti mandáty pro Slováky. Z počátku mezi slovenské poslance patřil i Edvard Beneš, Masarykova dcera Alice a čtyři další Češi, kteří měli podpořit v dané době Slováky. **Slavnostní schůze** tehdy ještě Národního výboru začala v místnostech bývalého českého zemského sněmu ve Sněmovní ulici v Thunovském paláci na Starém Městě pražském.

Podle stenografického záznamu začala schůze v 11 hodin 40 minut.²¹ Původně se předpokládalo, že bude Masaryk zvolen přesně ve dvanáct hodin, a proto v tuto dobu začaly všechny pražské zvony vyzvánět na počest zvolení prezidenta republiky. K samotnému aktu zvolení došlo však o něco později.²² Samotné volby prezidenta se neúčastnili zástupci Slováků a ani Němců. Čeští zástupci vzhledem k přesně danému termínu nepočkali na Slováky, kteří dorazili se zpožděním o něco později, z toho důvodu K. Kramář po prezidentské volbě mohl již jen konstatovati: „*...a také naši bratři slovenští, kteří poněkud byli opožděni, již se do schůze*

dostavili.“²³ Sněmovnou se poté ozvalo: *Sláva jim!*“ Samotní Němci se neúčastnili volby z toho důvodu, že odmítali nadále Československo a preferovali myšlenku připojení se k Německému Rakousku. To však v dané době nebylo možné, neboť takovou myšlenku odmítali nejen Češi, ale i Dohodové velmoci, které se obávaly vytvoření silného Německa.

V úvodním projevu na slavnostní schůzi vystoupil předsedající schůze, předseda Národního výboru a záhy **zvolený předseda vlády Karel Kramář**. První schůzi revolučního Národního shromáždění zahájil slovy: „ *Slavné národní shromáždění! Z příkazu Národního výboru zahajuji Národní shromáždění.*“ A dále pokračoval: „ *Nám všem dmou se prsa radostí, hrdostí a pýchou nade vším, co v hrozné válce dokázal náš národ. Od první chvíle, kdy rozpoutala se lítice válečná, věřil a doufal, že nyní konečně dojíti musí své svobody a samostatnosti. Hrdinou války byl náš československý lid.*“²⁴ Dále ve svém projevu zdůraznil: „ *Nebylo nikdy vzácnější jednotnosti vůle veškerého lidu ve všech jeho vrstvách! A tato skálopevná, nezdolná vůle národa byla zázračným kouzlem, které naše hrdiny ve vojsku československém pobouzelo k tak bezpříkladnému heroismu, před kterým sklání se celý svět v němém údivu!*“ V tomto smyslu Kramář pokračoval: „ *Šli radostně v boj, ač věděli, co je čeká, nebáli se šibenice, která je očekávala, když padli do rukou těch, které s celou duší nenáviděli za staletou porobu svého národa, za všechna muka a všechny útrapy, které vytrpěl po staletí český národ. A na popravu šli hrdě, nezlomně, se vzpomínkou na drahou vlast, kterou viděli již svobodnou a šťastnou v poslední chvíli svého mučednictví.*“²⁵ Poté připomenul: „ *Jak šťasten jest náš národ, že měl tolik hrdinů ve chvíli dějinné! Přede všemi, kteří za svobodu vlasti dali život, hluboce se skláníme.*“ V tomto momentě jeho projevu všichni poslanci povstali. Kramář však pokračoval: „ *A všem našim hrdinům, kteří nám zůstali, posíláme svůj vroucí pozdrav, svůj vřelý obdiv a nekonečnou vděčnost národa!*“ Z řad poslanců se náhle začalo ozývat: „ *Výborně! Sláva!*“ A následoval bouřlivý potlesk. Dále na dálku oslovil T. G. Masaryka, který dosud pobýval ve Spojených státech: „ *Svůj vřelý pozdrav posíláme, doufám, prvnímu prezidentu československé republiky, T. Masarykovi.*“ Záhy členové národního shromáždění povstávají a ozývá se volání: „ *Sláva! Ať žije!*“²⁶ Následoval dlouhotrvající a nadšený potlesk. Teprve poté mohl dopovědět: „ *Posíláme mu srdečný dík za všechno, co vykonal pro naši samostatnost.*“ Na závěr svého projevu **vyřekl** předseda K. Kramář **památná**

slova: „ Všecka pouta, která nás vázala k dynastii Habsbursko-Lotrinské, jsou přervána.“²⁷ Poslanci povstali, v sále se ozval hlučný potlesk a zvolání: „ Výborně!“ A Kramář v tomto duchu pokračoval: „ Konec jest smlouvám z roku 1526 i pragmatické sankci (Výborně, potlesk). Dynastie habsbursko-lotrinská ztratila všechna práva na trůn český.“ Následoval potlesk a zvolání: „ Tak jest! Výborně!“ Z jeho úst dále následovalo **vyhlášení československé republiky:** „ A my svobodní a volní prohlašujeme, že náš stát československý jest svobodnou československou republikou.“ V sále se ozval hlučný potlesk a zvolání: „ Výborně! Sláva!“²⁸ Teprve ve svém úplném závěru se předseda vlády K. Kramář věnoval **volbě prezidenta republiky.**

Podle stenografického záznamu se poslanci neřídili nějakým hlasováním a všechny návrhy v opojné atmosféře **schvalovali jednohlasně potleskem a výkřiky** tzv. aklamací . To se tehdy stalo v případě výše zmíněného sesazení Habsbursko-lotrinské dynastie, vyhlášení československé republiky a také **v případě zvolení prezidenta republiky.** Prezident byl zvolen, jak výše zmiňuji, tzv. aklamací, to znamená veřejným a jednohlasným souhlasem. Samotné slovo aklamace vychází z latinského *acclámatio*, které v latině znamenalo hlasitý projev souhlasu či volání. Blíže aklamace znamená zjevný, hromadný a veřejný (tedy nikoli tajný) projev souhlasu, případně v opačném významu vyjádření zjevného a veřejného nesouhlasu a to nejčastěji zvednutím ruky při volbě nebo hlasování.²⁹ Takto Karel Kramář vyzýval poslance na závěr svého projevu **k samotné prezidentské volbě:** „ A abychom doplnili všechno to, pak prosím Vás, abyste prvním presidentem Československé republiky **zvolili Tomáše Masaryka.** (Výborně!, Sláva! Potlesk.) Prohlašuji tedy profesora dra. Tomáše G. Masaryka jednohlasně zvoleným presidentem Československé republiky.“³⁰ Jelikož Masaryk **nebyl přítomen**, do jeho příjezdu **vykonávala** všechny **jeho pravomoci** podle prozatímní ústavy v zastoupení **vláda.**

Samotná vláda byla zvolena jednomyslně (Prozatímním, Revolučním) Národním shromážděním hned po prezidentské volbě. Jednalo se o vládu, která byla dopředu domluvena, skládala se ze všech zástupců československých politických stran, a proto dostala název **všenárodní koalice.** Vláda měla celkově osmnáct členů a předsedou se stal Karel Kramář.³¹ Navíc bylo utvořeno zvláštní ministerstvo

s plnou mocí pro správu Slovenska v čele se Slovákem Vavro Šrobárem. Další vlády již poté nikdy nebudou voleny Národním shromážděním, ale podle prozatímní ústavy a zároveň i podle Ústavní listiny z roku 1920 jmenovány prezidentem. Kabinet byl netypický, neboť neměl de facto vůči sobě opozici.

Následující den po historické schůzi prozatímního Národního shromáždění **všechny denní listy vydaly rozsáhlé komentáře** k těmto událostem a rovněž **ke zvolení prezidenta republiky**. V Lidových novinách na první straně s podtituly stálo: „*Slavný den československé svobody. Československá republika skutkem. Masaryk prezidentem.*“³² Také deník Venkov věnoval pozornost první schůzi Národního shromáždění. Začínal ve svém článku chvílí nejslavnostnější a to volbou prezidenta republiky: „*V pravé poledne dnešního dne, když rozhlaholily se zvony naší stověžaté matičky Prahy, došlo v první schůzi Národního shromáždění národa československého ke slavné proklamaci republiky československé a ke zvolení profesora Tomáše Masaryka prvním prezidentem jejím. Tak slavnostního okamžiku nezažil ještě národ náš, jakým byl tento, když – v té chvíli ještě předseda Národního výboru později již ministerský předseda – Dr. Kramář za nepopsatelného járotu jak členů Národního shromáždění, tak i do posledního místečka naplněných galerií bývalého zemského sněmu království Českého prohlašoval povýšeným hlasem, s důrazem, u vědomí veliké chvíle historické pronášeje každé slovo: Všechna pouta, která nás vázala k dynastii habsbursko-lotrinské jsou přervána! Jest konec smlouvám z roku 1526 i pragmatické sankci! Dynastie habsbursko-lotrinská ztratila všechna práva na trůn český! A my svobodně a volně prohlašujeme, že náš stát československý jest svobodnou československou republikou!*“³³

Dále deník Venkov k této slavnostní schůzi poznamenával: „*Po každé z těchto lapidárních vět zaburácel sněmovnou potlesk a souhlas, jenž dosáhl vrcholu, když Dr. Kramář v souvislosti s tímto projevem navrhol: A abychom doplnili všechno to, prosím vás, abyste prvním prezidentem Československé republiky zvolili Tomáše Masaryka! Celé shromáždění jako jeden muž povstává za mocného vzrušení, tleská, provolává slávu zvolenému prezidentovi Československé republiky Dru Tomáši Masarykovi a chvíli trvá, než se rozruch uklidňuje. I ostatní průběh dnešní schůze Národního shromáždění byl slavnostní, povznášející, namnoze až zajímavý.*“³⁴

Rovněž Právo lidu se zabývalo první schůzí národního shromáždění a volbě prezidenta republiky. S podtituly začínalo takto: „ *Prohlášení republiky. Masaryk zvolen prezidentem. Volba republikánské vlády. Socialisté ve vládě. Sociální demokrat předsedou národního shromáždění. Předloha zákona o osmihodinové době pracovní. Den včerejší bude v nových dějinách českých dnem stejně slavným, velkým a památným, jako den 28. října. Co tehdy provedeno revolučním převratem, to včera proklamováno Národním shromážděním: Anulovány veškeré vztahy k Habsburgům, prohlášena česká republika, zvolen prezident republiky a ustavena vlastní vláda. Národní shromáždění vítalo také ve svém středu Slováky, osvobozené z tisíciletého jařma maďarského. Samozřejmost, že tato prvá schůze Národního shromáždění byla opětným národním svátkem, dnem nadšení radosti a velikých nadějí. Jednotlivé akty jednání byly provázeny neutuchajícími bouřemi potlesku: Ať již to byl procítěný proslav dra. Kramáře, který zvláště děkoval našim velikým a šlechetným spojencům nebo zvolení dra Masaryka prvním prezidentem republiky této, nebo všestranné, sociálním duchem provanuté prohlášení zvoleného předsedy soudr. Tomáška, tklivá řeč slováckého místopředsedy dra Bely, volba členů republikánské vlády – stále a stále burácel siní aplaus a ovace. Den nezapomenutelný, jímž národ vstupuje do nového života své svobody, vydobyté společným úsilím a jednotou národa doma i za hranicemi a za pomoci velikých a generosních našich přátel a spojenců.*“³⁵

Deník České Slovo se také věnoval poměrně podrobně první schůzi prozatímního Národního shromáždění a zvolení prezidenta **Tomáše Garrigua Masaryka**, s podtitulem začínal takto: **Ve 12 hodin v poledne prohlášena československá republika.** Již k 9. hod. ranní hrne se pražské obecnstvo ke sněmovní budově. Zapadlé uličky u starého paláce po dlouhých letech ožily. Se všech stran přicházejí nadšení občané a občanky s národními odznaky všeho věku i stavu a jará mládež studentská. Před parlamentní budovou stojí sokolské ozbrojené strážce, které udržují pořádek u vchodu, jímž procházejí sem a tam vojsko, sokolové a obřadně ustrojení politikové. Naši politikové, přijíždějící automobily, jsou nadšeně zdraveni občanstvem voláním Na zdar! U postranního vchodu do parlamentu chtěl nespokojený dav, který se nemohl dostat dovnitř, násilím vniknouti do budovy. Dav uklidněn byl členy Nár. shromáždění Klofáčem, Bechyní a Špatným. V davu tom bylo možno pozorovat staré známé provokatéry.“³⁶

Článek Českého Slova pokračoval přiblížením dění v Národním shromáždění: „*Ve sněmovní budově je na všech stranách radostný ruch. V kuloárech staví se hloučky politiků, podávají si ruce, na všech tvářích znát únavu nepřetržitých prací dnem i nocí za celou dobu naší Svobody, ale zraky hoří! Politikové jednotlivých stran tvoří kluby a každému je předáván určitý referát. Do žurnalistické lože je ohromný nával a v celku poznáváme, že stará budova naprosto nestačí!*“

Dále se České Slovo zabývalo **vlastním programem schůze a také zvolením prezidenta republiky**: „*Přesně o půl. 12. zahájena byla slavnostní schůze předsedajícím drem Kramářem: Zahajuji toto Národní shromáždění, prsa se nám dmou radostí a pýchou nad hrdiny našimi, kteří radostně šli v boj, nebáli se šibenic a zajetí ani poprav vidouce, že vlast je svobodna. Legionáři budou nám nejkásnějším příkladem ukázněnosti a morálky. **Pozdravuje Masaryka, děkuje dru. Benešovi a dru. Štefánikovi** i všem, jim za hranicemi pomáhajícím. Čech ukázal, když měl volnou půdu, že dovede soutěžit s celým světem: dokázali jsme, že jsme hodni jména svých předků. Pozdravuje Clemenceaua a Lloyd Georgea, Vzpomíná Francie, jíž přeje dosažení Elsas-Lotrinsk, Anglie a Ameriky – Sláva Wilsonovi! – i Italie a hlavně velkých trpitelů legionářů. Posílá pozdrav Rumunům a Jihoslovanům, hrdinům srbským a zdraví Chorvaty a Slovince. Vzpomíná Ruska, které nám je drahé ve štěstí i v neštěstí i Poláků.*“³⁷ Projev předsedy vlády na stránkách Českého Slova pokračoval: „*Je naší nejsvětější vůlí, aby náš stát neutiskoval žádné národnosti. Nedáme si roztrhati své vlasti. Vzpomíná za bouře potlesku Slováků: Národ náš miluje je a je naším přáním, aby se po našem boku rozvíjeli. Německý národ nemá nejmenší příčiny se obávatí nejmenšího útisku, nechceme splácet dluhy. Zdraví všechny ty, kdož ve Švýcarsku vedli za nás akci, děkuje těm, kdož vedli národ doma za jich nepřítomnosti: Švehlovi, dru. Soukupovi, dru Rašínovi a Stříbrnému, dru Šrobarovi, dru Scheinerovi a Tusarovi. Děkuje jednotkám sokolským, dělnickým a všem, kdož se postarali o udržení pořádku a klidu. Dokážeme v družné práci, že dovedeme si stát svůj udržeti. Národní shromáždění může prohlásiti, že **jeho veškeré přátelství k Habsburkům je přerváno. Je konec smlouvy z roku 1526.***“ Závěrem České Slovo k samotné volbě prezidenta uvádělo: „*O dvanácté hod. polední prohlašuje Dr. Kramář, že **náš stát je svobodnou československou republikou a prosí, aby zvolen byl prvním jejím***

předsedou Dr. Tomáš Garrigue Masaryk. Shromáždění povstává za bouře potlesku a volání slávy a po utišení přerušena schůze na 10 minut.“³⁸

Po první schůzi Národního shromáždění také zachytily Národní listy tyto **historické okamžiky** na svých stranách a **zvolení prezidenta republiky**. Na první straně vzletně stálo: „*Minula nezapomenutelná slavnostní schůze Národního shromáždění samostatného suverénního státu československého. Zastupitelstvo národa vyhlásilo republiku a za úchvatného potlesku jednohlasně zvolilo jejího prezidenta, starou dědičnou dynastii sesadivši s trůnu a roztrhavši pragmatickou sankci. Státoprávní politika Palackého a Riegrova je tím způsobem uložena navždy do hrobu.*“³⁹ Dále Národní listy pokračovaly: „*Nové období českých dějin, počaté 28. října, mělo včera svůj druhý historický den. Národ československý má novou státoprávní, ale i mezinárodní základnu. Za jásotu v parlamentě nevídaného ani neslýchaného byla proklamována. A byly k ní hned připojeny vnitropolitické směrnice pro českou budoucnost.*“⁴⁰

Dále jsme se v Národních listech mohli dočíst: „*Je příznakem české situace, že první z nich bere do svého zorného úhlu Němce v našem státě. Dr. Kramář hned ve svém zahajovacím proslovu řekl jim lidově a státnicky zároveň, že nemají nejmenší příčiny obávat se o svůj národní, kulturní a jazykový rozvoj, postaví-li se loyálně na půdu našeho státu, českého ovšem státu. A souhlas i potlesk, jenž se po této větě dra. Kramáře ozval po celém sále, je nejlepším dokladem vážnosti a poctivosti, se kterou celé Národní shromáždění pojalo a přijalo tuto složku české politiky. O témže thematu promluvil pak ve svém vstupním proslovu první předseda Národního shromáždění, sociální demokrat Tomášek. Pravil na jejich adresu takticky velmi obratně: Nemělo by smyslu zváti a lákati je, jen naše činy musejí je přesvědčiti, že nemají příčiny báti se o budoucnost. Dokonejme velké dílo demokracie, vybudujme život politický na základech pravé svobody, prodchněme své zákony a svou ústavu duchem pokroku, vybudujme zde dokonalý útulek pro všechny a jsem přesvědčen, že není daleka chvíle, kdy i oni najdou cestu k nám ku společné práci.*“⁴¹ Dále zde rovněž stálo: „*Projev národní jednoty československé učinil právě zvolený místopředseda Národního shromáždění dr. Metoděj Bella. Mluvil ovšem slovensky. Česky zní jeho řeč dle textu korespondenční kanceláře: Slavné Národní shromáždění! Národ slovenský dnešním dnem vstupuje po tisíciletém*

utrpení do historie. Proces spojení národa českého a slovenského, který byl násilím Maďary zastaven a mařen, jest dnešním dnem dokončen, čehož důkazem jest, že v tomto vysoko ctěném Národním shromáždění jest poprvé zastoupena i slovenská naše větev našeho národa československého. Národ slovenský vyslovuje ústy našimi vděk, vděk nejhlubší, vděk nejvroucnější národu českému a jeho velikým synům a velkým duchům, kterým jedině a výlučně může náš slovenská národ děkovati za své osvobození. (Výborně!)“

O tom, že se stane prezidentem Masaryk, nebyly pochyby. Po ženevských jednáních dne 4. listopadu 1918 telegrafoval E. Beneš Masarykovi: „ *Stát je republikou... Vy jako president republiky, byste se měl vrátiti co nejrychleji do Čech a pro okamžik dáti právo Kramářovi, aby jako ministerský předseda mohl podepisovati Vaším jménem. Všeobecná situace politická a sociální je v Čechách taková, že Vaše přítomnost je naprosto nezbytná. Vaše autorita je neomezená a jste všeobecně očekáván.*“⁴²

Zprávu o svém zvolení dostal Masaryk o dva dny později, tedy v sobotu 16. listopadu kolem poledne. Bohužel zprávy, kde a kdy se tak přesně stalo, se rozcházejí. Podle jedné zprávy se tak stalo na slavnostním obědě, který na jeho počest pořádala Slovanská společnost, právě když pronášel projev. Doručený telegram si údajně zběžně přečetl a poté pokračoval v pronesené řeči. Podle tehdejšího sekretáře J. Císaře se zprávu o svém zvolení dozvěděl Masaryk z novin. V jeho pamětech se dovídáme, že „ zprávu přijal mlčky a zamýšlen“⁴³ a zhruba o hodinu později při návštěvě jednoho newyorského klubu prohlásil: „ *Nevím, jsem-li šťasten a nemohl bych popsat své pocity. Mám pocit zodpovědnosti. Řekl bych, že nemám, kdy se radovati, protože vím, že stojím před ohromným problémem a jsem si vědom své odpovědnosti nejen před svým národem, nýbrž přede všemi národy... Nikdo z nás nesmí zklamat. To je, co cítím.*“⁴⁴ Přestože se liší informace o tom, kdy a kde zprávu přesně obdržel, je jisté, že takovou zprávu očekával a přijal ji s velkou zodpovědností.

Na konci roku 1918 se mladá republika dostávala do tíživé situace, a proto nejen Beneš, avšak i další politici **volali po návratu prezidenta**, který by tak neklidnou situaci uklidnil. Politici i úřady věřili, že Masarykova vysoká prestiž u

mas k tomu může výrazně přispět. Mnozí v něm viděli osobnost až s nadlidskými vlohami, proto tisk i veřejnost mu dali za **jedinečné zásluhy o republiku** již v této době **přídomek Osvoboditel**. Pro stát byla taková osobnost potřeba, neboť stát se utápěl v tíživých národnostních a sociálních problémech. Vznikl stát, který byl postaven na ideji jediného československého národa, ke kterému se však hlásilo pouze 65,5 procent obyvatel.⁴⁵ Z toho mnozí Slováci se k této myšlence přihlásili s výhradami. Byly zde další menšiny, zejména německá, která tuto myšlenku radikálně odmítala a již na přelomu října a listopadu 1918 vznikly na území Československa čtyři německé (rakouské) provincie⁴⁶ s vlastními vládami, které žádaly připojení k Německému Rakousku, které se však následně chystalo připojit do jednoho celku s Německem.

S nejistými hranicemi se Československo muselo potýkat i s dalšími svými sousedy. S Polskem se dostalo do sporu o území Těšínska,⁴⁷ který permanentně narušoval po celou první republiku vztahy s Polskem. Také na Slovensku byla situace pro mladý stát nepříznivá. Zpočátku slabé oddíly bez většího úspěchu se pokoušely obsadit Slovensko nárokové Maďarskem. Konflikt s tímto sousedem trval až do léta 1919, kdy se ho podařilo vyřešit více diplomatickým jednáním než zbraněmi. Přesto tento konflikt stál Československo více než tisícovku padlých.⁴⁸

Rovněž **v českém vnitrozemí hrozily konflikty**, v tomto případě sociální nepokoje. Na mnohých demonstracích se objevovala velmi radikální hesla. Na některých místech se ozývaly hlasy **o potřebě diktatury Masaryka**,⁴⁹ která by přispěla k radikálnímu zlepšení sociální situace. Taková situace přispívala k tomu, že většina politiků hlásala levicová až socialistická hesla. Československo patřilo i z tohoto důvodu k prvním zemím, které vydalo do konce roku zákon o osmihodinové pracovní době (č. 91/ 1918 Sb. z. a n.),⁵⁰ zákon o podpoře nezaměstnaných (č. 267/ 1921 Sb. z. a n.), nařízení o ochraně nájemníků, zákon o obstarání velkostatků (č. 32/ 1918 Sb. z. a n.), který byl součástí připravované pozemkové reformy a který zakazoval statky prodávat, postupovat a také zadlužovat. Možno říci, že právě sociální a třídní rozpory utvářely v první republice větší problémy než rozpory národnostní, které nabývaly na důležitosti až v druhé půli třicátých let.⁵¹

Masaryk se vracel na sklonku roku 1918 **do vlasti ze Spojených států přes Anglii, Francii a Itálii**. Masaryk se vrátil do vlasti teprve **20. prosince 1918**. Jeho první zastavení na území Československa se odehrálo na příhraniční železniční zastávce ve Dvořišti v jižních Čechách, kde se mu dostalo nadšeného přijetí.

Poznámky:

- ¹ Opat, J.; Filozof a politik T. G. Masaryk 1882 – 1893, Praha 1990, s. 25
- ² Tamtéž, s. 129
- ³ Urban, O.; Česká společnost 1848 – 1918, s. 333
- ⁴ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, Praha 1966, s. 14
- ⁵ Čapek, K.; Hovory s T. G. Masarykem, Praha 1969, s. 102
- ⁶ Kolář, F.; V české politice za Rakouska, In: Cesta a odkaz T. G. Masaryka, Praha 2002, s. 51 - 60
- ⁷ Pichlík, K.; V zahraniční akci, In: Cesta a odkaz T. G. Masaryka, Praha 2002, s. 61 -70
- ⁸ Zeman, Z.; Edvard Beneš – Politický životopis, Praha 2002, s. 26
- ⁹ Broklová, E.; Prezident Republiky československé, Praha 2001, s. 18
- ¹⁰ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, Praha 1996, s. 16
- ¹¹ Tamtéž, s. 16
- ¹² Kol. autorů, Kronika českých zemí, Fortuna Print, Praha 2003, s. 625
- ¹³ zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého, In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1918. částka II. s. 2. dostupný také in Gronský, J., Hřebejk, J.; Dokumenty k ústavnímu vývoji, díl I, s. 27
- ¹⁴ České Slovo, ze dne 29.10.1918, s. 1
- ¹⁵ zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého, In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1918. částka II. s. 2. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945, Karolinum, Praha 2005, s. 40
- ¹⁶ Tamtéž
- ¹⁷ Broklová, E.; Prezident Republiky československé, Praha 2001, s. 14
- ¹⁸ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 18
- ¹⁹ Venkov, 14.11.1918, s.1
- ²⁰ Těsнопisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění Republiky československé, 1. schůze, 14. 11. 1918
- ²¹ Tamtéž
- ²² České Slovo, ze dne 15.11.1918, s. 3
- ²³ Těsнопisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 1. schůze, 14.11.1918
- ²⁴ Tamtéž
- ²⁵ Tamtéž
- ²⁶ Tamtéž
- ²⁷ Tamtéž
- ²⁸ Tamtéž
- ²⁹ Slovník českého práva, Linde, Praha 1995, s. 89
- ³⁰ Těsнопisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 1. schůze, 14.11.1918
- ³¹ Balík, S. a kol.; Politický systém českých zemí 1848 – 1989, Brno 2003, s. 60

- ³² Lidové noviny, 15.11.1918, s.1
- ³³ Venkov, 15.11.1918, s.1
- ³⁴ Tamtéž
- ³⁵ Právo lidu, 14.11.1918, s.1
- ³⁶ České Slovo, 14.11.1918, s.1
- ³⁷ Tamtéž
- ³⁸ Tamtéž
- ³⁹ Národní listy, 15.11.1918, s.1
- ⁴⁰ Tamtéž
- ⁴¹ Tamtéž
- ⁴² Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 22
- ⁴³ Tamtéž
- ⁴⁴ Tamtéž
- ⁴⁵ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, Praha 1996, s. 27
- ⁴⁶ Kol. autorů; Rozumět dějinám – Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948, Praha 2002, s. 75
- ⁴⁷ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 25
- ⁴⁸ Kárník, Z.; České země v éře první republiky, díl I., s. 46
- ⁴⁹ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 26
- ⁵⁰ Malý, K.. a kol.; Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha 1999, s. 335
- ⁵¹ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 28

II. Pravomoci prezidenta republiky podle prozatímní ústavy

Prozatímní ústava – zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. listopadu, o prozatímní ústavě - byla vypracována příslušnou sekcí Národního výboru (tzv. sekcí ústavního výboru) ve velkém spěchu, neboť měla být hotova do prvního zasedání Národního shromáždění. Prozatímní ústavu nakonec projednal a schválil Národní výbor na své poslední schůzi, to se také podařilo a tak vstoupila v platnost a ještě téhož dne v účinnost 13. listopadu 1918 jako **zákon č. 37/ 1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě** (dále jen prozatímní ústava z roku 1918).¹ Jednalo se v podstatě o **druhé ústavní provizorium**.

Jedním z tvůrců prozatímní ústavy byl Alfréd Meissner, který byl významným sociálnědemokratickým politikem, pražským advokátem, poslancem a také mnohonásobným ministrem,² působící např. jako ministr spravedlnosti, i jako ministr sociální péče. Ústava byla de facto oktrojována, to znamená pouze vyhlášena bez obvyklých ústavních procedur. Spisovatel a novinář Ferdinand Peroutka popsal vznik prozatímní ústavy, dobově se psalo **zatímní ústavy**, takto: „*Návrh její vypracoval v nejkratší době, pobízen ke spěchu, referent ústavního výboru sociálně-demokratický poslanec dr. Meissner. Už ze způsobu vzniku vyplývá, že byla to více méně improvizace, dokonce taková improvizace o níž se věřilo, že bude mít platnost jen několik týdnů, nejvýše měsíců, než Národní shromáždění usnese se na ústavě definitivní. Kvapně toto dílo nečinilo si proto ani nároku na dokonalost, chtěc sloužit jen potřebě zatímní a nehodlajíc problémy ústavní řešit s konečnou platností.*“³ **Dočasnost** byla **výslovně stanovena** v § 4 prozatímní ústavy, kde se pravilo, že revoluční Národní shromáždění vykonává pravomoc zákonodárnou až do doby, kdy podle ústavy konečné sejde se a ustaví sněmovna, vyšlá z voleb. Tvůrci ústavy z počátku nebyli jednotní ani z hlediska terminologického. K tomu Peroutka napsal: „*Meissnerův nárys, jak odpovídalo naladění té doby, v leckterém ohledu nesl stopy radikálního demokratismu, zejména v terminologii. Tak navrhoval, aby rozsudky soudů vyhledávány byly jménem svrchovaného lidu, což bylo zřejmě v souvislosti s názvoslovím Velké francouzské revoluce. Bylo to změněno – přívrženci demokracie přímé řeknou: oslabeno – na jménem republiky.*“⁴ Dále k tomu dodával: „*V duchu prvotního demokratismu rozpakoval se Meissnerův návrh dát členům vlády titul ministerský. Mluvil jen o*

vladařské radě a o jejích členech. Slovo ministr se vůbec neobjevovalo. Také jiný člen ústavního výboru, dr. Bouček vystupoval proti ministerskému titulu, odsuzuje jej jakožto honosný a nehodící se do republikánských poměrů, které mají být střídmé a spartánské. Zdá se, že oba tito teoretikové republikánské prostoty byli poraženi praktickou otázkou, jak tedy mají být členové vlády oslovováni. Dr. Meissner mínil, že by se jim snad mohlo říkat pane člene vlády nebo pane přísedící. Dru. Boučkovi se zdálo, že pane sekretáři by také postačilo. Jak patrně, návrhy tyto byly více věrné zásadě než praktičnost. Poslanec agrární strany Prášek snadno zvítězil, zeptav se s úšklebkem, zda si pánové nepřejí, aby se ministrům říkalo pane adjunkte.“⁵

Mezi pověřené členy delegace, která měla přivítat a doprovázet prezidenta do vlasti, patřil právě i Alfréd Meissner, se kterým se Masaryk dostal do ostrého sporu, ve kterém šlo o prezidentské pravomoci.⁶ **Alfréd Meissner** se, jak výše zmíněno, velmi výrazně **podílel na vypracování prozatímní ústavy**, ve které **prezidentu** byla ponechána **pouze reprezentativní role**. V literatuře se uvádí, že prezident, který si předtím přečetl text prozatímní ústavy, pravil A. Meissnerovi při vzájemném setkání ve Dvořišti v Jižních Čechách o malých pravomocích hlavy státu uraženě: „*Tož to ne.*“⁷ Následně po této rozmluvě začal A. Meissner pracovat na změně ustanovení prozatímní ústavy o prezidentovi, neboť sám uznal potřebu opravy.

Prezident v pozdějších rozhovorech s Karlem Čapkem mu kriticky sděloval k prozatímní ústavě: „*Musel jsem se hodně napřemýšlet, co je a jaký má být prezident demokratického státu. Když se dělala ústava, představovali si mnozí, že funkce prezidenta republiky bude víceméně reprezentativní, de facto bez možnosti zasáhnout přímo do politických událostí. Bylo by to analogon přísně konstituční monarchie (anglické), ale u nás prvá ústava nebyla dost připravena ani v teorii, ani prakticky. Uplatňoval jsem vliv pomocí Švehly a jiných.*“⁸ **Prezident se zabýval již předtím ústavami různých států** a mezi nimi srovnával, velký vliv na něho měl **pobyt ve Spojených státech amerických** (vedle jeho manželky, která byla Američankou). K tomu prezident říkal: „*Že jsem se stal prezidentem: na to jsem nebyl připraven. Když mě v listopadu osmnáct zvolili doma prezidentem, nu dobrá; hlavu jsem si s tím hned mnoho lámat nemohl, bylo plno starostí před odjezdem z Ameriky. Teprve na lodi jsem měl pokdy uvážit novou situaci. Srovnával jsem*

republiku americkou a švýcarskou; představoval jsem si detaily nutné státní konstrukce, jak by měl náš stát vypadat, a takové věci. Zabýval jsem se dávno analýzou státu, jeho forem a funkcí; jako poslanec jsem študoval podrobně složení Rakousko-Uherska a všechny jeho politické a kulturní síly. Musel jsem si zvykat i na formálnosti hlavy státu.“⁹

V **prozatímní ústavě** bylo stanoveno, že dosud trvající **Národní výbor** se rozšiřuje na 256 členů stejným způsobem a klíčem při jakém vznikl a zároveň se **přeměňuje na Národní shromáždění** (§ 1 prozatímní ústavy). Klíč zastoupení do Národního shromáždění byl zvolen ještě podle výsledků voleb do Říšské rady v roce 1911.¹⁰ Tento zákonodárny orgán byl tehdy **jednokomorový**. Říkalo se mu také revoluční Národní shromáždění. Třebaže Národní shromáždění byl nevolený orgán, tak se pokládalo **za nejvyšší státní orgán v Československu**. Tomuto **výsadnímu postavení** Národního shromáždění odpovídaly **rozsáhlé pravomoci** a to nejen v oblasti zákonodárné, ale i v oblasti výkonné a soudní. Nejvýznamnějším rysem prozatímní ústavy bylo právě **přenesení veškeré moci na jedinou sněmovnu**. Jedinému zákonodárnému sboru byla svěřena naprostá suverenita. První národní shromáždění mělo prakticky absolutní moc, jakou mívaly revoluční parlamenty. Prozatímní ústava se pokládala svou značnou částí za revoluční akt a nevěnovala se jemnějšímu propracování ústavního života, jelikož to ponechávala na pozdější dobu. Revoluční Národní shromáždění nebylo ničím jiným než de facto rozšířením Národního výboru.

Prozatímní ústava tak **neutvářela dělbu moci**, ale právě **naopak jednotu moci**.¹¹ Koncipovala tak formu vlády, tj. strukturu a vzájemné vztahy nejvyšších státních orgánů jako **vládu parlamentu**. Všechny další vrcholové státní orgány byly utvářeny Národním shromážděním. Moc výkonná a nařizovací sice příslušela **17 členné vládě**, avšak jejíž **předsedu a členy (ministry) volilo Národní shromáždění** (§ 14 prozatímní ústavy). Přijatý text prozatímní ústavy dal nakonec slovo ministr do závorky jako vysvětlivku, příp. jako záruku, aby se tento titul při přechodu z monarchie do republiky neztratil. Ohledně počtu členů vlády psal F. Peroutka: „ *Také pokud šlo o počet ministrů, zastával dr. Bouček názor, že je třeba přidržet se skromnosti. Měl zato, že pro malý stát stačí, bude-li se vláda skládat jen ze šesti až osmi mužů. Na podporu svého názoru uváděl, že předsednictvo*

*Národního výboru, které je nyní skutečnou vládou, nemá více než pět členů. Tomu odporoval Švehla, sám jeden z oněch pěti. Řekl, že práce bude mnoho a že tedy bude třeba rozdělit vládní zaměstnání na více lidí.*¹² Počet sedmnácti ministrů byl stanoven výhradně **podle stranického klíče** v rámci koaličních politických stran. Komukoli včetně prezidenta tak bylo znemožněno zasahovat do počtu ministerských křesel a do stranického klíče pro zastoupení jednotlivých stran ve vládě. Zásada stranického klíče byla v prvních letech Československa důsledně prováděna. Vlastní číslci sedmnácti ministrů bylo možno považovat za náhodnou a vycházející z okamžité politické potřeby. Přestože později byla novelou ústavy odstraněna povinnost udržovat sedmnácti člennou vládu, tak i nadále vysoký počet ministrů setrvačností i dále přetrvával. **Vláda** byla také **odpovědná Národnímu shromáždění**, které ji mohlo za přítomnosti aspoň poloviny poslanců prostou většinou odvolat a to vyslovením nedůvěry (§ 16 prozatímní ústavy).¹³ K tomu Peroutka dodával: „*Největším však, a rozhlížíme-li se po ústavách světových, málo se vyskytujícím omezením prezidentovy moci bylo ustanovení, že vláda je volena Národním shromážděním. Tím brala se prezidentovi možnost působit na výběr osob a zabezpečit postavení mužů potřebných a vynikajících proti pouhým straníkům a na jeho hlavu činil se jen nárok, aby kývla k věci hotové.*“¹⁴ **Oficiálním důvodem**, který se udával, že prezident nemohl jmenovat ministry, byla **tehdejší nepřítomnost prezidenta Masaryka**. Prakticky se tehdy nevědělo, kdy prezident dorazí do vlasti, příp. zda-li nezůstane na pařížské mírové konferenci. Uvádělo se, že pokud by prozatímní ústava dala jemu právo jmenovat ministry, muselo by se čekat až do jeho příjezdu. Nebylo také tehdy možné, aby jmenoval vládu ze Spojených států amerických bez porad s domácími politiky. Dalším důvodem byly rovněž pravděpodobné politické obavy, že prezident by neuznal a nerespektoval stranický klíč politických stran. **Nejvíce ve svých pravomocích byl omezen** na úkor Národního shromáždění **prezident republiky**. To přijal prezident Masaryk s výhradami, a proto také z tohoto důvodu učinil A. Meissnerovi důraznou výtku.

T. G. Masaryk předpokládal, a to i díky hlasům z domova, že prezident bude mít značné, téměř **výjimečné pravomoci**. Podle jeho představy by byl **ideální prezidentský režim** s hlavou státu v čele veškeré exekutivy, což by ale znamenalo ovládnutí moci vládní a výkonné. Zpočátku Masaryk uvažoval také o tom, zda v zájmu upevnění státu, by nebyl vhodnější kvůli nejistým domácím poměrům na

určitou dobu autoritativní režim s ním jako prezidentem a E. Benešem jako premiérem. Hlasy ve prospěch takového režimu se ozývaly z domova z důvodů velmi špatných sociálních poměrů, které neměly daleko k sociálním a třídním bouřím.

Příslušná sekce Národního výboru pracující na prozatímní ústavě se rozhodla jinak, svou roli zde zřejmě hrály **reminiscence na silného rakouského panovníka v dobách Rakouska-Uherska**, a proto prezidentovi byly **přiděleny pravomoci pouze čestné a reprezentativní**. S takovou situací se Masaryk nemohl a nechtěl vyrovnat, a proto následně po svém návratu zahájil **boj o prezidentské pravomoci**.¹⁵ K postavení prezidenta podle prozatímní ústavy Peroutka napsal: „*Čím více práv bylo svěřeno Národnímu shromáždění, tím méně jich ovšem zbývalo na prezidenta. Slabost a nevlivnost jeho postavení v zatímní ústavě stalo se brzy předmětem kritiky, kterou vedli zejména profesori ústavního práva. Tak napsal jeden z nich: Zdá se, že tato prozatímní ústava sleduje jeden účel, totiž připravit půdu k republice bez prezidenta. ... Prezident je tu sice hlavou státu, avšak tato hlava je hned useknuta a položena vedle těla. Prezidentovi byla dána vlastně jen práva čestná. Protože vláda, volena jsouc Národním shromážděním, byla v podstatě jen jeho výborem, měla sněmovna ve skutečnosti v rukou i všechnu moc výkonnou. Prezident nemá právo sněmovnu rozpustit. Jestliže nesouhlasí s usneseným zákonem, vstoupí zákon v platnost i bez jeho podpisu, když Národní shromáždění setrvá na svém usnesení.*“¹⁶

Podle prozatímní ústavy byl **hlavou státu prezident republiky**. Hlava státu patřila **mezi výkonné orgány**. Výkonnými orgány – na rozdíl od zákonodárných – byly ty, kterým příslušelo vykonávat, co stanovily zákonodárné orgány. V užším smyslu slova se považovaly za výkonné orgány všechny orgány kromě zákonodárných a soudních. Výkonné orgány se v tomto užším smyslu nazývaly také exekutivními orgány. Hlava státu mezi státními orgány zaujímal **zvláštní postavení jako orgán**. Představa státního orgánu jako hlavy státu podle teorie práva pocházela pravděpodobně z pojetí státu jako organismu, označení jednoho z nich jako hlavy mělo naznačovat, že jde o orgán nejdůležitější. **V hlavě státu se spatřoval zpravidla nejvyšší orgán**, který musel být nadán určitými pravomocemi. V monarchiích to byl panovník a v republikách prezident. Právní postavení

prezidenta republiky se mohlo podle svého obsahu **více či méně přibližovat postavení, které měl panovník v monarchiích**. Mohlo to platit zejména o skutečné politické moci.¹⁷ Obecně ústavní postavení hlavy státu bylo především určeno formou státu a formou vlády, která byla zakotvena v právním řádu toho kterého státu. **Prozatímní ústava** nazývala prezidenta republiky výslovně **hlavou státu** (§ 7 prozatímní ústavy). Označení to bylo výlučně „ dekorativní“, jak píše František Weyr, poněvadž z něho nešlo odvozovat žádné důsledky, co do jednotlivých povinností a prezidentových práv.¹⁸ Na tuto problematiku byly i opačné názory. Prezident republiky byl **volen Národním shromážděním** za přítomnosti minimálně dvou třetin poslanců dvoutřetinovou většinou přítomných.¹⁹ Jeho prezidentský úřad trval až do doby, než byla znovu nová hlava státu zvolena definitivní řádnou ústavou (§ 7 prozatímní ústavy). V případě, že by byl prezident v zahraničí či jeho místo bylo uprázdněné, vykonávala by jeho pravomoci vláda, která mohla jednotlivými úkony pověřit předsedu vlády (§ 8 prozatímní ústavy). **Minimální věk** pro zvolení hlavou státu tehdy ještě **nebyl stanoven**.

Ve všech republikách platila obecně bez výjimky **zásada volby**. Bylo možné rozeznávat **dva typy prezidentské volby** – někde se volila hlava státu **přímo lidem** (a to buď přímými či nepřímými volbami), jednalo se tak o **přímou volbu** a někde se volila hlava státu **zákonodárným sborem**, jednalo se o nepřímou volbu. Tento způsob skrze **nepřímou volbu** byl **typický pro parlamentní formu vlády**. Přímá volba byla naopak typická pro prezidentské republiky. Tato volba občany státu zaručovala prezidentu značnou nezávislost (tedy i politickou) na parlamentu. **Poměr obou mocí – zákonodárné a výkonné** – pak býval v důsledku podobného ustanovení o volbě prezidenta **zcela jiný** než v parlamentních formách vlády. Vyvíjel se tak typ prezidenta republiky, kterému se říkalo silný prezident. Vedle toho byl vždy důležitý politický vliv, intelektuální a povahové vlastnosti toho kterého prezidenta.²⁰ Přímou volbou byl volen např. americký prezident podle ústavy Spojených států amerických, říšský prezident podle Výmarské ústavy z roku 1919, spolkový prezident podle novely rakouské ústavy z roku 1929. Nepřímou volbou byl volen např. francouzský prezident podle ústavy třetí Francouzské republiky z roku 1875 a spolkový prezident podle rakouské ústavy z roku 1920. **Podle prozatímní ústavy** byl prezident volen Národním shromážděním, tedy

nepřímou volbou (stalo se tak v první schůzi revolučního Národního shromáždění dne 14. listopadu 1918).

Výčet jeho **pravomocí** byl podle prozatímní ústavy **velmi stručný**, prezident zejména zastupoval stát navenek, byl nejvyšším velitelem vojska, přijímal velvyslance a také jmenoval důstojníky, státní úředníky a soudce počínaje VI. hodnostní třídou. Měl právo prominout nebo zmírnit tresty i právní následky trestného činu, odsouzení nebo trestu, jakož i nařídit, aby trestní řízení nebylo zahájeno, anebo zahájené trestní řízení bylo opět zastaveno.²¹ Prezident byl omezen i tím, že ke všem vládním úkonům, které vykonával, **potřeboval spolupodpis příslušného člena vlády, tzv. kontrasignaci** (§ 10 prozatímní ústavy). Přirozeně, že prezident republiky společně s předsedou vlády a s členem vlády, který byl pověřený provedením dotyčného zákona, podepisoval zákony (§ 19 prozatímní ústavy). **Jedinou jeho větší pravomocí** bylo, že mohl **zákon usnesený Národním shromážděním vrátit do osmi dnů** po usnesení k novému projednávání. Avšak jednalo se **pouze o veto suspenzivní**, tedy veto odkladné. Pro případ, že Národní shromáždění setrvalo na svém původním usnesení, tak zákon musel být vyhlášen (§ 11 prozatímní ústavy).²²

Po prezidentské volbě musel nově zvolený prezident předstoupit před Národní shromáždění a slíbit podle ústavy, že bude dbáti blaha republiky a lidu a šetřiti zákonů (§ 12 prozatímní ústavy). A již tehdy pocítil silné omezení svých pravomocí. Když předstoupil před Národní shromáždění musel **se omezit pouze na slib**, neboť prozatímní ústava mu **nedovolila pronést projev hlavy státu**. Po učiněném slibu a nadšených ovacích se omezil na slova: „ *Dámy a pánové, bratři, prosím Vás, přijďte zítra o druhé hodině na hrad, abyste vyslechli první prezidentovo poselství.* “²³ První kroky prezidenta ve své funkci tak budily poněkud rozpaky. Druhý den **na Pražském Hradě** totiž prezident **přednesl poselství**, které nebylo oficiálně dodáno Národnímu shromáždění, ani jeho členům, a bylo bez podpisu a schválení vlády. Jednalo se tedy o to, že by poselství dodatečně podepsali členové vlády. Výhrady se vztahovaly rovněž k prezidentem učiněné formě. Přestože bylo na Hrad Národní shromáždění oficiálně pozváno, tak žádná schůze ani shromáždění se tam nekonalo, ale v podstatě všichni tam byli pouze jako soukromé osoby, právě tak jako diplomaté, žurnalisté aj.²⁴ Někteří upozorňovali na to, že se

konalo na Hradě v důsledku tradice, podle které šli na Hrad i ve Vídni členové poslanecké a panské sněmovny. Peroutka kriticky napsal: „ *I tam, kde ústava nepodávala žádného výslovného ustanovení, vykládali ji politikové v případech sporných ve smyslu nepříznivém právům prezidentským. Takový případ se naskytl hned při Masarykově příjezdu. Poněvadž ústava neurčila nic bližšího o prezidentových stycích s Národním shromážděním, vyložila to vláda tak, jako by ústava styky takové přímo zapovídala. Rozvinula názor, že Masaryk může přijít do sněmovny jen, aby tam složil slib, ale mluvit tam, že nemůže, nemá-li být ústava porušena. Tak se také stalo.*“²⁵ K tomu dále poznamenal: „ *Vypadá to jako odrůda bezduchého formalismu, ale bylo to něco jiného: **snaha některých politiků, aby prezident byl co nejvíce oddálen od činné politiky.** Ministerský předseda dr. **Kramář** osobně žádal Masaryka, aby se nepotřísňoval stykem s politikou a **aby zůstal nad oblaky.** U příležitosti těchto více vymyšlených než existujících nesnází rozvinula se v Národním shromáždění **debata o prezidentově postavení.** Autoři ústavy sami, hlavně dr. Meissner, protestovali proti takovému vládnímu výkladu.*“²⁶

Předseda vlády Karel Kramář stál na stanovisku, že československá prozatímní ústava nevytvářela silného prezidenta, jak to činila ústava Spojených států amerických. Představoval si prezidenta nikoliv v aktivním styku s politikou – **viděl v něm spíše reprezentanta než vůdce.** Mluvil v tom smyslu i k prezidentu Masarykovi – „ zůstaňte nad oblaky“. Tehdy to však nebylo pouhé osobní usilování K. Kramáře, neboť to neodporovalo v ničem ani tehdejšímu politickému směru. Dokonce takový politický směr to i připouštěl. V dané době **nebyly** ještě ani tak **vyhroceny osobní protiklady mezi Kramářem a Masarykem**, aby to šlo dokonce přijmout pouze jako Kramářovu osobní pohnutku. Další **spor** o toto **první prezidentovo poselství** na Pražském Hradě byl poměrně dlouhý a žádná z účastněných stran jej nechtěla vzdát. Úvahy o prezidentově postavení a jeho pravomocích se neustále točily kolem problému, **zda je možné i Masarykova nástupce opatřit tak velkými právy.** Jednání o posílení pravomocí prezidenta republiky byla komplikována zřetelem k Masarykově osobnosti, neboť se nezdálo vůči němu zdvořilé poskytovat tak málo rozsáhlá prezidentská práva. Všechny tyto problémy je možné shrnout pod představu, **zda bude mít republika prezidenta silného či slabého.**

K posílení prezidentských pravomocí došlo pod přímým vlivem Masaryka **novelizací prozatímní ústavy**. Na počátku roku 1919 započala veřejná kritika prozatímní ústavy a postavení prezidenta podle ní, vycházela především od profesorů ústavního práva a dále se rozšířila do politických kruhů. F. Peroutka k tomu napsal: „*Kritikové obírali se hlavně poměrem prezidenta k vládě a k Národnímu shromáždění a dovozovali, že prezidentovi bylo zatímní ústavou uděleno neslýchaně málo práv. Byla to kritika nejen vědecká, nýbrž i politická. Kritizující zřejmě byli činností Národního shromáždění zklamáni a chtěli proti tomuto sboru posílit postavení hlavy státu. V čele jejich vystupoval profesor Hoetzel. Ale ani profesori práva se nemohli chlubit, že mezi nimi panuje jednota v názorech.*“²⁷ Jiného názoru byl např. profesor Hobza, který se postavil na stranu prozatímní ústavy a ve svém článku napsal: „*Kdyby šlo jen o Masaryka byla by věc opravdu velmi jednoduchá. Snad bychom se nerozpakovali svěřit mu na dobu potřeby i celou státní moc, neboť mu neomezeně důvěřujeme. Ale jde opravdu jen o tohoto prezidenta? Byly uváženy všechny možnosti budoucí? Snad přijde na stolec prezidentský osoba prostřední, snad i neschopná – a této neznámé osobě máme dát do rukou větší část celé státní moci? Viděl bych v tom velké nebezpečí pro stát i národ. Silný prezident dovede i při úzké ústavní kompetenci uplatnit svou individualitu a prosadit tu a tam svou vůli i mimo zákon – prezident slabý, ješitný nebo umírněný dovedl by široké kompetence zneužít ke škodě a snad i zkáže státu... Mám dojem, že na otázku silného prezidenta skrývají se snahy reakční.*“²⁸

Rovněž prezident **Masaryk se otevřeně postavil za posílení svých pravomocí**. První návrh rozšíření prezidentských pravomocí podával A. Meissner 26. března 1919. Byl však uznán nedostatečným, neboť prezidentu nebylo zde poskytnuto právo jmenovat ministry. Proto sama **vláda** dočasně vedená (viz dále) A. Švehlou podala 7. dubna 1919 **vlastní návrh změny prozatímní ústavy**, který již poskytoval postavení prezidentu **obdobné jako měl francouzský prezident** a rovněž právo jmenovat ministry. **V důvodové zprávě** tohoto návrhu vlády stálo: „*Prozatímní ústava neřeší mnohých otázek, z nichž některé naléhají na bezodkladnou úpravu. Mezi ně patří otázka, je-li vhodné i nadále ponechat Národnímu shromáždění právo volit ze svého středu členy vlády... Vláda má za to, že by prezident republiky měl být k tomu povolán... Vládní návrh vychází z názoru, že z důvodů ryze věcných prezident naší republiky by měl být vypraven nositelstvím*

*moci výkonné a vládní asi po vzoru francouzském... Právo prezidentovo jmenovat ministry bývalo kritizováno. Vyskytl se hlas, jest to zbytečná fikce a že ve skutečnosti hlava státu musí volit ministry z majority sněmovny a že by tudíž bylo jednodušší propůjčit sněmovně jmenování ministrů nebo aspoň výběr ministerského předsedy. Proti tomu nutno hájit názor, že je nezbytně **nutno právo jmenovat ministry vyhradit prezidentovi republiky**. Je to jediný prostředek, jak zabezpečit rovnováhu moci, což jest podstatnou podmínkou každé svobodné vlády. Svěřit sněmovnám jmenování ministrů znamenalo by učinit z ministrů pouhé zmocněnce parlamentu, tj. zavést všemohoucnost tohoto. **Výběr ministerského předsedy, třebaže je omezen na majoritu sněmovní, je důležitou prerogativou hlavy státu, prerogativou, která tvoří protiváhu moci parlamentní.**“²⁹*

Celkově byla prozatímní ústava z 13.11. 1918 **dvakrát novelizována**.³⁰ Poprvé došlo k novelizaci zákonem č. 138/ 1919 Sb. z. a n. ze dne 11. března 1919 (dále jen **první novela prozatímní ústavy** z roku 1919), kdy byl **počet poslanců Národního shromáždění zvýšen na 270** a to z důvodů nutnosti vyššího počtu zastoupených Slováků. Národní shromáždění se rozšířilo o čtrnáct členů na 270 způsobem a podle klíče, kterým vznikl Národní výbor (článek I. první novely prozatímní ústavy). V té době nebyly ovšem zastoupeny národnostní menšiny, které tehdy zásadně odmítaly účast na budování nového státu. Němci a Maďaři tak zastoupeni v Národním shromáždění nebyli.³¹ Menšiny byly zastoupeny svými politickými stranami v Národním shromáždění teprve po prvních parlamentních volbách, které se uskutečnily v dubnu 1920, avšak ještě tehdy se vymezovaly negativně k Československému státu.

Druhá novela, upravená zákonem č. 271/ 1919 Sb. z. a n. ze dne 23. května 1919 (dále jen **druhá novela prozatímní ústavy** z roku 1919), se týkala především podstatného **rozšíření pravomocí prezidenta republiky**.³² K posílení svých pravomocí měl prezident většinovou podporu nejen veřejného mínění a tisku, ale i vlády, která byla po odjezdu Karla Kramáře na Pařížskou mírovou konferenci zastoupena místopředsedou vlády a ministrem vnitra Antonínem Švehlou. Kramář totiž odmítal jakékoliv posílení prezidentských pravomocí a ve funkci premiéra se postavil do popředí těch, kteří požadovali silné omezení prezidentských pravomocí a kteří bojovali proti silné hlavě státu.

Ke zvýšení prezidentských pravomocí došlo po zmiňovaných novelizacích prozatímní ústavy v květnu 1919 a **rovněž tyto pravomoci byly uzákoněny v definitivní ústavě státu – Ústavní listině** ze dne 29. února 1920.³³ Na přípravě novely prozatímní ústavy se podílel ústavní výbor Národního shromáždění opět **v čele s Alfrédem Meissnerem**. O vlastní přípravě novely se Masaryk nechával informovat místopředsedou Kramářovy vlády Antonínem Švehlou, který byl v této věci jako představitel vlády rovněž zainteresován,³⁴ neboť připravovaná novela omezovala moc Národního shromáždění a znovu **vymezovala rozdělení pravomocí nejvyšších složek moci, tedy moci zákonodárné, výkonné a soudní**. Tato novela tak přispívala **ke vzniku klasické dělby moci**. Počínaje druhou novelou prozatímní ústavy se Československá republika mohla označovat za parlamentní republiku s klasickou dělbou moci na výše zmiňovanou moc zákonodárnou, výkonnou a soudní.³⁵

Podle novely prozatímní ústavy prezident Masaryk obdržel tak často vzpomínanou pravomoc monarchy spočívající ve **jmenování členů vlády** (§ 14 druhé novely prozatímní ústavy),³⁶ které dříve vybíralo Národní shromáždění. Paragraf 14 novely prozatímní ústavy zněl: „ *Moc výkonná a nařizovací přísluší vládě, jejíhož **předsedu a členy (ministry) jmenuje a propouští prezident republiky.***“ Tato pravomoc byla **Masarykem významně využívána** a také vždy trval na jejím dodržování. Vedla však později k mnoha politickým rozporům mezi Masarykem a politickými předáky, kterými byl nucen, aby alespoň dodržel politické rozložení sil s ohledem na volební výsledky. **De iure** mohl prezident vybrat podle mu přiděleného práva jakéhokoli vhodného premiéra a také jednotlivé členy vlád. **De facto** tomu tak nebylo, neboť se musel přidržovat volebních výsledků. Ve své době již tato pravomoc byla mnohými kritizována, zejména však politickými vůdci, neboť **ve většině evropských zemí fungovala praxe odlišně**. V těchto zemích prezident většinou vybíral z vhodných kandidátů podle rozvržení politických sil předsedu vlády a ten teprve sestavoval svůj kabinet ze svých kandidátů na místa členů vlád. Kvůli názorovým rozporům v této otázce došlo v zápětí mezi hlavou státu na jedné straně a Antonínem Švehlou na druhé k nepsané dohodě, že prezident bude při jmenování parlamentních vlád brát **zřetel na politické rozložení sil jednotlivých politických stran** a jejich parlamentního zastoupení, při tom budou respektována přání a výhrady prezidenta ke kandidátům na členy vlád.

Přesto se prezident nikdy **nevzdal práva odmítnout navrženého kandidáta** té či oné politické strany a mnohdy vyžadoval nahradit ho jiným členem, i když byl nakonec stejné politické příslušnosti.³⁷

Novela prozatímní ústavy z 23. května 1919 dále přisuzovala hlavě státu vedle práva jmenovat členy vlád, případně je odvolávat, i **některé další pravomoci**,³⁸ **kteřé dříve měl také monarcha**. Jednalo se např. o **právo účastnit se či předsedat zasedáním vlády, vyžadovat od vlády či jednotlivých členů písemné zprávy** o každé věci, **pozvat vládu či její jednotlivé členy k poradě** (§ 10 a druhé novely prozatímní ústavy), **přednášet zprávy o stavu státu** sněmovně, **doporučovat ji opatření** (§ 10 b druhé novely prozatímní ústavy) a také **vetovat přijaté zákony**, i když se **nejednalo** opět o **veto absolutní**, neboť setrvalo-li Národní shromáždění na svém původním návrhu zákona za přítomnosti kvalifikované nadpoloviční většiny, zákon musel být přes odmítavé prezidentovo veto vyhlášen (§ 11 druhé novely prozatímní ústavy).³⁹ Později tvůrci Ústavní listiny z roku 1920 vyšli prezidentovi vstříc zakotvením vedle práva suspenzivního veta také právem absolutního veta. Tento moment procesu parlamentární moci byl shodný s americkým prezidentským systémem. Absolutní veto měl prezident vůči zákonům Podkarpatské Rusi a opatřením stálého výboru.

Podle novelizovaného znění prozatímní ústavy měl prezident republiky jako hlava státu **některé pravomoci shodné s předchozí právní úpravou**. Prezident republiky zejména zastupoval stát navenek, sjednával a ratifikoval mezinárodní smlouvy, byl nejvyšším velitelem branné moci, přijímal a pověřoval zahraniční vyslance, jmenoval vysokoškolské profesory, státní úředníky, soudce a důstojníky od počínající VI. třídy hodnostní (§ 10 druhé novely prozatímní ústavy). Měl právo prominout nebo zmírnit tresty i právní následky trestného činu, odsouzení nebo trestu, jakož i nařídit, aby trestní řízení nebylo zahájeno, anebo zahájené trestní řízení, aby bylo zastaveno (§ 10). **Nově mohl vypovídat** podle usnesení Národního shromáždění **válku a předkládat mu sjednaný mír ke schválení** (§ 10).⁴⁰ **Zákony** přirozeně **podepisoval prezident republiky**, případně jeho náměstek společně s předsedou vlády a s příslušným členem vlády, který byl pověřen prováděním dotčeného zákona (§ 19 druhé novely prozatímní ústavy). V těchto pravomocích byl však prezident republiky **významně omezen spolupodpisem**

příslušného člena vlády tzv. kontrasignací, neboť každý vládní úkon prezidenta republiky vyžadoval ke své platnosti spolupodpisu příslušného odpovědného člena vlády.

V případě, že by bylo prezidentovo **místo uprázdněno** anebo pro **onemocnění** by prezident republiky nemohl svůj úřad vykonávat, náležel by výkon jeho práv opět **vládě**, která mohla jednotlivými úkony pověřit předsedu vlády. Pro případ dlouhodobějšího onemocnění počítala novela **nově s funkcí prezidentova náměstka**, a to tehdy pokud prezident nemohl zastávat svou funkci pro onemocnění déle než jeden měsíc (§ 8 druhé novely prozatímní ústavy).⁴¹

Nejdůležitější pravomoc, kterou hlava státu nově získala, byla **možnost rozpustit Národní shromáždění**. Toto právo však prezident získal **až** s definitivní ústavou státu – **Ústavní listinou** z roku 1920. Pravomoc předčasně rozpustit Národní shromáždění využil prezident Masaryk celkem třikrát a to vždy v zásadní shodě s vládou, v říjnu 1925, v září 1929 a v dubnu 1935. Na přání stran docházelo však k rozpuštění horní a dolní komory parlamentu zároveň, ačkoliv měl senát volební období o dva roky delší než poslanecká sněmovna, tedy osmileté. Docházelo tak k paradoxní situaci, že obě sněmovny měly stejné politické rozvrstvení, neboť obě byly voleny poměrným hlasováním. Ještě více to poté snižovalo roli a funkci senátu, který se tak zdál nepotřebný. Záhy se v praxi ukázalo, že **skutečně nejdůležitější pravomocí prezidenta je jmenování členů vlád a určování jejich počtu** (§ 18 druhé novely prozatímní ústavy).

Posílení pravomocí prezidenta republiky zůstalo však pouze **na půli cesty**. Prezident například **neobdržel právo zákonodárné iniciativy**, přestože o něj již v počátečních fázích svého výkonu prezidentské funkce projevil zájem. Proti přílišnému posílení práv hlavy státu se postavil nejen předseda vlády K. Kramář, ale i další představitelé politických stran včetně Antonína Švehly a také tvůrci ústavních změn v čele s Alfrédem Meissnerem. Masarykovi se tak nepodařilo prosadit plně americký model prezidentské republiky. **Ústavní tvůrci přesto tvrdily, že Masarykovo postavení bude stejně zcela výjimečné** a že by bylo krajně nebezpečné prezidenta vybavovat přílišnými pravomocemi s ohledem na budoucího prezidenta, protože se tehdy přirozeně nevědělo, kdo se jím stane.⁴² Prezident

ohledně novelizované prozatímní ústavy, příp. definitivní ústavy (Ústavní listiny z roku 1920) a k posílení svých pravomocí říkal toto: „ Zasadil jsem se například o to, aby prezident měl ústavní právo nejen schvalovat návrhy vlády a parlamentu, ale účastnit se vládních porad a vystupovat podle potřeby iniciativně i v parlamentě. Myslím, že naše ústava je dobrá, ale šlo a jde stále o to naplnit literu životem. Jsou v naší ústavě, jako v každé jiné, jisté nejasnosti, to ono by mohlo být jiné – máme například nepoměrně mnoho poslanců, podle Anglie by nám jich stačilo kolem dvou set / zde měl prezident na mysli Ústavní listinu z roku 1920/. Jak říkám: neběží jen o slova zákonů, ale o to, jak jim rozumíme a jak je provádíme: všechny zákony, i ústavní, zůstávají za ústavičným vývojem poměrů, až konečně se ukáže, kde a co se musí nově kodifikovat. Zákon takzvaný zvykový nebyl jen v začátcích kultury, platí posud a stále, třebaže v pozměněných formách.“⁴³

Nedlouho po posílení prezidentských pravomocí nastala situace, která významně přispěla k **posílení parlamentních stran**, tedy moci zákonodárné. Podle ústavy byl **vyločen tzv. imperativní mandát**, tzn. že poslanci a senátoři nesměli od nikoho přijímat příkazů. V průběhu levicově odstředivých tendencí v sociální demokracii, na protest proti těmto krajně levicovým tendencím, z ní vystoupili v dubnu 1919 dva nespokojení levicově a národnostně orientovaní poslanci a to František Modráček a Josef Hudec. Vzápětí si založili vlastní stranu – Sociální stranu československého lidu pracujícího, kterou svým hlasem podpořil v následujících parlamentních volbách v dubnu 1920 i Masaryk. **Spor** se vyhroutil **kvůli poslaneckým mandátům**, zda patří poslanci či zda patří straně, za kterou byli zvoleni. Mnoha poslancům se zdálo nepřijatelné zbavit dva zasloužilé poslance svých mandátů. Naproti tomu sociální demokracie vyžadovala vrátit nazpět dva mandáty, aby mohla vyslat své dva náhradníky. To odůvodňovala také tím, že příslušní poslanci podepsali revers, kterým potvrzovali, že mandát přijali od strany a v případě nutnosti mandát straně vrátí. Tato praxe neúplně vyplněných listin s podpisem poslance se nakonec prosadila po celou první republiku. K závěru, že strany mají právo své poslance „ i proti jejich vůli a bez udání důvodu odvolati a za ně vyslati zástupce nové “ došel **i ústavní výbor Národního shromáždění**. Rovněž **Ústavní soud** se sídlem v Brně došel později ke shodnému názoru. Z toho důvodu až do parlamentních voleb v roce 1920 tak Národní shromáždění mělo 268 poslanců

místo 270. Spor nakonec vyhrály strany, kterým bylo přiznáno vlastnit mandáty po celou první republiku.⁴⁴

V souvislosti s pravomocí hlavy státu jmenovat členy vlád se Masaryk mnohokrát snažil ustanovit **úřednickou vládu**. Taková vláda na rozdíl od koaliční vlády politické byla složená z velké části z vysokých úředníků ministerstev. Jelikož taková vláda musela získat důvěru poslanecké sněmovny, **nešlo ji považovat za neústavní**. Úřednická vláda byla utvořena tehdy, když již nebylo možné, případně výhodné na základě konsensu dojednat koaliční politickou vládu. Poprvé k takovému záměru došel počátkem roku 1919 v souvislosti prosadit za předsedu vlády E. Beneše, který měl nahradit podle nich neschopného Kramáře. **Návrh Beneše za premiéra požadoval Masaryk** také s ohledem na prosazení Beneše jako možného prezidentského kandidáta. V roce 1919 k tomu nedošlo zřejmě mimo jiné s ohledem na pozici Československa na mírové konferenci, kde byla republika dávána za vzor demokracie a parlamentní vlády. Ani tehdy se však Masaryk nevzdal svého plánu na jmenování úřednického kabinetu, navíc měl již pro takovou možnost dopředu **připravené své kandidáty** do takové vlády. Ani po prvních obecních volbách z 15. června 1919 se Masarykovi nepodařilo prosadit svůj záměr. Tehdy musel respektovat rozložení politických sil ve státě.

Tyto již zmiňované obecní volby v roce 1919 znamenaly úplně nové rozložení stranických sil ve státě. Navíc to byly první československé volby vůbec (mimo území Slovenska a Podkarpatské Rusi). Znamenaly pro české i německé voliče velké vítězství sociálních demokratů. Tehdy vskutku směřovala republika doleva. Na prvním místě se umístila sociální demokracie, následovali agrárníci a čs. socialisté, lidovci a teprve na posledním místě z vládních stran všennárodní koalice národní demokraté, kteří utrpěli volební porážku znamenající pád všennárodní vlády v čele s Karlem Kramářem.⁴⁵

Výsledky těchto obecních voleb se přiklonily ve prospěch dvou socialistických stran, klíčovou roli pro složení vládní většiny však hrála strana agrární. Z toho důvodu tehdy nedošlo ke jmenování Beneše předsedou vlády, neboť předáci vítězných stran v čele se Švehlou dali Masarykovi plně najevo, že musí respektovat nynější politické rozložení sil a návrhy jednotlivých stran. Političtí vůdci odmítnutí

Beneše odůvodňovali tím, že Beneš není členem žádné politické strany a rovněž z důvodu jeho nezkušenosti ve vnitřní politice.⁴⁶ Výběr nového předsedy vlády nebyl pro Masaryka snadný. Bylo zřejmé, že po vítězství sociální demokracie se stane předsedou vlády jejich člen. Nabídnuté místo tehdejší místopředseda Kramářovy vlády Antonín Švehla odmítl, spokojil se s funkcí ministra vnitra, neboť si byl vědom, že vnitřní politické dění drží v rukách právě on. Nakonec Masarykova volba padla na Vlastimila Tusara. Jedinou jeho velkou nevýhodou v jeho devětatřiceti letech byl jeho špatný zdravotní stav.

Vedle **prosazování ministra zahraničních věcí** do čela vlády se Masaryk snažil rovněž do této funkce prosadit případně někoho **ze svých spolupracovníků**, např. Přemysla Šámala či Josefa Schieszla, oba působili v Kanceláři prezidenta republiky. Realizovat úřednickou vládu se Masarykovi nakonec podařilo teprve 15. září 1920 v souvislosti s rozkolem v sociální demokracii. Právě z toho důvodu byla jmenována **úřednická vláda v čele s Janem Černým**. Ani později se Masaryk nevzdal navrhovat na tento post E. Beneše či P. Šámala. **V období úřednických vlád** si tak prezident Masaryk zajistil v politice **nejvyšší vliv a nejsilnější postavení**.

Vedle novely prozatímní ústavy se Masaryk pokoušel zvyšovat pravomoci hlavy státu jinými než přímo ústavními či zákonnými způsoby a to zejména **utvářením ústavních zvyklostí**. Prezident se k ústavním zvyklostem vyjádřil takto: „*Ve všem, co jsem konal, jsem musel uvažovat, jaké se tím utváří prejudicium nebo zvyk; a byly to často oříšky tvrdé. Musela se vědomě tvořit tradice. Máte například nevyhnutelný ceremoniál: hleděl jsem, aby i v něm se vyjadřovala demokratičnost, jaká odpovídá době a povaze našeho národa. Přál bych si, aby si naši lidé lépe než posud uvědomili nutnost symbolů.*“⁴⁷ V rámci jmenování členů vlády se pokoušel dokonce jednotlivým členům vládního kabinetu **jmenovacími dekrety určovat jejich politickou činnost**. Jako prezident republiky tak učinil zejména při změně vlády v červenci 1919, později mu to však bylo politickými vůdci rozmlouváno. Rovněž **ve svých veřejných ústních a písemných projevech** Masaryk překračoval své pravomoci, neboť se dalo těžko rozlišit, zda-li se jedná o jeho osobní stanovisko, či zda-li šlo o stanovisko státní, za které odpovídala v plné míře vláda.⁴⁸

Vláda odpovídala za veškeré veřejné projevy hlavy státu při výkonu jeho pravomocí, nikoli za jeho soukromé projevy. Masaryk se poměrně často odchyloval od přijaté vládní linie a navíc **v mnoha případech učiněné výroky nenacházely odezvu ani u většiny obyvatel**. Např. se jednalo o výroky typu: Tábor je náš program, slovenský národ neexistuje atd.⁴⁹ Zcela zřetelně překračoval Masaryk ústavu v případě pronášených veřejných doporučení E. Beneše za svého nástupce v polovině třicátých let, avšak tehdy mu to již nikdo s ohledem na jeho věk a vážnost nevytýkal.

Velké pravomoci Masaryk získal v zahraniční politice. Měl právo dojednávat a uzavírat mezinárodní smlouvy, přijímat vyslance, vyhlášovat válku a uzavírat mír, pouze on mohl vydávat mezinárodně závazná prohlášení za republiku (§ 10 druhé novely prozatímní ústavy). Zpočátku trvání republiky Masaryk zasahoval Benešovi do vedení zahraniční politiky, ale dá se říci, že jejich koncepce byly totožné. Zejména v prvních letech se jednalo o jmenování diplomatických zástupců, neboť Beneš pobýval do září 1919 na pařížské mírové konferenci. E. Beneš již tehdy vymezil zahraniční politiku státu, která byla prakticky po celá dvacátá a třicátá léta neměnná v tom smyslu, že Československo je spojencem západních dohodových velmocí a to zejména Francie. Byla to zahraniční orientace dosti jednostranná, ale zpočátku velmi úspěšná, neboť cíle Francie byly totožné s cíli Československa.

Prezident byl podle prozatímní ústavy **omezován vládou**, ta nejen **odpovídala za veškeré veřejné projevy** prezidenta při výkonu jeho funkce, ale také **odpovídala za veškeré jeho činy ve výkonu funkce**. Hlava státu byla podle vzoru konstituční monarchie **neodpovědná**, což znamenalo, že prezident potřeboval k jakémukoli úkonu ve výkonu své funkce **spolupodpis odpovědného člena vlády** (§ 10).

Do roku 1920 byly **beze změny** zakotveny v prozatímní ústavě **prezidentské volby**. Dvě uvedené novely se jich nijak nedotkly. Již jsem zmínil, že T. G. Masaryk byl zvolen 14. listopadu 1918 prvním československým prezidentem. Stalo se tak za jeho nepřítomnosti a to tzv. aklamací. **K návratu prezidenta Masaryka došlo až 21. prosince 1918**. Toho dne zvláštní vlak přivážel hlavu státu na Wilsonovo nádraží (dříve nazývané císaře Františka Josefa) do slavnostně vyzdobené Prahy,

kde ho od rána očekávaly až statisícové davy. Podle prozatímní ústavy následně **po zvolení hlavou státu** měl vykonat ústavou předepsaný **slib prezidenta republiky**.

Zhruba ve čtrnáct hodin se prezident Masaryk vydal z Wilsonova nádraží na cestu, na které ho vítaly desetitisíce lidí, přes Staroměstské náměstí do poslanecké sněmovny. Teprve ve čtvrt na pět dorazil prezident do Sněmovny v Thunovském paláci na slavnostní zasedání **vykonat ústavou předepsaný slib prezidenta republiky**.⁵⁰ Do zasedací síně uvedl prezidenta Masaryka předseda Národního shromáždění F. Tomášek, který také v následném projevu přivítal prezidenta: „*Pane presidente! Způsobem triumfálním, tak jako dosud ještě nikoho, vítal Vás na cestě Prahou český lid. Jásot set tisícův otrásal vzduchem- až sem k nám doléhal jeho ozvuk. Štěstí zářilo z každého oka, srdce celého národa bila Vám v ústrety.*“⁵¹ Dále pokračoval slovy: „*Tak promluvila tam venku k Vám duše osvobozeného národa, probuzená k vědomí vlastní síly své. A teď jste přišel mezi nás sem, do staroslavné síně, jež byla svědkem tolika památných projevův, ale jež ne zažila dne slavnějšího nad den dnešní.*“ Předseda dále ve svém projevu zdůraznil, že „*když před pěti týdny osvobozený národ prohlásil usnesením tohoto sboru republiku a měl přistoupiti k volbě presidenta, ani na okamžik nikdo nebyl na vahách a na pochybách, na koho padne volba. **Presidentem republiky mohl se státi jedině muž – muž, jehož jméno se neslo od úst k ústům po celém národě - Tomáš Masaryk.***“⁵²

Teprve po dalších slavnostních projevech přikročil předseda Tomášek **k vlastnímu pořadu schůze**, kterým byl slib prezidenta republiky podle prozatímní ústavy. Tomášek přečetl nejdříve **znění slibu**: „*Slibujete jako president republiky Československé na svou čest a svědomí, že budete dbáti blaha republiky a lidu a šetřiti zákonů.*“ Nato prezident Masaryk tehdy odvětil **jedním slovem**: „*Slibuji.*“⁵³ Ihned předseda Národního shromáždění F. Tomášek podal ruku prezidentovi a z davu poslanců se ozval pokřik: „*Výborně!*“ A následoval **dlouhotrvající potlesk**. Vzápětí celé slavnostní shromáždění povstalo a začalo zpívat **národní hymnu** Kde domov můj.⁵⁴ Jak jsem již zmiňoval, na tomto slavnostním zasedání bylo prezidentu **dovoleno pronést pouze výše uvedenou a předepsanou přísahu** a omezit se jen na slova, že zve pány poslance na druhý den na Hrad. Později Masaryk vzpomínal na počátky státu a řadu politických jednání mimo jiné i ohledně utváření prozatímní ústavy: „*Dnes se nám zdá skoro samozřejmé, že náš stát to všechno přežil*

*v poměrném klidu a že při tom budoval svou ústavu a své řády; ale tehdy to znamenalo vzít rozum do hrsti a neztrácet hlavy. Míval jsem týdně, aji **několikrát týdně schůzky se Švehlou, Tusarem, Rašínem a jinými. Beneš býval za hranicemi, tož obšírná korespondence.**“⁵⁵*

Poznámky:

- ¹ zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. 11. 1918, o prozatímní ústavě. In Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. 1918. částka VI. s. 30-31. dostupný také in Gronský, J., Hřebejk, J.; Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa, díl I, s. 28
- ² Churaň, M.; Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století, I. díl A-M, s. 449
- ³ Peroutka, F.; Budování státu I-II, Academia, Praha 2003, s. 158
- ⁴ Tamtéž, s. 159
- ⁵ Tamtéž, s. 159
- ⁶ Broklová, E.; Prezident Republiky československé – Instituce a osobnost T. G. Masaryka, Praha 2001, s. 15
- ⁷ Peroutka, F.; Budování státu, díl I, s. 255
- ⁸ Čapek, K.; Hovory s T. G. Masarykem, Československý spisovatel, Praha 1990, s. 194
- ⁹ Tamtéž, s. 193
- ¹⁰ zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. 11. 1918, o prozatímní ústavě. In Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. 1918. částka VI. s. 30-31. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 -1945, Karolinum, Praha 2005, s. 53
- ¹¹ Peroutka, F.; Budování státu, díl I, s. 255
- ¹² Peroutka, F.; Budování státu I-II, Academia, Praha 2003, s. 159
- ¹³ zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. 11. 1918. In Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. 1918. částka VI. s. 30-31. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945, Karolinum, Praha 2005, s. 55
- ¹⁴ Peroutka, F.; Budování státu I-II, Academia, Praha 2003, s. 162
- ¹⁵ Broklová, E.; Prezident Republiky československé, s. 15
- ¹⁶ Peroutka, F.; Budování státu I-II, Academia, Praha 2003, s. 162
- ¹⁷ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 51
- ¹⁸ Tamtéž, s. 189
- ¹⁹ § 7 zákona č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. 11. 1918, o prozatímní ústavě. In Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. 1918. částka VI. s. 30. dostupný také in Gronský, J., Hřebejk, J.; Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa, díl I, s. 28, § 7 o presidentu republiky
- ²⁰ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 52
- ²¹ zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. 11. 1918, o prozatímní ústavě. In Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. 1918. částka VI. s. 30-31. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945, Karolinum, Praha 2005, s. 54
- ²² § 7 zákona č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. 11. 1918, o prozatímní ústavě. In Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. 1918. částka VI. s. 30-31. dostupný také in Gronský, J., Hřebejk, J.; Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa, díl I, s. 30, § 7 o presidentu republiky
- ²³ Svobodné Slovo, ze dne 22.12.1918, s. 2
- ²⁴ Broklová, E.; Prezident Republiky československé, s. 24

- ²⁵ Peroutka, F.; Budování státu I-II, Academia, Praha 2003, s. 163
- ²⁶ Tamtéž, s. 163
- ²⁷ Peroutka, F.; Budování státu I-II, Academia, Praha 2003, s. 574
- ²⁸ Tamtéž, s. 575
- ²⁹ Tamtéž, s. 576
- ³⁰ Malý, K. a kol.; Dějiny českého a československého práva do roku 1945, s. 274
- ³¹ zákon č. 138/1919 Sb. z. a n. ze dne 11. března 1919, kterým se mění § 1 zákona ze dne 13. listopadu 1918, čís. 37 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1918. částka XXIX. s. 179. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945, Karolinum, Praha 2005, s. 64
- ³² Malý, K. a kol.; Dějiny českého a československého práva do roku 1945, s. 274
- ³³ Tamtéž, s. 282
- ³⁴ Hanzal, J.; Antonín Švehla, s. 21
- ³⁵ zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13.11.1918, o prozatímní ústavě. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1918. částka VI. s. 30-31. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945, Karolinum, Praha 2005, s. 53
- ³⁶ Broklová, E.; Prezident Republiky československé, s. 18
- ³⁷ Klimek, A.; boj o Hrad, díl I, s. 47
- ³⁸ Broklová, E.; Prezident Republiky československé, s. 19
- ³⁹ zákon č. 271/1919 Sb. z. a n. ze dne 23. května 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1919. částka LVIII. s. 373. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945, Karolinum, Praha 2005, s. 68
- ⁴⁰ Tamtéž, s. 68
- ⁴¹ Tamtéž, s. 67
- ⁴² Broklová, E.; Prezident Republiky československé, s. 17
- ⁴³ Čapek, K.; Hovory s T. G. Masarykem, Československý spisovatel, Praha 1990, s. 194
- ⁴⁴ Klimek, A.; boj o Hrad, díl I, s. 44
- ⁴⁵ Kárník, Z.; České země v éře první republiky, díl I, s. 71
- ⁴⁶ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 56
- ⁴⁷ Čapek, K.; Hovory s T. G. Masarykem, Československý spisovatel, Praha 1990, s. 194
- ⁴⁸ Broklová, E.; Prezident Republiky československé, s. 27
- ⁴⁹ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 69
- ⁵⁰ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 80
- ⁵¹ Těsнопisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 13. schůze, 21.12.1918
- ⁵² Tamtéž
- ⁵³ Tamtéž
- ⁵⁴ Tamtéž
- ⁵⁵ Čapek, K.; Hovory s T. G. Masarykem, Československý spisovatel, Praha 1990, s. 195

III. Pravomoci prezidenta republiky podle Ústavní listiny z roku 1920

Z hlediska ústavního postavení prezidenta republiky bylo významnou změnou přijetí definitivní ústavy státu – **Ústavní listiny z roku 1920**. Československá Ústavní listina z roku 1920 byla přijata revolučním Národním shromážděním 29. února 1920 jako **zákon č. 121/ 1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky** (dále jen Ústavní listina z roku 1920). De facto se jednalo o třetí ústavu nově vzniklého samostatného státu.¹ Navazuje na zákon č. 11 Sb. z. a n. ze dne 28. 10. 1918 o zřízení samostatného státu československého známý jako recepční zákon. Autorem tohoto velmi stručného a jedinečného zákona byl Dr. Alois Rašín, který ho stihl napsat ve velkém spěchu politických událostí přes noc, z 27. na 28. října 1918. Dále Ústavní listina z roku 1920 navazovala na zákon č. 37/ 1918 Sb. z.a n. o prozatímní ústavě z 13. 11. 1918 (dále jen prozatímní ústava), který byl do května 1919 dvakrát novelizován.

Ústavní listina z roku 1920 se stala **celkovou a definitivní ústavou** v meziválečném období, platila s určitými změnami **až do roku 1948**. Přestože trpěla některými nedostatky, můžeme ji považovat za nejlepší a **nejpovedenější ústavu v československých dějinách vůbec**. Ovlivnila svou koncepcí všechny další ústavy a to ústavu z roku 1948, ústavu z roku 1960 a také českou ústavu z roku 1992. Ústavní listina z roku 1920 **vycházela z cizích zdrojů**, preambuli převzala z americké ústavy z roku 1787, **úpravu postavení prezidenta z ústavy třetí francouzské republiky** a pro katalog občanských práv se stala vzorem rakouská prosincová ústava z roku 1867. Autoři ústavy však vycházely i z dalších zdrojů a to předlohy anglické, švýcarské a německé.²

Hlavním tvůrcem Ústavní listiny byl profesor pražské právnické fakulty **Jiří Hoetzel**.³ Dalším právním teoretikem, který se podílel na vypracování Ústavní listiny z roku 1920 byl profesor brněnské právnické fakulty **František Weyr**.⁴ Vedle nich velmi významný vliv na přípravu definitivní ústavy státu měl také mistr politických kompromisů **Antonín Švehla**.⁵ Příprava nové ústavy státu pokračovala relativně pomalu, neboť státní moc nebyla dosud konsolidována a nová struktura orgánů republiky se teprve utvářela. **Vlastní příprava** Ústavní listiny **probíhala**

důvěrně, což vyvolávalo kritiku veřejnosti, na druhé straně tento způsob přípravy garantoval její **vysokou odbornou úroveň**. V programovém prohlášení tzv. rudozelené koaliční vlády bylo vypracování a uzákonění definitivní ústavy státu označeno za klíčové. Návrh Ústavní listiny byl projednán v **ústavním výboru** Národního shromáždění v lednu a únoru a 29. 2. 1920 byl schválen.⁶ V ústavním výboru zasedal jako předseda dr. Alfred Meissner (sociální demokrat) a jako místopředsedové dr. František Hnídek (agrárník) a dr. František Weyr (národní demokrat). V osobách ústavního výboru nastalo během zmíněné doby několik změn. Velká většina jeho členů neměla žádných předběžných legislativně-technických zkušeností. V rámci své práce na Ústavní listině z roku 1920 utvořil několik subkomitétů. Zpravodajem pro projednávání Ústavní listiny byl ustanoven nakonec člen výboru dr. Václav Bouček, který vypracoval **důvodovou zprávu** (tisk č. 2421).⁷ Vypracováním návrhu Ústavní listiny bylo pověřeno ministerstvo vnitra v čele s Antonínem Švehlou⁸, který tak je považován za politického tvůrce definitivní ústavy státu, avšak autorem návrhu vlastního textu byl považován prof. Jiří Hoetzel.

Československá Ústavní listina z roku 1920 vycházela z **klasické teorie dělby moci** na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Jednalo se o **ústavu státu ve formálním slova smyslu**, za ústavní předpis se považovala taková právní norma, která byla výslovně za ústavní označena. V průběhu let se tak první Československá republika stala státem s **polylegální ústavou**, vedle vlastní Ústavní listiny z roku 1920 ji tvořily další důležité ústavní zákony či zákony, které byly prohlášeny za její součást např. jazykový zákon.⁹ Zákonodárnou moc představoval dvoukomorový parlament, moc vládní a výkonná byla rozdělena mezi prezidenta a vládu a moc soudní byla reprezentována soustavou nezávislých soudů.

Národní shromáždění se skládalo z **poslanecké sněmovny a senátu** (§ 6 Ústavní listiny z roku 1920). Podle Ústavní listiny měla poslanecká sněmovna tři sta členů volených na šest let (§§ 8, 11) a senát měl sto padesát senátorů volených na osm let (§§ 13, 16). Do obou komor parlamentu se volilo **podle stejného principu**, tedy podle **poměrného systému**. Volilo se do nich podle všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva(§§ 8, 13).¹⁰ Utvářelo to reálnou situaci v tom smyslu, že obě sněmovny měly totožné složení, a proto se již tehdy

v negativním smyslu hovořilo o potřebnosti druhé komory parlamentu. Princip poměrného systému uplatňovaného v obou komorách se zdůvodňoval zejména tím, že své zastoupení měly mít všechny národnosti.

Hlasovací právo, jak výše zmiňuji, bylo **všeobecné, rovné, přímé a tajné**. Na rozdíl od dnešní situace, platila tehdy **volební povinnost**. Právo volit do poslanecké sněmovny měli českoslovenští občané od jedenadvaceti let a do senátu od šestadvaceti let (§§ 9, 14). Poslancem se mohl stát československý občan starší třiceti let a senátorem mohl být zvolen občan, který dosáhl alespoň pětáctýřiceti let (§§ 10, 15).¹¹ Dále podle Ústavní listiny vykonávali svůj mandát členové parlamentu osobně a nesměli od nikoho přijímat příkazů (§ 22). Ústavní listina stanovila **zákaz imperativního mandátu**. Politická praxe se však v tomto ohledu velmi lišila, neboť členové parlamentu byli mnohdy vázáni stranickými příkazy, stranickou disciplínou a také tzv. poslaneckými reversy.

Členové parlamentu nemohli být pro své hlasování v orgánech parlamentu stíháni a za výroky tam pronesené podléhali pouze disciplinárnímu řízení. Disponovali širokou parlamentní imunitou a mohli být trestně či disciplinárně stíháni pouze se souhlasem příslušné sněmovny (§ 23). Mnozí toho zneužívali, zejména komunističtí poslanci a senátoři.

Hlava třetí Ústavní listiny z roku 1920 **se týkala prezidenta republiky**, který patřil **do moci vládní a výkonné**.¹² Vymezovala ústavní postavení prezidenta republiky, jeho pravomoci a vztah k dílčím mocím. V souladu s teorií dělby moci tak byla úprava pravomocí prezidenta republiky systematicky zařazena do úpravy moci výkonné – označovala se dobovou terminologií jako vládní a výkonná. Československý stát byl demokratickou republikou, jejíž hlavou byl volený prezident. Hlava státu dostala podle Ústavní listiny **podobu individuální a republikánskou**, tak jako tomu bylo již v případě prozatímní ústavy. Obdobnou podobu měl v této době prezident ve Francii, Spojených státech a také v Německu. Ustanovení o prezidentu byla uspořádána **do tří oddílů**. Především první oddíl upravoval **volbu prezidenta** a nástup do funkce. Prezidenta volila **společná schůze parlamentu na sedm let** (§ 56). Volební období prezidenta bylo poměrně dlouhé, neboť mělo zajistit stabilitu této nejvyšší funkce ve státě a odpovídalo podle

demokratických zásad menší moci a reprezentativní roli prezidenta republiky. Nikdo jiný s výjimkou prezidenta Masaryka **nemohl být zvolen dvakrát po sobě**; mezi případnou druhou a třetí volbou téže osoby muselo uplynout sedm let (§ 58).¹³

Výjimka byla výslovně uvedena **pro prvního prezidenta** Československé republiky, který měl mimořádné zásluhy o vznik našeho státu. Vcelku se uznávalo a zaznělo to v debatách o novelizaci prozatímní ústavy i v jednáních ústavního výboru o konečné ústavě státu, že právě Masarykovi by bylo možné svěřit moc neomezenou.¹⁴ S ohledem na to bylo rovněž z toho důvodu stanoveno, že prezident může být zvolen více než dvakrát. Bylo ovšem možné, aby byl Ústavní listinou rovnou prohlášen za doživotního prezidenta, ale nestalo se tak zřejmě v zájmu zachování ústavy státu v republikánském stylu, který by byl takovým podobným ustanovením porušen. Přestože byl stanoven **minimální věk** členů horní komory parlamentu – senátu na pětadvacet let, Masaryk prosadil hlavně díky vůdci agrárníků Antonínu Švehlovi, že prezidentem se může stát **československý občan starší pětadvacet let**.¹⁵

Ústavní listina stanovila v § 56, že zvolen může být státní občan Československé republiky, který je volitelný do sněmovny poslanecké a dosáhl 35 let věku. A to bylo právě E. Benešovi, který se narodil v květnu 1884. Masaryk s ním již v této době počítal jako se svým nástupcem. Nemuselo se však k takové věkové hranici dojet. **Původně** byla odhlasována v ústavním výboru parlamentu **vyšší věková hranice**. Ke změně paragrafu o změně stáří prezidenta republiky dal podnět Masarykův známý a poslanec za stranu pokrokovou V. Bouček, který vyvolal návrh na změnu tohoto ustanovení, ale v pozměňovacím návrhu chytře neuvedl, čeho se změna týká.¹⁶ Proto někteří z poslanců následně hlasovali pro pozměněný návrh, aniž by zřejmě věděli, čeho se přesně dotýká. Pro pozměněný návrh hlasoval i Karel Kramář, když se to dozvěděl, bylo již na protesty pozdě. Původně byl stanoven minimální věk prezidenta na pětadvacet let a tak došlo paradoxně **k výraznému snížení věku hlavy státu o rovných deset let**. V rozporu s tím se mohl stát senátorem každý československý občan, který měl alespoň pětadvacet let.

V jiných souvislostech se věková hranice pro prezidenta nejevila tak mimořádnou. Podle ústavy Spojených států mohl být do úřadu prezidenta zvolen každý občan, který dosáhl hranice pětatřiceti let, avšak pasivní volební právo pro senátory ve Spojených státech bylo ovšem třicet let. Stranou se zřejmě ponechávala i tato okolnost, jež se zřejmě stala významným faktorem při rozhodování o tomto ustanovení.¹⁷ Ústavní listina hovořila toliko, že prezidentem se může stát **státní občan Československé republiky**. Vzhledem k celkovému rázu prvorepublikového právního řádu a zejména k pragmatickému prohlášení § 106 Ústavní listiny, jímž se neuznávaly výsady pohlaví, se z výkladu dovozovalo, že zásadně i ženy měly pasivní volební právo.¹⁸

K platné volbě prezidenta republiky Ústavní listina z roku 1920 udávala, že je potřeba získat nadpoloviční většinu celkového počtu poslanců a senátorů v době prezidentské volby a třípětinovou většinu přítomných (§ 57). Třípětinová kvalifikovaná většina byla stanovena proto, aby prezidentská funkce nebyla vystavena přílišným politickým změnám. **Během volebního období** se tak prezident stával **prakticky nesaditelným**. Nevedla-li ani dvojí volba ke zvolení prezidenta, měla se konat užší volba mezi těmi kandidáty, kteří obdrželi nejvíce hlasů. Poté by byl zvolen ten kandidát, který získal nejvíce hlasů. Jinak měl rozhodovat los (§ 57).¹⁹ Taková situace nikdy v období první republiky nenastala a vždy byl prezident zvolen v prvním kole. Volba prezidenta republiky se musela konat **poslední čtyři neděle před uplynutím volebního období** úřadujícího prezidenta.

V případě, že prezident nebyl zvolen nebo byl-li prezident zaneprázdňen či nemocný, tak že nemohl vykonávat svůj prezidentský úřad, příslušel výkon jeho pravomocí vládě, která mohla jednotlivými úkony pověřit předsedu vlády (§ 60). Ústavní listina také stanovila **výjimečnou instituci** a to tzv. **prezidentova náměstka**, který mohl být zvolen Národním shromážděním, pokud se na tom usnesla vláda za přítomnosti tří čtvrtin členů v případě, že prezident bude **déle než šest měsíců** zaneprázdňen či nemocen (§ 61).²⁰ Tato instituce nebyla v období první republiky využita a to ani v době, když byl prezident Masaryk vážně nemocen na konci svého prezidentského období. Pro volbu náměstka platilo **totéž, co pro volbu prezidenta republiky** (§ 62). Ustanovení Ústavní listiny, která platila pro prezidenta republiky, platila také pro jeho případného náměstka. Právní **postavení**

prezidentova náměstka bylo obdobné jako postavení prezidenta republiky, pokud zvláštní předpis nestanovil jinak. Např. zvolený náměstek, který by byl poslancem či senátorem nepozbýval svého mandátu v Národním shromáždění, kdežto prezident složením slibu tento mandát pozbýval.

Ústavní listina v § 62 stanovila, že pro volbu náměstka platily stejné právní předpisy jako pro volbu prezidenta, tedy zejména zákon č. 161/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. března 1920, o volbě prezidenta republiky. Úřad prezidenta náměstka nebyl vzhledem k ustanovení § 61 stálým, nýbrž **přechodným úřadem**. V určitém případě se však mohl stát úřad prezidenta náměstka stálým, pokud by překážka, která by bránila prezidentovi vykonávat jeho úřad, byla trvalého řádu. Prezident nemohl být zbaven svého úřadu ani v případě nezvratného duševního onemocnění, ledaže by byl přijat zvláštní ústavní zákon. V takovém případě by náměstek zastupoval prezidenta po celou dobu, až do uplynutí volebního období nemocného prezidenta, dokud nebyl zvolen nový prezident. Příklad **zastoupení** prezidenta mohl se stát **výjimečně ze zákona** (ex lege) **v situaci trestního stíhání prezidenta republiky** podle stejnojmenného zákona č. 34/1934 Sb. z. a n. ze dne 21. února 1934. Zástupce prezidenta republiky – vláda či zvolený prezidentův náměstek – by měly k dispozici Kancelář prezidenta republiky. Pouze však zvolený náměstek měl nárok na obdobné právní postavení jako náleželo prezidentu republiky (plat, neodpovědnost, čestná práva, trestní ochrana atd.), nikoliv vláda či předseda vlády, který mohl by být pověřen pouze jednotlivými, tj. konkrétními úkony, které jinak příslušely prezidentovi.²¹

Podle Ústavní listiny se mohly vyskytnout **tři případy**, ve kterých mohlo dojít **k zastupování prezidenta** a vykonávání prezidentových funkcí jinou osobou: 1) mohlo se jednat o mezidobí mezi ukončením funkce dřívějšího prezidenta z důvodu úmrtí či vzdání se funkce a zvolením nového prezidenta. V tomto případě by byla povolána k výkonu jeho funkcí vždy **vláda**. Nemohl sem patřit případ prostého uplynutí volebního období, poněvadž vzhledem k ustanovení § 58 vakance vůbec nastat nemohla. 2) případ zaneprázdnění úřadujícího prezidenta a za 3) churavost (choroba) prezidenta. V případě, že zaneprázdnění či choroba trvala déle než šest měsíců, mohl být zvolen **náměstek prezidenta**, jinak jeho funkce vykonávala vláda. Choroba či zaneprázdnění musely být takového druhu, že by mu musely zabraňovat

ve výkonu jeho úřadu. Zaneprázdněním se rozuměla jakákoli překážka (mimo chorobu), která zabraňovala výkonu prezidentského úřadu. Ústavní listina však neudávala, kdo v takovém případě byl povolán zjistit, že ona překážka ve smyslu zaneprázdnění skutečně nastala. Ustanovení § 60 Ústavní listiny připouštělo výklad, že by to byl především sám prezident, který by byl oprávněný rozhodnout, zda-li nastala taková choroba či zaneprázdnění, které mu zabraňovalo vykonávat jeho úřad. V případě onemocnění prezidenta mohla nastat situace, ve které by povaha onemocnění bránila prezidentovi, aby sám příslušné rozhodnutí a prohlášení učinil např. v případě duševní choroby. Poté by bylo velmi pravděpodobně na vládě, aby rozhodla, zda onemocnění nebo zaneprázdnění bylo takového druhu, že mu zabraňuje výkonu jeho úřadu.²²

Dřívější prezident zůstával ve své funkci, dokud nebyl zvolen prezident nový. Volba prezidenta republiky byla jinak upravena zvláštním zákonem a to zákonem č. 161/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. března 1920, **o volbě prezidenta republiky**. Příslušná zpráva ústavního výboru (tisk 2425) odůvodňovala úpravu volby prezidenta republiky zvláštním zákonem a ne např. v rámci ustanovení jednacích řádů takto: „ *Ústavní výbor však uznal volbu prezidenta republiky za tak důležitý a zvláštní výkon Národního shromáždění, že považuje za přiměřené, aby podrobnosti volby byly zvláštním zákonem stanoveny.*“²³

Někteří soudili, že Masaryk je podle Ústavní listiny doživotní hlavou státu. Právo toto tvrdit mělo racionální jádro, neboť ústavní výbor Národního shromáždění vydal v roce 1920 **důvodovou zprávu**, ve které stálo: „ *Ustanovení, že nikdo nemůže být zvolen prezidentem více nežli dvakrát po sobě, pro Masaryka neplatí – on zůstane naším prezidentem až do smrti* “. ²⁴ Naprostá **většina právních expertů** vyslovovala názor, že příslušný článek Ústavní listiny hovoří jasně: „ **jen T. G. Masaryk může být bez omezení opětovně volen** “. ²⁵ Masaryk byl zvolen hlavou státu celkově čtyřikrát a to nikdy, s výjimkou roku 1918, bez problémů. Další prezidentské volby, ve kterých byl Masaryk zvolen prezidentem, se konaly v roce 1920, 1927 a 1934. Vždy k prezidentským volbám docházelo v pravidelném květnové termínu, výjimečná z tohoto pohledu byla prezidentská volba Edvarda Beneše roku 1935, která se konala v prosinci.

Ve druhém oddíle byly celkem v jedenácti **bodech výslovně uvedeny kompetence prezidenta**. Prezident měl podle doslovného znění Ústavní listiny **poměrně slabé postavení** (oproti jeho faktickému postavení, viz. dále), které odpovídalo pozici francouzského prezidenta, vzdálené od silné pozice amerického prezidenta. Projevovalo se to zejména tím, že každý jeho úkon moci vládní či výkonné potřeboval ke své platnosti spolupodpis příslušného člena vlády, který tím přebíral za neodpovědného prezidenta odpovědnost před parlamentem. Ústavní listina v § 66 přímo stanovila, že prezident **není odpověden z výkonu svého úřadu**. Za jeho projevy související s jeho úřadem odpovídala vláda. S tím souvisel § 68 Ústavní listiny, který právně stanovil, že jakýkoli prezidentův úkon moci vládní a výkonné potřebuje ke své platnosti **spolupodpisu odpovědného člena vlády**.²⁶ **Kontrasignace** odpovědného ministra byla přímo podmínkou platnosti vládního prezidentova aktu, avšak nepožadoval se spolupodpis příslušného odborného ministra, nýbrž postačovala kontrasignace kteréhokoli odpovědného ministra, který tím odpovědnost přejímal.²⁷

Prezident republiky se **dělil o moc vládní a výkonnou s vládou**. Vymezení pravomocí mezi prezidentem a vládou bylo stanoveno tak, že **veškerá moc vládní a výkonná přísluší vládě, pokud Ústavní listinou či zákony nejsou výslovně vyhrazeny prezidentu republiky**. Ve srovnání s univerzální kompetencí vlády byla tak kompetence prezidenta republiky užší a omezovala se jen na věci výslovně (taxativně) mu v Ústavní listině či v jiných zákonech svěřené. Tento princip se označoval jako tzv. **enumerativní princip**. Ve skutečnosti měl Masaryk díky **faktickému výkladu Ústavní listiny** velké pravomoci. Hlavní tvůrce Ústavní listiny prof. Jiří Hoetzel se k tomu vyjadřoval takto: „ *Kdyby se příslušné pasáže vypracovávaly jen pro Masaryka, neskrblilo by se pravomocemi, jenže ústava se musí tvořit s ohledem na to, že hlavou státu se může stát i člověk průměrný, egoistický, stranický* “. ²⁸ **Pravomoci** prezidenta republiky mohly být dále **rozšiřovány prostými (obyčejnými) zákony**, pokud se tím nezasahovalo do kompetence jiných orgánů, které byly ústavou státu a dalšími ústavními zákony vyhrazeny těmto orgánům. V období první republiky se tak několikrát stalo. Další prezidentovy pravomoci byly obsaženy **v řadě zvláštních zákonů**, obecně zde však platila zásada, že každá taková kompetence spadající do moci vládní a výkonné mu musela být právním řádem výslovně udělena. Ústavní listina tak stanovila zvlášť

důležité a příznačné funkce pro prezidenta, jejichž výpočet však nebyl vyčerpávající, tzn. taxativní.²⁹

Od formálního postavení prezidenta tak bylo třeba odlišit **velmi silné faktické postavení** prezidenta T. G. Masaryka, které plynulo z jeho rozhodujícího podílu na vytvoření samostatného a demokratického státu a z jeho charismatu politického, mravního a vědeckého. Pro jeho pozici v politickém životě bylo důležité, že měl vysokou autoritu u představitelů koaličních stran, kteří byli skutečnými vládci první republiky.³⁰ Přestože s ním v mnohém nesouhlasili, většinou se podřídili, tak jako např. v případě prezidentských voleb.

V tomto druhém oddíle Ústavní listiny byly **taxativně vymezeny kompetence prezidenta**, většina z nich mu byla přidělena již druhou novelou z května 1919 prozatímní ústavy. **Prezident republiky** zejména zastupoval stát navenek, sjednával a ratifikoval mezinárodní smlouvy, přijímal a pověřoval vyslance, jmenoval všechny vysokoškolské profesory, soudce, státní úředníky a důstojníky od VI. hodnostní třídy nahoru, uděloval milost, uděloval dary a penze na návrh vlády, mohl podávat ústně či písemně Národnímu shromáždění zprávu o stavu republiky a doporučovat mu k úvaze opatření, která pokládal za nutná a účelná (§ 64).³¹

Prezident republiky **zastupoval stát navenek**, tímto ustanovením se myslelo, nejen právní zastupování, ale také zastupování ve smyslu diplomatickém a politickém, které příslušelo prezidentu při různých úředních a slavnostních příležitostech jakožto hlavě státu. Prezident **sjednával a ratifikoval mezinárodní smlouvy**, v případě sjednávání se jednalo o uzavírání mezinárodních smluv a ratifikací se rozumělo podepsání tzv. ratifikačních listin, které po sjednání příslušné státní smlouvy si zúčastněné státy navzájem vyměňují. Tato výměna byla jakousi slavnostní formou uzavírání mezinárodních smluv. Pod pojmem sjednávání se podřazovalo nejen vlastní uzavření smlouvy, nýbrž i předběžné vyjednávání mezi zúčastněnými státy. Vyjednávání nemusel vést prezident osobně, ale mohl se při něm nechat zastoupit např. členem vlády. Tento zástupce mohl smlouvu uzavřít s příslušným státem, k její platnosti se však vyžadoval dodatečný podpis prezidenta (ratifikace). **Při ratifikaci bylo zastoupení** jinou osobou např. ministrem

zahraničních věcí **vyloučeno**. Některé mezinárodní smlouvy potřebovaly **dále souhlasu Národního shromáždění** (smlouvy obchodní, vojenské, smlouvy, jimiž se mění státní hranice).³² Prezident **přijímal vyslance cizích států a pověřoval vyslance československého státu**. Při přijímání vyslanců se jednalo nejen o prezidentův zdvořilostní akt, ale i o připuštění diplomata k vykonávání funkce zástupce cizího státu v Československé republice a jako takové se považovalo za vládní úkon prezidentův. Dělo se tak **udělením tzv. agrément a přejímáním pověřovacích listin** a konalo se podle mezinárodních zvyklostí slavnostním způsobem. Agrément jako písemný akt vyžadoval kontrasignaci příslušného ministra. **Pověřením** byl akt prezidenta, při kterém se žádalo, aby diplomatický zástupce československého státu byl v cizím státě ke své funkci připuštěn. Tři hodnostní třídy diplomatických zástupců jmenoval prezident republiky, čtvrtou poslední hodnostní třídu jmenoval ministr zahraničních věcí. Od stálých vyslanců se lišily osoby, které byly přechodně vysílány do ciziny např. mezinárodní konference, kongresy apod. a to zpravidla za účelem sjednání mezinárodních smluv. Tyto osoby byly rovněž ustavovány prezidentem republiky.³³

Jmenování všech vysokoškolských profesorů, dále soudců, státních úředníků a důstojníků počínajíc VI. hodnostní třídou bylo obdobou práv bývalého rakouského císaře. **Vysokoškolské profesory jmenoval** prezident všechny, a to jak řádné, tak i mimořádné. **Státní úředníky a soudce** jmenoval jen pokud šlo o vyšší kategorie hodnostních či platových tříd. Podobné pravidlo platilo i pro **jmenování vojenských a četnických důstojníků**. Pokud šlo o důstojníky a zaměstnance Kanceláře prezidenta republiky, jmenoval je všechny. Rozhodnutí prezidenta republiky, jímž vykonával své jmenovací právo, prováděly příslušné státní orgány tím, že jmenovanému vydaly zvláštní jmenovací dekret, který se musel obsahově shodovat s prezidentovým jmenovacím aktem. Jmenováním na určité služební místo nabýval jmenovaný subjektivní právo na ně. Pravomoc prezidenta **jmenovat další státní zaměstnance mohla být rozšířena i obyčejnými zákony**. Podle zákona č. 175/1919 Sb. z. a n. ze dne 20. března 1919, **o zřízení a působnosti Nejvyššího účetního kontrolního úřadu** jmenoval prezident **předsedu tohoto úřadu**, podle zákona č. 347/1920 Sb. z. a n. ze dne 14. dubna 1920, **o akciové cedulové bance** jmenoval prezident **guvernéra**, jeho náměstka a tři bankovní rady Národní banky apod.³⁴

Instituce zpráv, které podával prezident Národnímu shromáždění **o stavu republiky**, byla převzata z ústavy Spojených států amerických. Šlo o pouhé právo prezidentovo, nikoliv o ústavní povinnost. Proto ani v Ústavní listině nebylo stanoveno, jak často se zprávy o stavu republiky měly podávat. Pokud šlo o další ustanovení, že prezident republiky **doporučoval Národnímu shromáždění k úvaze opatření, která pokládal za nutná a účelná**, nešlo při tom o nějaké právo zákonodárné iniciativy, které příslušelo výhradně jen vládě a parlamentu. Podávání zpráv a doporučování opatření **se nazývalo** obyčejně **poselstvím**. Prezidentu příslušelo podávat zprávy, buď ústně či písemně. O tom jakým způsobem měly sněmovny jednat o prezidentových poselstvích neměl právní řád bližší ustanovení (společná schůze).³⁵ **Předmětem jednání sněmoven** Národního shromáždění podle jednacích řádů poslanecké sněmovny a senátu byly právě **na prvním místě zprávy a podněty prezidenta republiky** podle § 64 a teprve poté v pořadí následovaly návrhy a prohlášení vlády, osnovy zákonů a usnesení došlé z druhé sněmovny, návrhy předsedy a poslanců (senátorů) atd. Tyto zprávy a podněty prezidenta republiky **nešlo považovat za projev zákonodárné iniciativy**.³⁶ **Dary a penze** mohl prezident udílet **pouze na návrh vlády**, tedy nestačil návrh jednotlivého ministra. Darem a penzí se rozuměly státní prostředky, a nikoli dary, které by prezident poskytoval z vlastních prostředků. Darem mohl být jednorázový nebo opakující se důchod.³⁷

Byl rovněž podle těchto ustanovení Ústavní listiny **vrchním velitelem veškeré branné moci**. Zpráva ústavního výboru o osnově Ústavní listiny (tisk 2421) pravila, že pojem „*má vrchní velitelství veškeré branné moci*“ dlužno vykládat v duchu ústavy, tj. jen jako právo dávat armádě závazné pro ni příkazy, čímž opisovala pojem velitelství. Ústavní listina v tomto případě nerozlišovala kompetence prezidenta v době války a míru. Praxe vyvozovala, že prezident nemá povinnost osobně vést za války armádu, nýbrž že mu náleželo, aby k řízení vojenských operací **jmenoval hlavního velitele** operujících armád, jehož rozkazy poté nepodléhaly nutně kontrasignaci. **Nařízení prezidenta republiky** jako vrchního velitele branné moci se vydávaly **jako rozkazy** a vyhlášovaly se **v úředním Věstníku ministerstva národní obrany**.³⁸ Měl pravomoc **prohlásit válečný stav**, **vypovídat s předchozím souhlasem Národního shromáždění válku** a **předkládat mu sjednaný mír** k vyslovení souhlasu (§ 64). Československým

právním řádem byla podle bývalého rakouského právního řádu obsahově recipována zásada, že císař vypovídá válku a uzavírá mír. **Válečným stavem** se rozuměl stav, který nastal, jakmile se Československá republika ocitla ve válce s některým cizím státem a rozumělo se tak, že prezident republiky mohl válečný stav prohlásit, teprve když nastal, tj. když buď sám vypověděl válku nebo válka byla jiným státem Československé republice řádně vypověděna. Ústavní listina nevyžadovala k prohlášení válečného stavu výslovného (předchozího či dodatečného) souhlasu parlamentu. Naopak **prohlášení války** se mohlo stát toliko **po předchozím souhlasu obou sněmoven**, a to v každé usnesení alespoň třípětinové většiny (§ 33 Ústavní listiny). Prezident následně **sjednával a ratifikoval mírové smlouvy** jako zvláštní druh mezinárodních smluv a rovněž nutný byl k tomu **souhlas obou sněmoven**.³⁹ Na rozdíl od dnešní doby platila v první republice **všeobecná branná povinnost**. Základní ustanovení o branné povinnosti byla výslovně pojata do Ústavní listiny (§ 127). Podrobnosti upravoval zákon č. 193/1920 ze dne 19. března 1920, tzv. branný zákon.

Připomínám, že **k jeho nejvýznamnějším pravomocím** patřilo **jmenovat a propouštět předsedu vlády a jednotlivé členy vlády (jednotlivé ministry)**, určovat jejich počet, stanovit, který z členů vlády řídí jednotlivá ministerstva (§§ 70, 72). Prezident republiky se mohl volně případ od případu (aniž se tím dopředu vázal a aniž k tomu bylo třeba nějakého zvláštního vládního úkonu) rozhodovat, kolik má být ministrů. Takové případy nastávaly zejména při úplné či částečné změně (demisi) vládního kabinetu. Vzhledem však k ustanovení § 85 Ústavní listiny, podle něhož **působnost ministerstev se upravovala zákonem**, z čehož argumentací a minore ad majus plynulo pravidlo, že i ke **zřízení nového ministerstva bylo třeba zákona**, nešlo rozumět prezidentovu právu, že by stanovil počet ministrů tak, že by pro přespočetné ministry mohlo být zároveň zřízeno nové ministerstvo (tj. v situaci, kdy bylo více ministrů jmenováno než bylo zřízeno ministerstev). Pokud se takový případ stal, označovali se přespočetní ministři tzv. **ministry bez portefeuille (rezortu)**. Bylo nesporné, že prezidentu republiky příslušelo stanovit, který z členů vlády řídí jednotlivá ministerstva, nejen u příležitosti vzniku nové vlády či její částečné změny, nýbrž i přechodně mohl pověřit kteréhokoli člena vlády dočasným vedením určitého ministerstva. Mělo se

tak stát obvyklou formou jako při ustanovování nových členů vlády (tj. uveřejněním příslušného dekretu v úředním listě).

Jmenování a propouštění členů vlády dělo se zvláštními vlastnoručními **dekrety prezidenta republiky**, jejichž forma se během první republiky měnila. Jelikož tyto dekrety byly také vládními (výkonnými) úkony, vyžadovaly kontrasignaci předsedy vlády. Podle zvyku kontrasignoval propouštěcí dekrety odcházející předseda vlády a jmenovací dekrety (a to i svůj vlastní) nový nastupující předseda vlády.⁴⁰ Ústavní listina stanovila v § 73, že **nově jmenovaní členové vlády museli složit do rukou prezidenta republiky slib**, ve kterém slibovali na svou čest a své svědomí, že budou svědomitě a nestranně konat své povinnosti a budou šetřit ústavních a jiných zákonů. Rozumělo se tím, že za zákony nebyly míněny pouze prvotní právní normy, nýbrž právní řád ve smyslu širším, neboť ministři slibovali zachovávat i vládní nařízení a jiné druhotné právní normy. **Složení slibu do rukou prezidenta bylo předpokladem pro výkon ministerské funkce**, jakož i jiných zmiňovaných úředních funkcí.⁴¹

Dále **k jeho nejvýznamnějším pravomocím patřilo svolávat, odročovat a rozpouštět sněmovny** Národního shromáždění a **prohlašovat zasedání sněmoven za ukončené** (§ 64). Prezident měl povinnost svolávat obě sněmovny, tedy poslaneckou sněmovnu i senát, **ke dvěma řádným zasedáním v roce** a to **jarnímu a podzimnímu**. Jarní zasedání muselo začínat v březnu a podzimní v říjnu(§ 28). Jednalo se o **tzv. sesiový systém**, tzn. že parlament fungoval ve dvou zmiňovaných časových obdobích. Právní řád první republiky tak nepřijal zásadu nepřetržitého zasedání Národního shromáždění. Kromě toho svolával sněmovny podle potřeby **k mimořádným zasedáním**. Vedle toho také musel svolat sněmovny v případě, že o to požádala nadpoloviční většina členů poslanecké sněmovny či senátu (§ 28). Již jsem zmiňoval, že **prohlašoval zasedání sněmoven za ukončené**. Zasedání sněmoven muselo začínat a končit vždy zároveň (§ 29). Zasedání sněmoven mohl také **odročit** a to **nejdéle na jeden měsíc** a to nejvýše jednou v roce (§ 30). Rovněž prezident měl **právo rozpustit obě sněmovny** (§ 31). V takovém případě se musely konat **nové volby** do poslanecké sněmovny, případně do senátu **do šedesáti dnů**. Prezident mohl rozpustit sněmovny Národního shromáždění, toto právo mu mělo zaručit politickou výhodu v případech konfliktů mezi ním a

parlamentem. V první republice se **volby do poslanecké sněmovny a zároveň do senátu konaly celkem čtyřikrát**. První volby v roce 1920 byly řádné a další volby v roce 1925, 1929 a 1935 byly vždy předčasné. Prezident rozpustil v souladu s politickými vůdci první republiky vždy zároveň poslaneckou sněmovnu i senát. Volby do poslanecké sněmovny a senátu se tak konaly zároveň. Byl však omezen tím, že tohoto práva **nesměl užít v posledních šesti měsících svého volebního období**.

Prezident republiky měl také právo **vracet s připomínkami přijaté zákony** ve lhůtě jednoho měsíce (§ 47), avšak pokud setrvaly obě sněmovny na vráceném zákonu nadpoloviční většinou všech svých členů, případně pouze poslanecká sněmovna většinou tří pětín všech svých členů, musel být zákon vyhlášen (§ 48).⁴² Jednalo se o tzv. **suspenzivní veto**. Přirozeně prezident společně s předsedou vlády a s pověřeným ministrem **podepisoval zákony** Národního shromáždění, zákony sněmu Podkarpatské Rusi a opatření 24 členného výboru.

Podle ústavních pravomocí mohl dokonce být **přítomen a předsedat schůzím vlády** s tím, že neměl hlasovací právo, mohl **pozvat celou vládu či její jednotlivé členy k poradě**, případně **vyžadovat od vlády či jejích jednotlivých členů písemné zprávy** o každé věci (§§ 82, 83).⁴³ Podle Ústavní listiny šlo o pravidelné schůze ministerské rady (schůze vlády), v nichž se rozhodovaly hlasováním vládní záležitosti. Podle ústavní teorie platilo, že pokud dala Ústavní listina prezidentovi právo, aby byl přítomen těmto schůzím, musela mu nutně vyhradit i předsednictví v nich, poněvadž vzhledem k vynikajícímu postavení, jež mu jakožto hlavě státu příslušelo, bylo nemyslitelné, aby jeho přítomnost byla pouze pasivní. Bylo tak nesporné, že prezident jakožto předseda ministerské rady (vlády) mohl řídit schůzi a zúčastňovat se rozhovorů, avšak **nepříslušelo mu hlasovací právo**, poněvadž nebyl členem vlády. **Jeho předsednictví** tak bylo **čestné**. Pokud si prezident republiky pozval vládu k poradě podle § 83, nešlo při tom o pravidelnou schůzi ministerské rady, nýbrž o výjimečné shromáždění členů vlády za předsednictví prezidenta. Podle tehdejší praxe se však zmíněná účast prezidenta na schůzích vlády nestala pravidlem.⁴⁴ Naopak prezidentu republiky **nebylo uděleno právo zákonodárné iniciativy**, to znamená, že nemohl předkládat zákony, které náleželo

vládě a členům obou sněmoven (§ 41). Nejvýznamnější podíl na normotvorbě měla přirozeně vláda, neboť převážná většina zákonů byla přijata z iniciativy vlády.

Prezident republiky měl také pravomoc **jmenovat úřednickou vládu**. Umožňovalo mu to ustanovení Ústavní listiny v § 78 ods. 1, které stanovilo, že pokud vyslovila-li poslanecká sněmovna vládě nedůvěru či pokud zamítla-li vládní návrh na vyslovení důvěry, **musí vláda podat demisi do rukou prezidenta republiky, který určuje, kdo vede vládní věci, pokud nová vláda není sestavena**. Právě použití právního obratu „ *prezident určuje, kdo vede vládní věci*“ umožňovalo jmenovat úřednickou vládu.⁴⁵ V období první republiky **jmenoval prezident celkově tři úřednické vlády** a to první úřednickou vládu v čele s Janem Černým v období od 15. 9. 1920 do 26. 9. 1921, druhou úřednickou vládu opět v čele s Janem Černým od 18. 3. 1926 do 12. 10. 1926 a třetí úřednickou vládu jmenoval již prezident E. Beneš v čele s armádním generálem Janem Syrovým od 22. 9. 1938 do 4. 10. 1938. V době úřednické vlády měl prezident **největší politický vliv**.

Některými svými pravomocemi mohl prezident republiky **zasahovat do moci soudní**. Především jsem zmiňoval, že prezident podle Ústavní listiny z roku 1920 **jmenuje soudce a uděluje milost** (§ 64). Dále prezidentu příslušelo právo **udílet amnestii**, rovněž mohl **promíjet nebo zmírňovat tresty** a **právní následky odsouzení trestními soudy**, zejména ztrátu volebního práva do Národního shromáždění a jiných zastupitelských sborů, a také **nařídít, aby trestní řízení nebylo zahajováno či v něm nebylo pokračováno** (§ 103). Ústavní listina přirozeně rozeznávala milost a amnestii. Podle ustanovení § 103 bylo nutno rozeznávat: 1) amnestii, kterou se myslelo hromadné promíjení nebo zmírňování trestů a právních následků odsouzení pro určité trestní skutky (prominutí trestu bývalo zpravidla podmíněné). 2) agraciaci, tj. jednotlivé promíjení a zmírňování, šlo o akty týkající se určitých osob a 3) abolicí, tj. zastavení soudního stíhání osob dosud pravomocně neodsouzených. Práva podle těchto ustanovení **nepříslušela prezidentovi** v případě, že šlo o **členy vlády obžalované či odsouzené podle § 79** Ústavní listiny. Právo milosti se vztahovalo nejen **na odsouzení trestními soudy** (civilními a vojenskými), nýbrž **i na disciplinární tresty** podle služební pragmatiky státních zaměstnanců. Podle praxe se právo milosti vztahovalo i na disciplinární odsouzení advokátů a notářů. Vyloučeny z tohoto práva zůstaly správní

(policejní) tresty, podle kterých vykonávaly právo milosti samy příslušné správní úřady. Prezidentovo právo udílet milost **v případech vojenských disciplinárních věcí** se vyvozovalo nikoli z § 103 Ústavní listiny, ale z jeho postavení jako vrchního velitele branné moci (§ 98).

O udělení milosti v případě trestu smrti platilo zvláštní ustanovení trestního řádu. Porotní soud totiž musel rozhodnout po vynesení rozsudku, zda-li byl odsouzený milosti hoden a tento návrh se předkládal ministru spravedlnosti, kterému příslušelo, aby rozhodl, má-li se návrh předložit prezidentu.⁴⁶ Prezident se **vyjadřoval k udělení trestu smrti**, včetně sociologicko-filozofického pohledu, takto: „ *Těžká byla pro mne otázka trestu smrti; stálo mě mnoho nocí, když jsem měl podepisovat trest smrti, a dni, kdy jsem to učinil, mám ve svém kalendáři poznamenány černým křížkem. Sledoval jsem pozorně, má-li trest smrti vliv na zločinnost; studoval jsem statistiku zločinů a zejména vražd po celou dobu, ale nevidím, že by trest smrti měl účinek odstrašující na lidi zločinné; zločinec ve chvíli vraždy nemyslí na trest, ale na úspěch svého zločinu. Jistý účinek je na občany ostatní, zejména o věci myslící. Můj argument pro trest smrti není, že je odstrašující, ale že v něm je mravní expiace: vzít člověku život je bezpráví tak strašlivé, že může být usmířeno jen výkupným stejně těžkým. Dělán ovšem patřičný rozdíl mezi vraždou a zabitím a uznávám polehčující okolnosti při každém zločinu, jak to moderní kriminální psychologie vyžaduje; ale ve výjimečných případech nemohu vyvracet, že trest smrti je ve shodě s metafyzickým uznáním hodnoty lidského života. Věřím a čekám, že bude zrušen vyšší vzdělaností a mravností obyvatelstva, souhlasem nás všech.*“⁴⁷

Naopak prezident republiky **nebyl odpovědný z výkonu svého úřadu** (§ 66). Důvodová zpráva k vládní osnově Ústavní listiny (tisk 2421) podotýkala, že otázka pravomoci a neodpovědnosti hlavy státu byla ve velmi úzkém vztahu k otázce politické odpovědnosti vlády a jednotlivých ministrů. Mluvílo-li se o politické odpovědnosti, znamenalo to pouze, že někdo byl odpovědný určitému politickému činiteli (parlamentu, národu apod.). Bylo nutné **rozlišovat politickou odpovědnost od odpovědnosti právní (trestní, civilní atd.)**. Politická odpovědnost byla druhem právní odpovědnosti. Ve skutečnosti tj. bez ohledu na právní normy byl prezident **v běžném smyslu toho výrazu politicky odpovědným**, jak poznamenával

František Weyr. To, že podle Ústavní listiny u hlavy státu skutečně taková odpovědnost byla, ačkoli sama Ústavní listina vycházela z odlišného hlediska, se vyvozovalo **ze slibu prezidenta republiky** podle § 65.⁴⁸ Měl-li prezidentský slib, ve kterém prezident přísahal šetřit ústavních a jiných zákonů (např. též trestních zákonů), mít význam právního závazku, nešlo tvrdit, že by prezident neměl příslušných právních povinností, přestože nemohl být pro jejich porušení stíhán a trestán.

Ústavní listina stanovila, že **za vládní úkony (výkon prezidentského úřadu) a za projevy související s prezidentovým úřadem, přejímala odpovědnost za prezidenta vláda.** Při prezidentských projevech šlo výhradně o politickou neodpovědnost prezidenta a při výkonu prezidentského úřadu šlo o politickou či trestní neodpovědnost. Za úkony prezidenta republiky, které přestože byly **spolupodepsány odpovědným ministrem**, přejímala vláda jako celek (nikoli její člen, který úkon spolupodepsal) pouze politickou odpovědnost ve smyslu § 77 Ústavní listiny. Vláda odpovídala podle ustanovení 66 § Ústavní listiny za prezidentovy projevy, které souvisely s jeho úřadem. Převzetí odpovědnosti vlády za projevy prezidenta vlastně znamenalo fikci, že vláda s takovým projevem souhlasí. Takové úkony, přestože byly spolupodepsány odpovědným ministrem, se považovaly za úkony prezidenta. **Výklad** druhé věty § 66 Ústavní listiny činil v jednotlivých případech dosti těžkostí, neboť pojem – „ **projevy prezidenta související s jeho úřadem**“ - byl velmi široký. Téměř vše, co jakýmkoli způsobem souviselo svým obsahem s politikou či veřejnými záležitostmi, mohlo se subsumovat pod toto ustanovení, bez ohledu na to, jak se projev stal (ústně či písemně). Bylo velmi těžké rozeznávat mezi veřejnými a soukromými projevy prezidenta, neboť § 66 neměl na mysli **pouze veřejné projevy**, mnohý projev tak nabýval veřejné povahy tím, že jej učinila hlava státu. Pokud by obdobný projev učinil kterýkoli státní občan Československé republiky, jednalo by se naopak o soukromý projev. Zákodárce úmyslně zvolil tak široký pojem, neboť jeho snahou bylo co nejvíce omezit volnost projevů prezidenta republiky.⁴⁹

Trestně mohl být prezident republiky **pouze stíhán pro velezradu** a to před senátem na návrh poslanecké sněmovny. Jedinou výjimku z obecné neodpovědnosti prezidenta republiky tak představovala dále zmiňovaná trestněprávní odpovědnost

prezidenta republiky za velezradu. Návrhem se rozuměla obžaloba prezidenta pro velezradu. **Trestem** mohla být **jen ztráta prezidentského úřadu a způsobilost tento úřad znovu nabýt** (§ 67).⁵⁰ Usnesení podat obžalobu na prezidenta republiky pro velezradu muselo být podáno alespoň dvěma třetinami všech poslanců a následně musel být dvoutřetinovou většinou přítomných poslanců schválen. **V senátu** k tomuto účelu byl utvořen **stálý soudní výbor**, který se skládal z předsedy senátu a dvanácti jeho členů. Jeho úkolem bylo přijmout usnesení na obžalobu prezidenta, prozkoumat obžalobu a připravit hlavní líčení. V případě, že byl senát rozpuštěn podle Ústavní listiny, nebyla to překážka v pokračování trestního řízení prezidenta pro velezradu. Tato ustanovení přirozeně nebyla nikdy po celou dobu první republiky použita. Podrobnosti upravoval **zvláštní zákon**, kterým byl zákon č. 124/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. 2. 1920, o složení a pravomoci senátu – zde se však stanovilo pouze, že senátu přísluší právo soudit na návrh poslanecké sněmovny prezidenta republiky pro velezradu. Dále v zákonu č. 50/1923 Sb. z. a n. ze dne 19. 3. 1923, **na ochranu republiky** byly vymezeny tzv. úklady o republiku. Mimo jiné podle tohoto zákona byl prezident republiky jako ústavní činitel chráněn, byly zde vymezeny některé skutkové podstaty útoků na ústavní činitele např. tělesné poškození ústavních činitelů, spolčení k útokům na ústavní činitele, násilí proti ústavním činitelům nebo osobování si jejich moci a také urážka prezidenta. Připomínám, že zákon na ochranu republiky byl přijat Národním shromážděním krátce po zavraždění ministra financí Aloise Rašína. Vlivem politických událostí ve třicátých letech byl několikrát novelizován. Později zákon č. 36/1934 Sb. z. a n. ze dne 21. 2. 1934, **o trestním stíhání prezidenta republiky a členů vlády**.

Trestní odpovědnost prezidenta se vztahovala na jediný skutek, kterým byla zmiňovaná velezrada. Velezradou byly zločiny vypočtené v § 58 rakouského obecného trestního zákoníku, ve kterém bylo stanoveno, že **zločinem velezrady** bylo a) jednání proti osobní integritě císařově b) skutky směřující k násilné změně státní formy c) skutky proti integritě státního území. Později byla skutková podstata velezrady včleněna do zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky. V rámci trestních skutků, za které byl prezident odpovědný, **nepodléhal řádným soudům**, nýbrž pro řízení – **podle francouzského vzoru** – byl příslušný parlament. **Úloha žalobce** připadala **poslanecké sněmovně**, jako **trestní soud** vystupoval **senát**. Návrh na obžalobu prezidenta republiky musel být podepsán alespoň sto dvaceti

poslanci. Podle § 34 Ústavní listiny bylo k usnesení o obžalobě nutno mít dvou třetinovou většinu všech poslanců a zároveň dvou třetinovou většinu přítomných poslanců. Senátu příslušelo právo soudit na návrh poslanecké sněmovny prezidenta republiky pro velezradu. Řízení před senátem jako trestním soudem upravoval zvláštní zákon.⁵¹ Prováděcí zákon č. 36/1934 Sb. z. a n., o trestním stíhání prezidenta republiky a členů vlády, podle Ústavní listiny byl vydán – po mnohých obtížích – **teprve 21. února 1934**. Citovaný zákon upravoval ve své první části trestní odpovědnost prezidenta, ve druhé části řízení v poslanecké sněmovně a ve třetí části řízení před senátem. O návrhu na obžalobu prezidenta rozhodovala poslanecká sněmovna bez rozpravy hlasováním. Obžaloba musela obsahovat přesné označení činu, pro nějž se navrhovalo podat obžalobu a ustanovení zákona, která podle úsudku navrhovatelů byla porušena. V kladném případě se měla přidělit **devíti člennému žalobnímu výboru poslanecké sněmovny**, který byl k tomu účelu **ad hoc zvolen**. Jednání žalobního výboru, který měl zjistit skutkový stav, bylo vždy důvěrné. Řízení z hlediska účasti obviněného se mělo dít **podle obecných zásad trestního řízení**. Žalobní výbor měl poté podat poslanecké sněmovně zprávu, o které se měla sněmovna usnést podle § 34 Ústavní listiny. Pokud by se poslanecká sněmovna usnesla podat obžalobu, nesměl obžalovaný, v tomto případě prezident republiky, vykonávat až do ukončení řízení svůj úřad. Žalobnímu výboru náleželo **vypracování obžalovacího spisu**, který byl následně **postoupen senátu Národního shromáždění**. Řízení v senátu se mělo konat před zvláštním soudním výborem, který byl zvolen senátem na počátku na celé své volební období. **Řízení před soudním výborem** bylo obdobné jako měla porota v trestním řízení soudním. Soudnímu výboru náleželo přezkoumat obžalobu, doplnit podle potřeby šetření a připravit hlavní líčení. Jeho jednání měla být vždy důvěrná. Ve schůzi senátu se mělo konat hlavní líčení a rozhodování o vině a trestu. **Hlasování v senátu** o tomto návrhu se mělo konat **hlasovacími lístky bez rozpravy** a k usnesení bylo potřeba vždy **třipětinové většiny všech členů senátu**.⁵²

Neformální institucí, která zvyšovala vliv a postavení prezidenta republiky byla **skupina Hradu**. Tato skupina **nebyla formálně zakotvena v Ústavní listině**, přesto měla značný vliv na dění ve státě. Zmiňovaný termín Hrad se začal běžněji používat počátkem dvacátých let a to hlavně jeho nepřáteli, kteří v narážkách odsuzovali postavení císaře a jejich věrných. Také zřejmě z toho důvodu se

prezident Masaryk dlouho vyhýbal používat termín Hrad. Jednalo se o formálně nepolitickou síť osob, soukromě a názorově spřízněných s prezidentem. Pokud bychom použili širší vymezení pojmu Hrad, tak to nebyly jen osoby, ale i státní idea osvobozenického boje vedená zahraničním odbojem v čele s Masarykem.⁵³ Z toho důvodu se stal domácí odboj cílem jejich kritiky a naopak. Šlo tedy o to, na jakých základech bude stát budován. S termínem Hrad také souvisí neopakovatelná dobová atmosféra.

Klíčovou osobností Hradu byl Masaryk, neboť i většina Benešových konceptů byla odvozována od Masarykových, a to včetně zahraniční politiky. Hrad si **nelze** doposud **představovat jako oficiální instituci**, která provádí konkrétní politiku či koná nějaké oficiální porady. Nebyl tak žádnou pevnou organizací, ale právě naopak volným (nikoliv neměnným) sdružením politiků a vlivných osob z nejrůznějších oblastí okolo Masaryka a také okolo Beneše.⁵⁴ Instituce Hradu vznikla v podstatě nezáměrně, poté co v obecních volbách roku 1919 propadli bývalí realisté (strana pokroková), kteří získali pouhých 0,3% hlasů a také poté co se Masarykovi nepodařilo utvořit neoficiální státní radu jako reálnou protiváhu Pětky.

Navzdory své formální nezakotvenosti se Hrad záhy **stal významným aktérem československé politiky**. Způsobilo to jeho personální propojení a výrazný (až usměrňující) vliv na řadu stranických subjektů, zájmové či profesní korporace nebo na mediální sféru.⁵⁵ Oficiálním **hlavním sídlem prezidenta** byla **Praha**, tedy Pražský hrad. **Vedlejšími sídly** se staly především **zámky v Lánech a v Topolčiankách** na Slovensku. Vedlejší sídla byla stanovena zákonem č. 320/1920 Sb. z. a n. ze dne 15. 4. 1920, **o vedlejších sídlech prezidenta republiky**. Měla sloužit jako letní sídla prezidenta republiky. Určitou institucionalizaci Hradu představoval Památník odboje. Na samém pražském Hradě tvořila základ Hradu **Kancelář prezidenta republiky** (dále jen KPR) v čele s kancléřem P. Šámalem. KPR byla zřízena zákonem č. 654/1919 Sb. z. a n. ze dne 5. 12. 1919, **kterým se zřizuje Kancelář prezidenta republiky**. Kancelář prezidenta republiky se dělila **na civilní a vojenské oddělení**. Civilní oddělení bylo administrativně rozčleněno na sekci správní a legislativní. Titul i hodnost přednosta KPR určoval prezident. Titul tohoto přednosta zněl kancléř, který měl podle platového zákona č. 103/1926 Sb. z. a n. roční plat 100.000 Kč. Úředníci a zaměstnanci KPR byly státními zaměstnanci a

jmenovat je příslušelo prezidentu za spolupodpisu předsedy vlády.⁵⁶ V KPR se utvořila vlivná trojice, kterou tvořili Přemysl Šámal, Josef Schieszl a Vasil Kaprálek Škrach. Jejich hlášení pokládal prezident za klíčová a pověřoval je různými důvěrnými kontakty. KPR si vybudovala rozvětvený aparát k získávání politických informací, jak úřední, tak neúřední cestou. Rovněž Beneš na ministerstvu zahraničí získal hodně spolupracovníků a informátorů, bohužel ale žádného skutečného poradce.

Hrad zároveň vznikl i mimo pražský Hrad a to kolem některých prohradních novinářů jako byl například Arne Laurin, Jaroslav Stránský aj. Dále se k němu počítali někteří významní politici, intelektuálové a spisovatelé. K Hradu se také hlásily některé společenské, profesní a vědecké organizace např. Československá obec legionářská, Svaz učitelů, Sokol, Akademie práce, Brentanova společnost atd. Do přízně si dokázal získat socialistické odbory, některá nakladatelství např. Orbis, Melantrich a také finanční kruhy, především Legiobanku. Nedílnou součástí Hradu byly i Masarykovy děti. Prezident se vyjadřoval v hovorech s Karlem Čapkem o termínu Hrad takto: „**Předně tedy o tom „Hradě“.** Širší veřejnost o běžné činnosti prezidentově není plně informována. **Prezidentství není jen úřadem politickým, nýbrž také administrativním.** Mé kanceláři dochází teď ročně 65 000 podání, přichází přes 3000 návštěvníků, sám mám přes 400 audiencí, nepočítaje v to návštěvy více soukromé. Kdyby si někdo stěžoval, že na Hradě pracujeme přesčas, tedy by to byla pravda. **Mívám pravidelné porady s ministry a jejich vedoucími úředníky; styk s premiérem je stálý.** S předsedou vlády Švehlou mluvil jsem pravidelně jednou i dvakrát týdně, také s ministrem zahraničí a národní obrany musím být v nepřetržitém spojení. Občas zvu vedoucí a vynikající osoby stran a i jinak pěstuji styky s důležitými kruhy a jednotlivci. Nemohu než opakovat, že **neexistuje žádný „Hrad“**, v uvozovkách; kde je demokracie – a o tu snad všichni rozumně usilujeme – tam nemůže být žádná kamarila, ani skryté vlivy. Co se na Hradě děje, je odkryté a může být soudnou veřejností kontrolováno. Tato veřejnost všeho rozhodování je výsadou demokracie. Demokracie není tajnůstkářství. Bylo by krásné, kdyby se **na Hrad jako na sídlo prvního občana republiky**, voleného národem, a jako na tradici, kterou dosud reprezentuje, dívali všichni s takovou láskou, jako ty zástupy prostých lidí, které vidím putovat na Hrad.“⁵⁷ V jiném slova smyslu hovořil prezident o termínu Hrad: „*Jiná kapitola mé politiky, to je Hrad,*

*totiž, jeho úprava; udělat z něho památník naší historie, obraz našeho staronového státu, symbol nejen minulosti, ale i budoucnosti. In concreto: hrad monarchistický přeměnit na hrad demokratický.*⁵⁸

Do roku 1925 se Hrad vymezoval zejména jako protiváha politických stran, avšak od začátku 30. let se poté dostala do popředí otázka pozice a strategie Československa v mezinárodních vztazích. **Hrad měl v různých údobích první republiky různou váhu**, což bylo odvislé od politického zápasu mezi prezidentem a vůdci politických stran. Zápas mezi Hradem a stranickými vůdci byl závislý také na osobních momentech jako byla Masarykova nemoc v roce 1921, nemoc a odchod Antonína Švehly z aktivní politiky a poté stáří a sílící choroba T. G. Masaryka.⁵⁹

Hlavním spolupracovníkem a rovněž na politické scéně rivalem byla **Pětka**, která však fungovala pouze do přelomu let 1925-26. Zpočátku Masarykovi instituce Pětky vyhovovala, neboť si fungování této instituce představoval jinak než političtí předáci. Poté svá tvrzení rychle změnil. Vztah Masaryka a zvláště pak Beneše k Pětce byl následně až zapřísáhle záporný. Přesto **obě instituce Hradu a Pětky měly v první republice své místo**, významně přispěly k dotváření a stabilizaci Československa v prvních letech. A také obě instituce přispěly především ke ztlumení výrazných sociálních a národnostních problémů mladého státu. Pětku tvořili předáci pěti nejsilnějších československých státotvorných stran a to: zástupce sociálně demokratické strany Rudolf Bechyně, čs. (národně) socialistické Jiří Stříbrný, lidové strany Jan Šrámek, agrární strany Antonín Švehla a národně demokratické Alois Rašín. Takto vypadalo jejich klasické složení, fakticky nejsilnějším mužem Pětky se stal Antonín Švehla. Byla to nutnost, která dala tyto muže dohromady. Sice se nikdy nepodařilo překonat rozpory tak odlišných programů, ale to neměnilo nic na tom, že se díky nim uskutečnily důležité a nezbytné kompromisy. A navíc utvářela tak potřebnou stabilitu ve státě. Její počátky můžeme vidět na samém vzniku státu, de facto se zformovala za úřednické vlády J. Černého v září 1920 a plně se dotvořila za Masarykovy nemoci na počátku roku 1921. Někdy na přelomu roku byla vyhlášena zásada a záhy byla také písemně stvrzena, že jednání Pětky musí být jednomyslné a každá strana má v otázkách, která označí za zásadní, právo veta.⁶⁰

Dále si musíme uvědomit, že **instituce Pětky (tak jako instituce Hradu) nebyla zakotvená v Ústavní listině**, tím komplikovala formální vymezení reálného vztahu mezi zákonodárnou a výkonnou mocí. V určitých fázích první republiky přebírala Pětka faktickou tíhu výkonné a zákonodárné moci. Původně se mělo jednat o širší reprezentativní výkonný výbor o pětadvaceti osobách, který by zastupoval jednotlivé státoporné československé strany a jednotlivé státní instituce. Nakonec však vznikl poněkud oligarchický orgán vůdců hlavních stran, kteří tvořili „československou“ většinu. Hlavními zásadami Pětky byly jednomyslnost a kompromis. V jistém smyslu to byla instituce připomínající kolektivní hlavu státu, pohybující se jakoby nad parlamentem a obcházející ústavní instituce.⁶¹

V politické praxi první republiky stála Pětka vždy v jisté opozici proti „dobré diktatuře“ Hradu.⁶² Pětka přežívala na základě pragmatické politické nutnosti. Velmi komplikovaně překonávala napětí mezi socialistickými stranami na jedné straně, jejichž předáci byli často více prohradní a občanskými stranami a jejich vůdci na straně druhé. Mnohdy měla úzký prostor ke kompromisům, neboť musela propojovat ideologicky vzdálené proudy, které si byly blízké „pouze“ národnostně.

Podle § 54 Ústavní listiny z roku 1920 **činil neodkladná opatření**, k nimž by bylo třeba zákona, **dvaceti čtyř členný výbor parlamentu**. Nesl výstižné označení **Stálý výbor** (dále jen výbor). **Neodkladná opatření** s mocí zákona mohl výbor vydat pouze na návrh vlády a **za souhlasu prezidenta**. Prezident republiky zde měl významnou pravomoc **tzv. absolutního veta**. Pokud prezident odepřel vydat souhlas, takové opatření nešlo vyhlásit. Opatření vlády podepisoval prezident republiky, předseda vlády či jeho náměstek a alespoň polovina ministrů. Opatření výboru měla prozatímní platnost, musela být vyhlášena ve Sbírce zákonů a nařízení a musela být poté schválena oběma sněmovnami do dvou měsíců od sejití, jinak pozbývala další platnosti. Z kompetencí parlamentu však nepřecházelo na výbor např. právo měnit ústavní zákony a také právo volit prezidenta či jeho náměstka.⁶³ Poprvé se výbor parlamentu sešel 7. června 1920 a poté již byl svoláván velmi často. Stalo se tak prvně z toho důvodu, že třetí vláda tzv. rudozelené koalice nedisponovala po dubnových parlamentních volbách roku 1920 náležitou většinou v obou sněmovnách a tak zahájila proces snižování vlivu parlamentu. Výbor se skládal celkově z 24 členů, z toho bylo **šestnáct poslanců** a **osm senátorů**, včetně

stejného počtu náhradníků volených vždy na jeden rok **podle zásady poměrného zastoupení**.⁶⁴ Byl sestavován většinou tak, že vládní koalice v něm mívala mírnou většinu, většinou jednoho hlasu, která stačila ke schvalování zákonů, ministerských prohlášení atd. Výbor parlamentu utvářel jakýsi malý parlament, zpočátku byl brán jako nouzové opatření a byl využíván zejména v polovině třicátých let.

Nedílnou součástí Československé republiky byla tehdy **Podkarpatská Rus**, která měla být podle Ústavní listiny z roku 1920 vybavena nejširší autonomií a samosprávou, která je slučitelná s jednotným a nedílným celkem území první republiky. Podkarpatská Rus měla mít **vlastní sněm**, který se mohl usnášet o zákonech ve věcech jazykových, náboženských, místní správy a i o jiných věcech, které by na něj přenesly celorepublikové zákony.⁶⁵ Prezident republiky zde měl rovněž **pravomoc tzv. absolutního veta**. Prezident republiky musel k platnosti takového aktu projevit se zákony usnesenými sněmem Podkarpatské Rusi souhlas daný svým podpisem, jinak by nevstoupily v platnost. Dále je také podle Ústavní listiny měl podepisovat guvernér Podkarpatské Rusi a měly se následně vyhlásit ve zvláštní sbírce. Prezident republiky na základě svých pravomocí daných mu Ústavní listinou též **jmenoval guvernéra Podkarpatské Rusi na návrh vlády**, který stál v čele Podkarpatské Rusi a byl také odpovědný sněmu Podkarpatské Rusi. Území Podkarpatské Rusi bylo zpočátku **pod vojenskou správou** v čele s francouzským generálem Edmondem Hennocque a to na základě Generálního statutu z listopadu 1919. Vojenská diktatura fakticky skončila až počátkem roku 1922. V roce 1920 byl Generální statut nahrazen vládním nařízením č. 356/1920 Sb. z. a n. a následně dalším vládním nařízením č. 476/1920 Sb. z. a n., o prozatímní úpravě správy politické na území Podkarpatské Rusi.⁶⁶ V čele správy Podkarpatské Rusi podle těchto nařízení v souladu s Ústavní listinou stál **prezidentem republiky jmenovaný guvernér a viceguvernér** na návrh vlády. Vedle nich existovala guberniální rada v čele s guvernérem, viceguvernérem, z deseti členů volených a čtyř členů jmenovaných vládou.

Mezi čestnými oprávněními, které prezidentu republiky náležely, mu příslušel **titul prezidenta republiky** a jako hlavě státu (§ 2 Ústavní listiny) přednost neboli **precedence přede všemi ostatními státními funkcionáři**. Čestnou a bezpečnostní službu vykonávala v okolí prezidenta **Hradní stráž**. Prezident měl

právo užívat zvláštní státní vlajky, tzv. **standardy prezidenta republiky**. Státní symboly jinak upravoval zákon č. 252/1920 ze dne 30. března 1920, kterým se vydávaly ustanovení **o státní vlajce, státních znacích a státní pečetí**. Prezident republiky měl podle dobové terminologie zmiňovanou zvláštní standardu, která byla bílá s okrajem skládajícím se z plamének střídavě bílých, červených a modrých. Uprostřed bílého pole byl vetkán velký státní znak, na kterém bylo heslo „Pravda vítězí“. Podle zákona č. 268/1936 Sb. z. a n., **o řádech a titulech** příslušely prezidentu republiky nejvyšší stupně všech vyznamenání ve smyslu řádů a čestných odznaků, které uděloval podle tohoto zákona jiným osobám na návrh vlády. Podle mezinárodního práva požíval prezident jako hlava státu mimo území státu diplomatických **výsad a imunit**. Toto právo se označovalo jako tzv. **právo exiteritoriality v cizině (výsady osobní a věcné nedotknutelnosti)**. Osobní nedotknutelnost zahrnoval trestní nepostižitelnost hlavy státu a věcná nedotknutelnost zahrnovala nedotknutelnost předmětů sloužících osobní potřebě, bytu atd. Prezidentu republiky na základě mezinárodního práva náležela některá čestná práva, která příslušela výhradně prezidentu republiky.⁶⁷ Plat prezidenta republiky upravoval zákon č. 93/1918 Sb. z. a n. ze dne 20. prosince 1918, **o platu prezidenta republiky**. Podle § 1 prezidentu náležel roční plat ve výši 500.000 Kč a na výdaje svého úřadu rovněž 500.000 Kč. Tyto výdaje zahrnovaly veškeré výdaje na Kancelář, personál, reprezentaci atd., které však záhy nepostačovaly. Zákonem č. 290/1921 Sb. z. a n. ze dne 12. srpna 1921 byl doplněn zákon o platu prezidenta republiky, podle kterého mu náležel roční plat ve výši 1. 000.000 Kč a na výdaje prezidentského úřadu 2. 000.000 Kč a to od prvního dne měsíce, kdy vykonal slib prezidenta republiky, do posledního dne měsíce, v němž jeho funkce pominula. Požitky prezidenta jinak nepodléhaly daním a poplatkům.⁶⁸ Ve srovnání s prezidentem měly členové vlády roční plat 60. 000 Kč a předseda vlády 70.000 Kč a dále nárok na tzv. činnovní, příp. reprezentační příspěvek.⁶⁹

V literatuře se uvádí, že již tehdy byl Masaryk srovnáván svými pravomocemi, a nejen jimi, s konstitučním monarchou. K monarchistickým rysům přispíval např. složitý ceremoniál, sídlo prezidenta republiky na pražském Hradě, vedlejší sídla v Lánech a v Topolčiankách, názvy a pojmenování po Masarykovi atd.⁷⁰ Dá se říci, že Masarykův druhý život začínal v některých momentech již za jeho života, stával se živou legendou. Svědčí o tom **nejvyšší formální ocenění**, kterému se

Masarykovi dostalo při svých osmdesátých narozeninách, když Národní shromáždění koncem února 1930 schválilo zákon č. 22/1930 Sb. z. a n., **o zásluhách T. G. Masaryka**, ve kterém stálo: „*T. G. Masaryk se zasloužil o stát. Výrok tento budiž na věčnou paměť vtesán do kamene v obou sněmovnách Národního shromáždění.*“⁷¹ První dámou státu, která nahrazovala Charlottu G. Masarykovou, byla dcera T. G. Masaryka Alice Masaryková, popřípadě manželka ministra zahraničí E. Beneše Hana Benešová. Charlotta G. Masaryková trpěla totiž těžkou duševní chorobou a zemřela již v roce 1923.⁷²

V roce 1920 byl zvolen do funkce prezidenta T. G. Masaryk, kterému tehdy bylo sedmdesát let. Podle § 58 Ústavní listiny z roku 1920 byl zvolen do prezidentského úřadu na dlouhých sedm let a přesto již na začátku jeho volebního období bylo nutné se opět ptát, kdo po Masarykovi. Prezident T. G. Masaryk si uvědomil, že pokud neprosadí E. Beneše již za svého života, tak nemá šanci se stát prezidentem, proto se vedla prakticky po celou dobu první republiky důvěrná jednání o prezidentském nástupci.

Poznámky:

¹ Pavlíček, V. akol.; Ústavní právo a státověda – Ústavní právo České republiky, díl II, s. 46

² Malý, K. a kol.; Dějiny českého a československého práva do roku 1945, s. 282

³ J. Hoetzel, jak zmiňuji na stranách své diplomové práce, se stal se významnou osobností právní vědy, teoretikem ústavního a správního práva a nástupcem profesora Jiřího Pražáka. V prvních letech Československé republiky se stal poradcem vlády a parlamentu v oblasti legislativy, autorem důvodové zprávy k vládní osnově Ústavní listiny z roku 1920 a výše zmíněným tvůrcem československé Ústavní listiny z roku 1920

⁴ Právním teoretikem, který se také podílel na vypracování Ústavní listiny z roku 1920 byl profesor brněnské právnické fakulty František Weyr. Společně s profesorem J. Hoetzlem a A. Švehlou, jak výše zmiňuji, se účastnil prací na Ústavní listině z roku 1920. Podotýkám, že výraznou měrou Fr. Weyr přispěl k celkovému rozvoji ústavního a správního práva.

⁵ Hanzal, J.; Antonín Švehla, s. 21

⁶ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. Dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945, Karolinum, Praha 2005, s. 71

⁷ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 87

⁸ Další významnou osobností, která se podílela na vypracování Ústavní listiny z roku 1920 byl politik, vůdce agrární strany a zároveň předseda vlády Antonín Švehla. Dodnes patří k nedoceňovaným osobnostem první republiky, proto ho v souvislosti se vznikem Ústavní listiny z roku 1920 zmiňuji. Obdobně jako Masaryk byl Švehla charismatickou osobností. Stál u vzniku agrární strany a brzy se stal předním vůdcem této strany. Po vzniku Československa byl A. Švehla ministrem v několika vládách. V první vládě nového státu se stal ministrem vnitra. V této funkci měl značný podíl právě na vypracování zmiňované československé Ústavní listiny z roku 1920 a řady dalších zákonů. Stal se tak politickým tvůrcem celé řady zákonů. Po válce se stává jedním z nejvýznamnějších politiků s velkým vlivem a to zejména po rozkolu v sociální demokracii. V parlamentě dokázal prosadit pronikavou pozemkovou reformu, která zamezila komunistům zakotvit na venkově. Švehla výrazně přispěl k vytvoření rudozelené koalice socialistů a agráříků a její vlády a v tomto kabinetu se stal nepopíratelným praktickým vůdcem vnitřní politiky. V letech 1922-29 (s výjimkou krátkého období úřednické vlády 1926) byl Švehla ministerským předsedou. Jeho snahou se agrární strana stala od voleb 1925, de facto již od rozkolu v sociální demokracii roku 1920, nejsilnější stranou u nás. Ve své straně měl pozici absolutního vůdce. V době Masarykovy nemoci a Benešova předsednictví se Masarykův vztah ke Švehlovi zhoršil. Toho času Pětka získala načas větší praktický vliv než Masaryk. Důvodem byly právě spory Masaryka s Pětkou o vymezení pravomocí a moci ve státě. Vztahy Masaryka se Švehlou se náhle zlepšily již v roce 1922, kdy Švehla poměrně tlumil v Pětce útoky proti Benešovi. Jako premiér dokázal v praktické politice Masaryka

přesvědčit, o co mu jde ve sporech Pětka-Hrad. Především se snažil podržet moc vlády a parlamentu (a také samozřejmě Pětky) proti nadměrným pravomocím prezidenta, ale nic neměl proti výjimečnému postavení prvního československého prezidenta, tedy Masaryka. V otázce nástupce však nesouhlasil s prodlužováním instituce silného prezidenta. Tím měl na mysli, že po Masarykovi stačí slabý, formální prezident. Zdůrazňoval, že hlavní vliv ve státě má mít předseda vlády.

⁹ Pavlíček, V.; Ústavní právo a státověda II. Ústavní právo České republiky, s. 47

¹⁰ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 72

¹¹ Tamtéž, s. 78

¹² Malý, K. a kol.; Dějiny českého a československého práva, s. 283

¹³ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914- 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 89

¹⁴ Broklová, E.; Prezident Republiky československé, s. 19

¹⁵ Tamtéž, s. 20

¹⁶ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 109

¹⁷ Broklová, E.; Prezident Republiky československé, s. 20

¹⁸ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 182

¹⁹ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945, Karolinum, Praha 2005, s. 88

²⁰ Tamtéž, s. 90

²¹ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 209

²² Tamtéž, s. 209

²³ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 181

²⁴ Sobota, E. a kol.; Československý prezident republiky – Státoprávní instituce a její život, Praha 1934, s.9

²⁵ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 67

²⁶ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945, Karolinum, Praha 2005, s. 91

²⁷ Vavřínek, Fr.; Základy práva ústavního, nakladatelství Všehrad, s. 191

²⁸ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 67

²⁹ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 190

- ³⁰ Pavlíček, V. a kol.; Ústavní právo a státověda, díl II, Linde 2001, s. 56
- ³¹ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu Československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914- 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 90
- ³² Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 192
- ³³ Tamtéž, s. 195
- ³⁴ Tamtéž, s. 201
- ³⁵ Tamtéž, s. 200
- ³⁶ Tamtéž, s. 152
- ³⁷ Tamtéž, s. 203
- ³⁸ Tamtéž, s. 204
- ³⁹ Tamtéž, s. 196
- ⁴⁰ Tamtéž, s. 200
- ⁴¹ Tamtéž, s. 219
- ⁴² zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Karolinum Praha 2005, s. 85
- ⁴³ Tamtéž, s. 94
- ⁴⁴ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 204
- ⁴⁵ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 93
- ⁴⁶ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 207
- ⁴⁷ Čapek, K.; hovory s T. G. Masarykem, Československý spisovatel, Praha 1990, s. 199
- ⁴⁸ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 184
- ⁴⁹ Tamtéž, s. 186
- ⁵⁰ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 91
- ⁵¹ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 189
- ⁵² Tamtéž, s. 217
- ⁵³ Klimek, A.; Boj o Hrad, s. 164
- ⁵⁴ Tamtéž, s. 168
- ⁵⁵ Tamtéž, s. 172
- ⁵⁶ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 207
- ⁵⁷ Čapek, K.; Hovory s T. G. Masarykem, Československý spisovatel, Praha 1990, s. 402

- ⁵⁸ Čapek, K.; Tamtéž, s. 198
- ⁵⁹ Klimek, A.; Boj o Hrad, s. 174
- ⁶⁰ Klimek, A.; Boj o Hrad, s. 153
- ⁶¹ Balík, S.a kol.; Politický systém českých zemí 1848-1989, s. 54
- ⁶² Tamtéž
- ⁶³ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945, Karolinum, Praha 2005, s. 87
- ⁶⁴ Tamtéž, s. 86
- ⁶⁵ Tamtéž, s. 75
- ⁶⁶ Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945, Karolinum, Praha 2005, s. 131
- ⁶⁷ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 113
- ⁶⁸ Tamtéž, s. 206
- ⁶⁹ Tamtéž, s. 219
- ⁷⁰ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I., s. 84
- ⁷¹ České Slovo, ze dne 7. 3. 1930, s. 1
- ⁷² Kosatík, P.; Osm žen z Hradu, Mladá Fronta, Praha 1993, s. 68

IV. Prezident a prezidentské volby podle Ústavní listiny z roku 1920

Ústavní listina z roku 1920, tedy zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, upravovala **v prvním oddílu volbu prezidenta republiky**. Jednalo se o §§ 56 až 62. Podle § 56 prezident republiky byl **volen Národním shromážděním**. Volba parlamentem odpovídala parlamentní formě vlády. Prezidenta tak volila **společná schůze** poslanecké sněmovny a senátu. Byl volen **nepřímou volbou**, tzn. že nebyl volen přímo občany Československé republiky, ale poslanci a senátoři na společné schůzi parlamentu. Nepřímá volba v parlamentní republice odpovídala podle demokratických zásad menším pravomocem a spíše reprezentativní roli prezidenta republiky. V případě, že konaly obě sněmovny společnou schůzi Národního shromáždění jako u prezidentské volby, platil pro ně **jednací řád poslanecké sněmovny**. Společnou schůzi pro tento případ svolával předseda vlády a řídil ji předseda poslanecké sněmovny. Jeho zástupcem byl předseda senátu. Podle § 57 volen mohl být **pouze státní občan Československé republiky**, který byl **zároveň volitelný do poslanecké sněmovny a dosáhl třiceti pěti let** (tzv. věkový census).¹ Jak jsem se již zmiňoval ustanovení o věkové hranici prosadil prezident T. G. Masaryk díky vůdci agrární strany Antonínu Švehlovi, neboť prezident již od počátku dvacátých let počítal s E. Benešem jako se svým případným nástupcem. Mimo jiné pozdější prezident E. Beneš se narodil v květnu 1884. Paradoxním tak bylo, že minimální věk členů horní komory parlamentu byl stanoven na pětáctýřicet let.²

Podmínku státního občanství Československé republiky nespĺňovali **členové Habsbursko-lotrinské dynastie**. Podle ústavního zákona č. 236/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920, kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabytí a pozbytí státního občanství a práva domovského v Československé republice, pozbyli příslušníci Habsbursko-lotrinského rodu státní občanství a právo domovské v Československé republice a zároveň pozbyli možnost státní občanství a právo domovské na území Československé republiky znovu nabyt, v důsledku toho ztratili natrvalo možnost ucházet se o prezidentský úřad (§ 17 cit. zákona). Dále bylo

stanoveno v § 19 podle zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. ze dne 19. března 1923, na ochranu republiky ohledně návratu členů bývalé panovnické rodiny Habsbursko-lotrinské nebo při podpoře takového návratu, že člen bývalé panovnické rodiny a také potomek takového člena, který vstoupí bez svolení vlády nebo se bez takového svolení zdržuje na území Československé republiky, se trestá za přečin tuhým vězením od šesti měsíců do jednoho roku. V případě, že taková osoba byla již předtím pro takový skutek odsouzena, trestá se za zločin vězením od jednoho roku do pěti let. Z toho obecně vyplývalo, že každý člen Habsbursko-lotrinského rodu se považoval v Československu za personu non grata. V důsledku ústavní zásady stanovené v § 4 Ústavní listiny z roku 1920, že státní občanství v Československé republice bylo jediné a jednotné, tak se nemohlo stát, že by měl někdo dvojí občanství.

Volební období prezidenta bylo **sedmileté**. Bylo poměrně dlouhé, neboť mělo zajistit stabilitu této nejvyšší funkce ve státě. Oproti tomu volební období poslanců bylo šestileté a senátorů dokonce osmileté. Zároveň bylo stanoveno, že **nikdo nemůže být více než dvakrát po sobě zvolen**.³ V takovém případě mezi případnou další volbou muselo uplynout sedm let. Toto ustanovení se však výslovně nevztahovalo na T. G. Masaryka jako prvního prezidenta československého státu, který měl mimořádné zásluhy o vznik našeho státu. Výjimka byla stanovena § 58 ods. 4 v Ústavní listině z roku 1920 tak, že **toto ustanovení se nevztahovalo na prvního prezidenta Československé republiky**.⁴ V porovnání Ústavní listiny z roku 1920 s jinými dobovými ústavami byla délka funkčního období prezidenta obdobná, naopak v jiných ústavách byla stanovena kratší. Ve **Výmarské ústavě** z roku 1919 byl volen říšský prezident všeobecným lidovým hlasováním na dobu sedmi let. Říšský prezident musel být starší třiceti pěti let. Měl relativně silné postavení. V **rakouské ústavě** z roku 1920 byl volen spolkový prezident spolkovým shromážděním na období čtyř let. Novela rakouské ústavy z prosince 1929 podstatně posílila postavení spolkového prezidenta, který byl volen přímo na dobu šesti let. **Ústava třetí Francouzské republiky** z roku 1875 stanovila sedmileté funkční období francouzských prezidentů, tato ústavní tradice přetrvala až do ústavní novely z roku 2000. Prezident Francouzské republiky byl volen dvoukomorovým Národním shromážděním.⁵ Ústavní listina z roku 1920 čerpala v řadě případů z francouzského systému třetí republiky, tedy z ústavy třetí Francouzské republiky a to i v případě

prezidentských voleb. Z teoretického hlediska zůstala autorům Ústavní listiny nejbližším vzorem prosincová rakouská ústava z roku 1867 (státní základní zákony z prosince 1867), a to i přes výraznou orientaci na západní demokratické státy zejména Francii.

Volba prezidenta se měla konat **vždy poslední čtyři neděle**, než uplynulo dosavadní volební období úřadujícího prezidenta. Dosavadní prezident však **zůstával ve své funkci, dokud nebyl zvolen nový prezident** (§ 58). Pokud by se prezident **vzdal své dosavadní funkce** v průběhu svého volebního období, případně pokud by prezident zemřel, mělo být Národní shromáždění svoláno k nové prezidentské volbě **do čtrnácti dnů** (§ 59). V první republice se takový výjimečný případ stal pouze jednou, kdy prezident Masaryk z vážných zdravotních důvodů ve svých pětáosmdesáti letech se rozhodl v listopadu 1935 abdikovat. Přirozeně ještě předtím se vedla složitá politická jednání hlavních vůdčích představitelů stran, důvěrná koaliční jednání a následně poté, co prezident oficiálně odstoupil z prezidentského úřadu, došlo již čtvrtý den k nové prezidentské volbě.⁶

K platné volbě prezidenta republiky Ústavní listina z roku 1920 v § 57 stanovila, že je potřeba získat **nadpoloviční většinu celkového počtu poslanců a senátorů v době prezidentské volby a třípětinovou většinu přítomných**. Celkově mělo Národní shromáždění 450 členů, z toho měla 300 poslanců poslanecká sněmovna a 150 senátorů senát (§§ 8 a 13). Při takovém počtu členů byla nadpoloviční většina 226 členů z poslanecké sněmovny i senátu. Nevedla-li ani dvojitá volba ke zvolení prezidenta, měla se konat **užší volba** mezi těmi kandidáty, kteří obdrželi nejvíce hlasů. Užší volba se tak měla konat **již pouze mezi dvěma kandidáty**. Při rovnosti hlasů se muselo jinak **určit losem**, který z kandidátů má být pojat do užší volby. Hlasy odevzdané při užší volbě někomu jinému, než některému z obou kandidátů do této volby pojatých, jakož i prázdné hlasovací lístky by byly neplatné. Poté by byl **zvolen ten kandidát, který získal nejvíce hlasů**. Jinak měl **rozhodovat los** (§ 57).⁷ Taková situace nikdy v období první republiky, jak jsem se již zmiňoval, nenastala a vždy byl prezident zvolen v prvním kole. Výjimečnou funkcí byla **funkce prezidentova náměstka**, který měl zastupovat prezidenta po dobu jeho nemoci či zaneprázdnění trvalo-li déle než šest měsíců (§ 61). Musela se na tom usnést **vláda třemi čtvrtinami přítomných členů**. Následně ho muselo

zvolit Národní shromáždění. Pro volbu náměstka platilo jinak to samé, co pro volbu prezidenta (§ 62).

Podrobnosti volby prezidenta upravoval zvláštní zákon, kterým byl zákon č. 161/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. 3. 1920, **o volbě prezidenta republiky.**⁸ Upravoval na základě a v mezích Ústavní listiny některé věci podrobněji. Především bylo stanoveno, že volba se musí konat **ve veřejné schůzi bez jakékoli debaty.** Volilo se **hlasovacími lístky.** Volby byly **tajné,** to znamenalo, že každý poslanec či senátor musel vhodit **hlasovací lístek s jménem kandidáta v zalepené obálce příslušné barvy** do předem přichystané a zapečetěné volební urny. Pro každé kolo byla stanovena obálka jiné barvy. Pro jednání platil jednacím řád poslanecké sněmovny, pokud tento zákon nestanovil jinak. **Volební schůzi měl řídit podle tohoto zákona předseda či místopředseda (jako jeho zástupce) poslanecké sněmovny jako první předseda** a předseda či místopředseda (rovněž jako jeho zástupce) senátu jako druhý předseda. Přesněji bylo v tomto zákoně stanoveno, že volba se může platně konat za přítomnosti nadpoloviční většiny celkového (úhrnného) počtu členů poslanecké sněmovny a senátu v den volby. Poněvadž zákon mluvil o úhrnném počtu (který zpravidla činil 300 poslanců a 150 senátorů, celkový počet poslanců a senátorů 450), bylo tím **stanoveno quorum na 226** bez ohledu na to, jakou částí byla na něm zúčastněna každá z obou sněmoven. **Teoreticky** bylo možné, **aby volila pouze poslanecká sněmovna,** neboť nadpoloviční většina byla 226 členů. Nemusel tak být přítomen případně ani jeden senátor. Toto ustanovení zvláštního zákona takové situaci nezabraňovalo a nemuselo se případně jednat o nadpoloviční většinu celkového počtu poslanců i senátorů zvlášť.

Ústavní úprava procesu vzniku funkce prezidenta republiky podle Ústavní listiny vycházela ze skutečnosti, že se tento proces skládal v zásadě ze dvou na sebe navazujících stadií, a to vlastní volby prezidenta republiky a následně složení slibu. Vždy se však vedla před vlastní volbou složitá politická jednání představitelů jednotlivých politických stran. **Po svém zvolení** prezident republiky měl **slíbit ve společné schůzi** před oběma sněmovnami, že bude dbát blaha republiky a lidu a šetřit ústavy a zákonů (§ 65 Ústavní listiny). **Formule prezidentského slibu** se lišila svým obsahem od slibů skládaných poslanci a senátory Národního shromáždění a členů vlády. Sankce pro případ nesložení předepsaného slibu na

ústavu státu nebyla v Ústavní listině dána. František Vavřínek k tomu napsal: „*Nelze tudíž míti za to, že zdráhání se či odepření slibu znamenalo by rezignaci na úřad, jako tomu jest při poslancích, kdež odepření slibu nebo slib s výhradou znamená prostě ztrátu mandátu. Za nesložení slibu na ústavu prezidentem mohlo by ovšem ministerstvo být voláno k zodpovědnosti, prezident by však úřadu neztratil, když v zákoně tak stanoveno není. Ostatně prezident je nezodpovědný.*“⁹ Ústavní listinou nebyla stanovena osoba odpovědná pro přijetí slibu. Pouze podle ústavní praxe šlo dovodit, že prezident republiky **skládá slib do rukou předsedy Poslanecké sněmovny** a to podle Ústavní listiny na společné schůzi Národního shromáždění. Dnem složení slibu vznikla na straně prezidenta republiky **překážka neslučitelnosti** výkonu prezidentské funkce s jinou funkcí (překážka inkompatibility). Pokud byl prezidentem republiky zvolen člen např. Poslanecké sněmovny, Senátu nebo vlády, tak složením slibu tuto předchozí funkci pozbyval.

Podle ustanovení § 58 Ústavní listiny trvalo **volební období sedm let** a počítalo se **ode dne, kdy nově zvolený prezident vykonal prezidentský slib** podle § 65. Stejný § 58 upravoval, že dřívější prezident zůstával ve své funkci, dokud nebyl zvolen nový prezident. Jelikož podle § 60 platilo, že výkon funkcí prezidenta přísluší vládě, pokud v případě úmrtí nebo vzdání se nový prezident nebyl zvolen, plynulo z toho, že výkon prezidentské funkce nebyl závislým na složení slibu podle § 65, neboť jinak by v případech § 60 a § 58 ods. 5 nebyl nikdo, kdo by v době od zvolení nového prezidenta až do složení slibu vykonával prezidentské funkce. Z toho vyplývalo, že složení slibu mělo význam pouhé slavnostní formality, neboť povinností, které svým slibem pouze stvrzoval, měl hned po svém zvolení. Ústavní listina neměla zvláštní ustanovení, jímž by zvolený prezident přijímal funkci prezidenta, jakož i o tom, vůči komu by měl zvolený prezident prohlásit přijetí volby. V první republice existoval i opačný názor, že výkon prezidentské funkce předpokládá složení slibu.¹⁰ Takový názor tvrdil, že vzhledem ke znění slibu a vzhledem k ustanovení § 58 ods. 1 bylo nutno usuzovat, že prezident nemohl vykonávat svůj úřad před složením slibu. Složení slibu bylo slavnostní formou přijetí volby. Pokud by se přistoupilo na výklad opačný, že samotnou volbou prezident získával právo, aby vykonával svůj úřad, bylo zde nebezpečí, že oddalováním slibu by si prezident samovolně prodlužoval volební období. Úmyslem zákonodárce však bylo prezidentovi zabezpečit výkon jeho funkce po sedm let.

Pokud by zákonodárce nepřipisoval slibu význam výše uvedený, spojil by počátek období s volbou samou.¹¹ **Zákon o volbě prezidenta republiky č. 161/1920 Sb. z. a n.** nebyl za celou dobu existence první republiky nikdy změněn. Podle tohoto zákona se konala volba prezidenta republiky celkem šestkrát. V období první republiky **v roce 1920, 1927, 1934 a 1935**. V období tzv. druhé republiky v prosinci 1938 a naposledy po válce v červnu 1946.¹²

V roce 1920 se odehrály v Československu dvě významné politické události a to parlamentní volby a zejména **volba prezidenta**. Parlamentní volby v dubnu 1920 výrazně ovlivnily a předznamenaly výsledek prezidentské volby, která se konala o měsíc později. Měly mimořádný význam v tom smyslu, že voliči volili na jedné straně své zákonodárce, na straně druhé tak zároveň voliče prezidenta. Tyto parlamentní volby byly důležité také z toho důvodu, že se jednalo o první řádné parlamentní volby po vzniku Československa. Opíraly se již o řádnou a definitivní ústavu státu - Ústavní listinu z roku 1920.

K prezidentské volbě došlo 27. května 1920. Měsíc květen se tak měl stát vždy po sedmi letech pravidlem. Jednalo se o **první řádnou volbu prezidenta podle Ústavní listiny** z roku 1920, ke které byla sezvána **společná schůze poslanců a senátorů**. Tentokrát byli kandidáti na prezidentský úřad dva. Byl to **T. G. Masaryk** a profesor pražské německé univerzity, církevní historik **ThDr. August Naegle**.¹³

Jasným favoritem se stal současný prezident Masaryk. Znovuzvolení Masaryka se stalo v době národnostních nepokojů a negativistických postojů ke všemu německému otázkou národní cti.¹⁴ Za Masarykem stála především menšinová rudozelená koalice v čele s premiérem Tusarem, ale rovněž se za Masaryka postavila opozice československých státotvorných stran. Tedy v celku bývalá všenárodní koalice, třebaže lidová strana s luďáky kvůli Masarykovu negativnímu vztahu ke katolictví ohlásily volbu pro Masaryka na poslední chvíli. Podstatně tak volbu zdramatizovaly a tak T. G. Masaryk díky nim neměl do poslední chvíle vítězství jisté. Většina sociálních demokratů také podpořila Masaryka, pouze radikální levice v sociální demokracii se k Masarykově volbě nepřihlásila. Většina z nich hodila prázdný lístek. Někteří z nich vyjádřili svůj protest proti Masarykovi

odevzdáním volebních lístků s jinými jmény. To se přihodilo u šesti volebních lístků, která zněla na jiná jména než oficiálních kandidátů.¹⁵

Proti Masarykovi se radikálně postavila německá menšina, s výjimkou německých sociálních demokratů, z toho důvodu je musel na poslední chvíli přemlouvat jejich český stranický kolega a premiér Tusar v tom smyslu, že když už nebudou hlasovat pro Masaryka, aby alespoň nehlasovali ani pro pravicového a nacionalistického A. Naegleho, třebaže to byl jejich rodák. Kvůli nim byla dokonce pozdržena slavnostní schůze.¹⁶ Nakonec souhlasili. Od německé sociální demokracie to byl malý ústupek, neboť samotnou volbu to ve výsledku nijak neovlivnilo. Volby prezidenta se německá sociální demokracie zúčastnila, byť i jen prázdnými lístky. Ve výsledku to znamenalo to samé jako hlasovat proti Masarykovi. Nakonec veřejně vysvětlovala, že odevzdáním prázdných lístků nebylo namířeno proti Masarykovi, ale proti nespravedlivému národnímu systému. Navíc Masaryk nepatřil v otázce národnosti mezi politické radikály, ale k umírněným liberálům. Uvědomoval si, že vztah k českým Němcům je pro stát životně důležitý, a proto je nutné ho řešit. Snažil se utvořit z Československa ideální stát a to i pro menšiny. Původně počítal s tím, že z Československa udělá obdobný stát jako konfederované Švýcarsko.¹⁷ Pod tlakem rozbouřených nacionálních vášní se takového plánu musel vzdát. Poté byla republika budována na principu československého národa. Zaručovala sice svým občanům bez ohledu na národnost stejná demokratická práva, ale zaručovala je pouze jako práva jednotlivců. Kolektivní práva menšin však uznána nebyla.¹⁸ Ústavní listina z roku 1920 tak zakotvila práva individuální, ale kolektivní práva menšin zakotvena v československém právním řádě nebyla. Masaryk se ve svých výrocích snažil vůči menšinám postupovat umírněně. Například o tom svědčí již výrok, který Masaryk poslal do vlasti E. Benešovi v listopadu 1918 před svým návratem: „*Naše Němce neprovokovati!* ...“¹⁹ Přesto některé Masarykovy výroky musely u německé menšiny vyvolat bouřlivé reakce. Velmi nešťastný byl Masarykův výrok v prvním prezidentském poselství Národnímu shromáždění 22. prosince 1918, kde prohlásil: „*...území obývané / našimi / Němci jest území naše a zůstane naše ... My jsme vytvořili náš stát; tím se určuje státoprávní postavení našich Němců, kteří původně do země přišli jako emigranti a kolonisté ...*“²⁰ Výrok o Němcích jako o emigrantech a kolonistech byl dost nešťastný, na druhou stranu byl tento výrok reakcí na

pangermánskou rétoriku, která v žádném případě nešetřila Čechy. Navíc německá menšina nebrala v potaz celý kontext prvního prezidentova poselství, které naopak ve svém celku bylo k Němcům příznivé. **Německé strany manifestačně postavili protikandidáta, kterým se stal August Naegle** (1869- 1932). Německé strany ho kandidovaly, přestože věděly, že svede s Masarykem dopředu prohraný souboj.

K samotné volbě prezidenta došlo v jedenáct hodin třicet pět minut dopoledne v bývalé pražské koncertní síni **Rudolfinu**,²¹ která po prošlé úpravě interiéru sloužila v letech 1920 až 1939 poslanecké sněmovně Národního shromáždění. Na společné schůzi poslanců a senátorů bylo přítomno z celkového počtu 423 všech zvolených poslanců a senátorů, na počátku schůze podle prezenčních listin 270 poslanců a 134 senátorů z úhrnného počtu 281 poslanců a 142 senátorů, tedy všech přítomných bylo 404, což představovalo podle Ústavní listiny z roku 1920 predepsanou nadpoloviční většinu celkového počtu všech poslanců a senátorů, a proto mohlo dojít k samotnému aktu prezidentské volby. Před vlastním hlasováním ještě někteří poslanci a senátoři dorazili do sněmovny a byli připuštěni k hlasování. Mezi volbou se dostavil jako poslední poslanec Bobek, kterému nakonec bylo také dovoleno odevzdat hlasovací lístek. Přestože jeho volba byla sporná, tak předseda Tomášek, nechtěl-li v tomto případě učinit precedent pro budoucnost, předložil tuto otázku k rozhodnutí a výkladu předsednictvu, které rozhodlo v poslancův prospěch.²²

Počítalo se s tím, že celý volební akt proběhne slavnostně a spořádaně, avšak to se nepovedlo. Poprvé nově v parlamentu zasedající **zejména německá menšina** se snažila **narušit průběh slavnostního zasedání** a nemalou měrou se jí to podařilo.²³ Nešťastnou příčinou se stala přinejmenším neobratnost předsedajícího sociálního demokrata Františka Tomáška, který užíval při té příležitosti pouze češtinu²⁴. Volba byla poznamenána skandálními scénami, které byly vyvolány některými německými poslanci. Již po úvodních slovech předsedy sněmovny se hlasitě začali dožadovat němčiny výkřiky: „ *Deutsch! Wir verstehen das nicht!*“²⁵ Navíc k tomu došlo u přítomných ke komolení jmen některých německých členů parlamentu, jejichž křestní jména byla uváděna důsledně v české formě. Nelze se divit, že z německé strany to vyvolalo hlučné protesty. Totiž podle zákona o volbě prezidenta republiky (č. 161 Sb. z. a n. ze dne 9. března 1920) se volba konala

hlasovacími lístky tím způsobem, že předseda poslanecké sněmovny F. Tomášek dal **předčítat jména všech poslanců a senátorů, kteří jednotlivě museli odevzdávat své hlasovací lístky do připravené urny před ministerskou lavicí.** Zapisovatel a poslanec Špatný začal číst jména poslanců a senátorů podle abecedního pořadí, kteří odevzdali hlasovací lístky: „*Adámek Josef, Adamovský Antonín, Anděl Karel, Aster Jaroslav, Bartošek Theodor, Baeran Alojs, Bečka Bohdan atd.*“²⁶ Dále přečetl jméno: „*Brunnar Jindřich.*“ Náhle se ozvaly hlasy německých poslanců: „*Heinrich!*“ Zapisovatel pokračoval v předčítání: „*Budaj Josef, Budig František.*“ Z německé strany se opět ozvalo: „*Franz!*“ Špatný pokračoval: „*Burián Edmund.*“ V síni se ozval hluk. Předseda Tomášek byl přinucen zazvonit a požádal sněmovnu o klid. Zapisovatel opět přistoupil k předčítání jmen: „*Darula Štefan, Dérer Ivan, Deutschová Marie.*“ Náhle se u německých poslanců ozvaly hlasy: „*Deutschová! Německá Marie!*“ Dále přečetl jméno: „*Hanreich Jiří.*“ Poslanec dr. Hanreich se ozval v němčině: „*Protestuji proti zkomolení svého jména!*“²⁷ K tomu se ozval německý výkřik: „*Páni z ententy budou mít zvláštní pojem o této sněmovně!*“ Ve sněmovně se opět ozval hluk. Po dalších jménech zapisovatel přečetl: „*Knirsch Jan.*“ Ihned se ozval poslanec Knirsch a v němčině zavolal: „*Jmenuji se Hans!*“ K němu se přidal poslanec Patzel, který zvolal rovněž v němčině: „*Naši svobodu nám můžete vzít, nechte nám aspoň naše jména!*“²⁸ Tímto způsobem pokračovalo předčítání jmen poslanců a senátorů až dokonce.

Výsledky prezidentských voleb v roce 1920 dopadly takto: **ze 411 platných hlasů** obdržel **T. G. Masaryk 284 hlasů**, který tak byl právoplatně znovuzvolen do funkce prezidenta republiky.²⁹ Když byl předsedou následně prohlášen výsledek volby ve prospěch Masaryka, tak shromáždění povstalo a následoval dlouhotrvající potlesk všech československých poslanců a senátorů a volání slávy. Jeho protikandidát **A. Naegle obdržel celkem 61 hlasů**, což znamenalo, že obdržel všechny německé hlasy s výjimkou německé sociální demokracie. Dále **bylo 60 lístků prázdných**, které dala především německá sociální demokracie, která disponovala v parlamentě celkově s 48 hlasy. Z celkových uvedených 411 platných hlasů pro Masaryka, tak patřičná třípětinová většina činila 247 hlasů.³⁰

Vyskytly se však také **lístky**, které zněly **na jiné jméno než oficiálních kandidátů**. Týkalo se to celkově 6 hlasů, které patřily rovněž mezi platné. Podle

dobové terminologie se označovaly jako roztržštěné. Čtyři hlasy obdržel z krajní levice reprezentant marxistické levice v sociální demokracii a radikální komunista Alois Muna (1883-1943). Dva hlasy, které rovněž zněly na jiné jméno než oficiálních kandidátů, získal z krajní levice Antonín Janoušek (1877-1941).³¹

Nepříjemnou dohru měla prezidentská volba v odpoledních hodinách toho dne. Poté co zvolený prezident Masaryk dorazil těsně po jedné hodině do parlamentu, kde měl složit Ústavní listinou **předepsaný slib**, se zvedl německý nacionálně laděný politik a mluvčí Sudetských Němců Rudolf Lodgman von Auen, který reagoval v narážce na první prezidentovo poselství Národnímu shromáždění v roce 1918: „ *Němečtí kolonisté a přistěhovalci opouštějí sněmovnu.*“³² Připomněl tak Masarykovi jeho nedávný pověstný výrok učiněný na adresu Němců v Čechách. Pouze zástupci německé sociální demokracie zůstali, jinak všichni němečtí poslanci a senátoři opustili demonstrativně sněmovnu.

Předseda Tomášek zahájil přerušenu schůzi a ve svém projevu oslovil znovuzvoleného prezidenta Masaryka: „ *Pane presidente! Vítám Vás ve středu našeho Národního shromáždění, které spojuje v sobě obě sněmovny vyšlé z rozhodnutí lidu na základě demokratických, co nejsrdečněji.*“³³ Dále ve svém projevu zdůraznil: „ *Volba rozhodla samozřejmě pro vás. Bylo to přirozeno. Či mohlo být o tom vůbec nějakých pochybností? Jistě ne. Vždyť volba naše potvrdila pouze to, co lid v duši své rozhodl již dávno před tím...*“ Následoval bouřlivý potlesk a volání: „ *Výborně!*“ Teprve po přerušení mohl předseda Tomášek dokončit započatou větu: „ *... a co od nás prostě čekal celý vzdělaný svět.*“ Opět se ozvalo: „ *Výborně!*“³⁴ A znovu byl prezidentu Masarykovi učiněn dlouho trávající potlesk. Na konci svého projevu se předseda obrátil na znovuzvoleného prezidenta „ *a mně nezbyvá teď, než jen radostná a přemilá povinnost, abych Vám, pane presidente, k výsledku jako první jménem Národního shromáždění co nejvroucněji blahopřál...*“ Poslanci a senátoři nato zvolali: „ *Výborně!*“ A začali tleskat opětně zvolenému prezidentu Masarykovi. V úplném závěru svého projevu předseda předeslal: „ *Buďte nám dlouhá a dlouhá léta zdráv (Bouřlivý potlesk, volání „ Na zdar!“) ku prospěchu, ku zdaru a k rozkvětu naší drahé republiky! Buďte hodně a dlouho zdráv!*“³⁵ A opět následoval potlesk. Toho dne však nebyl konec všem skandálům okolo prezidentské volby. Když Masaryk **složil Ústavní listinou**

předepsaný slib, jeden z poslanců slovenské lidové strany Ferdiš Juriga, který v narážce na neuskutečněnou dohodu mezi českými a slovenskými zástupci krajanských organizací ve Spojených státech z 30. května 1918 slibující Slovákům v novém státě vlastní sněm, soudy, úřady atd., a kterou podepsal také Masaryk, náhle zvolal: „*Ať žije Pittsburgská dohoda!*“³⁶ Přestože byl okřiknut ze svých vlastních řad, tak bylo zřejmé, že menšiny a také Slováci se budou v novém státě snažit prosadit své nároky a požadavky a pokud následně neuspějí budou obviňovat české představitele, zejména Masaryka.

V roce 1927 se opět uskutečnila **volba prezidenta republiky**. **Jediným vážným kandidátem** prezidentských voleb v roce 1927, který mohl uspět, byl opět **T. G. Masaryk**. V tisku se opět **před volbami spekovalo o možných kandidátech** na prezidentství, žurnalisté psali zejména o T. G. Masarykovi, K. Kramářovi, A. Švehlovi a E. Benešovi. Při napjatých vztazích českých nacionalistů a Hradu se objevovalo jméno Karla Kramáře, který měl však v parlamentě minimální podporu.³⁷ Peroutka označil možnost volby K. Kramáře za holou fantazii. Také soudný K. Kramář odmítl možnost kandidovat s vědomím drtivé porážky. Podle stanoviska F. Peroutky „*president Československé republiky musí býti... dosazen vůlí všech československých stran. To je minimum, které můžeme žádati od citu národní jednoty.. Volba presidenta musí býti provedena jednotným československým blokem, ať už jednotlivé československé strany jsou ve vládě nebo v opozici.*“³⁸ Z Peroutkova článku dále vyplývalo, že jedinou možnou volbou je současný prezident Masaryk, neboť socialistické strany by s velkou pravděpodobností vetovali A. Švehlu a naopak občanské by se postavili proti K. Kramářovi a E. Benešovi.

Myšlenka kandidatury E. Beneše na prezidentský úřad v roce 1927 byla nakonec po možných úvahách samým Hradem **opuštěna**. Původně však Masaryk uvažoval prosadit v prezidentských volbách na jaře 1927 za svého nástupce E. Beneše, avšak vnitrostátní vývoj i tehdejší nemoc ministra zahraničí mu tyto úvahy znemožnily uskutečnit.³⁹ Z toho důvodu Hrad od léta 1926 připravoval kandidaturu T. G. Masaryka, a zřejmě proto se od této doby přestaly ozývat pověsti o unaveném Masarykovi, který si přeje, aby ho vystřídal mladý, energický a pracovitý spolupracovník. Prezident Masaryk byl nyní líčen jako muž plný síly a

elánu, což zajisté byla pravda.⁴⁰ Ani vlastní volba T. G. Masaryka nebyla jistá. V případě, že by se proti Masarykovi postavil jako kandidát vládní koalice **A. Švehla**, měl by za daného složení v parlamentě větší šanci na zvolení. Avšak Švehla svojí **kandidaturu na prezidenta odmítal**. Již od druhé poloviny roku 1926 se kolem výsledků prezidentské volby utvářely rozporuplné dohady. Jedna strana tvrdila, že o znovuzvolení Masaryka není pochyb, druhá stála za názorem, že vládní koalice jeho volbu nepodpoří. Pravdou bylo, že proti Masarykovi se postavila velká část opozice, ale také některé strany vládní koalice a to strana ľudová a někteří národní demokraté hlásaly, že jeho volbu nepodpoří. Právě tito národní demokraté se nejostřeji postavili proti současnému prezidentovi. Protihradní tisk nevynechal jedinou příležitost, aby nezaútočil na jeho osobu nebo jeho stoupence. Častým terčem útoků se stával také Edvard Beneš. Naopak prohradní listy zase Masaryka nekriticky obdivovaly a tím mu spíše škodily, než prospívaly. Navíc se prezident soukromě vyjadřoval, že do druhého kola nepůjde.⁴¹

Rozhodující slovo při prezidentské volbě na jaře 1927 měl **A. Švehla**. V době četných vášnivých diskusí A. Švehla se vyslovil **jednoznačně v Masarykův prospěch** a uplatnil svůj veškerý vliv k jeho prosazení. Zavrhl úvahy pravice a to rovněž i ve své straně o jiném prezidentovi a odmítal razantně ty, kteří žádali, aby kandidoval on sám. Podle jednoho z pamětníků, Švehla zahájil jednání výkonného výboru republikánské strany v květnu 1927 slovy: „*Abych nezapomněl. Budeme volit presidenta. No my nepěstujeme žádné tatíčkování, ale také žádné zlomyslnosti. Nám jde o republiku a republika potřebuje Masaryka. A tak budeme volit Tomáše Garrigue Masaryka.*“⁴² Bylo to prý poté schváleno bez debaty a námitek. Jiní vzpomínali na Švehlův břitký výrok dementující, aby se stal prezidentem slovy: „*Neslyšel jsem, že by Masaryk umřel.*“⁴³ Ferdinand Peroutka s uznáním vzpomínal na Švehlův výrok pronesený na schůzi agrárního klubu, kde měl prohlásit: „*Presidentem ... jest a bude T. G. Masaryk. Kdo je proti tomu, zaslouží pár facek a já jsem ochoten mu je sám dát.*“⁴⁴ A. Švehla se snažil **získat pro volbu Masaryka celou vládní koalici**, narazil však na zmiňovaný zásadní odpor dvou vládních stran a to národnědemokratické strany a strany ľudové.

Ve prospěch Masarykovy volby se zdály zajištěny z československých stran občanské koalice jen hlasy agrárníků a jimi ovlivňovaných živnostníků. Také ve

prospěch Masarykovy volby se stavěl překvapivě vůdce lidové strany msgr. J. Šrámek, který však z taktických důvodů, zřejmě, aby zvýraznil svou stranu, nechal odložit definitivní stanovisko lidovců až na samý den volby, tak jako v případě prezidentské volby z roku 1920. Socialistické strany se vyjadřovaly pro volbu Masaryka, i když někteří národní socialisté podporující dříve vyloučeného J. Stříbrného se stavěli proti. Dokonce socialistické strany vyjednávaly podporu u komunistů, jejichž ústřední výbor rozhodl poněkud nerozhodně tak, že pokud by Masaryk nebyl zvolen v prvním kole, komunisté by ho podpořili v kole druhém. Jak víme z předchozího, Masaryk nebyl ochoten jít do druhého kola prezidentské volby. Navíc taková možnost by z Masaryka dělala levicového kandidáta. Nakonec se Švehla a Šrámek dohodli kompromisně na tom, že Masaryk bude podporován vládní koalicí, ale ne jako jejich oficiální kandidát.

Masaryk se rozhodl, aby uklidnil **vnitropolitické napětí**, raději 9. března 1927 odcestovat na dlouhou několikátýdenní **neoficiální cestu do zahraničí**. Z prezidentské kanceláře dostával od J. Schieszla chmurné zvěsti z domova, že se pracuje usilovně proti jeho volbě, v čele tohoto boje měl stát dr. Hodža a Sís. Schieszl dále prohlašoval, že zvolení Masarykovo přinejmenším v druhém kole je jisté. Už proto, že Švehla „*je přesvědčen o nutnosti této volby*“, zvláště když „*výsledek opačný strhl by s sebou také Švehlu a vyvolal takovou vnitropolitickou krizi, že nevěřím, že by za ni vůdcové politických stran chtěli vzít zodpovědnost.*“ Prezident z toho důvodu zaslal Benešovi a Švehlovi zprávu, do které připsal: „*Očekávám zvolení v I. volbě. Ohled na cizinu i na domácí stav věci to vyžaduje; kdyby musila být volba druhá a nějaká majorita seškrabovaná, ergo nahodilá, bych zvolení nepřijal...*“⁴⁵ **Prezident skutečně svou volbu považoval za zásadní věc státu**, a proto trval na tom, aby strana z vládní koalice, která bude proti jeho volbě, byla z koalice následně vyloučena. Roztrpčen nad vnitropolitickou situací doma a nad tím, že kolem sebe vidí jen nevděk a nepochopení, **dokonce zvažoval svou abdikaci**. Nakonec převážila u Masaryka státnická rozhodnost a v listu z 16. května 1927 odeslaného na Švehlovu adresu, již nenajdeme úvahy o odstoupení.

Proti Masarykově volbě se jednotně postavila lidová strana. Národní demokracie dlouho se svým postojem k Masarykově volbě váhala. Konečné rozhodnutí u nich padlo necelý týden před prezidentskými volbami a to 21. května

1927, kdy se sešel ústřední výkonný výbor této strany. Výbor rozhodl, že stanovisko agrárníků k prezidentské volbě je chybné a usnesl se, že strana nemůže volit Masaryka vzhledem k incidentům mezi ním a národními demokraty. Z toho důvodu byl na národní demokraty i luďáky vyvíjen z Hradu nátlak, budou-li hlasovat proti Masarykovi, bude prezident kategoricky trvat na jejich vyloučení z vládní koalice. Masaryk tím dosáhl spíše opačného účinku, vzrostly obavy, že jeho znovuzvolení obnoví rudozelenou koalici začleněním socialistů do vlády a naopak vyloučí z vlády národní demokraty, luďáky i lidovce a s tím narazil u současné občanské koalice, která trvala na svém zachování.⁴⁶ Masaryk se vrátil do vlasti 25. května 1927 dva dny před samotným konáním prezidentské volby, kdy byl na politické scéně již víceméně klid.

K prezidentské volbě došlo 27. května 1927. Proti T. G. Masarykovi stál pouze jediný oficiální kandidát a tím byl komunista Václav Šturc. Společná schůze poslanecké sněmovny a senátu Národního shromáždění byla toho dne svolána na jedenáctou hodinu dopolední, avšak vlastní schůze započala zhruba ve čtvrt na dvanáct.⁴⁷ Pro tu příležitost byly vydány **zvláštní hlasovací lístky** a k tomu **obálky**, které byly členům Národního shromáždění dodány na potvrzení v obálce s nadepsaným jménem. Tato obálka se jménem člena Národního shromáždění obsahovala hlasovací lístek a **obálku bílé barvy pro volbu prvou**, hlasovací lístek a **obálku růžové barvy pro případnou druhou volbu** a hlasovací lístek a **obálku modré barvy pro možnou užší volbu** podle odstavce 2 § 57 Ústavní listiny z roku 1920 a §§ 7 a 9 prováděcího zákona o volbě prezidenta republiky z března 1920. Hlasovací lístky a volební obálky nebyly opatřeny jmény členů Národního shromáždění, jak to bylo předepsáno při hlasování podle jmen, neboť volby byly přirozeně tajné. Oproti předešlým prezidentským volbám bylo **pozměněno hlasování** v tom smyslu, že **sněmovna byla rozdělena do několika úseků**, kterému vždy náležel jeden zapisovatel z řad poslanců či senátorů s určeným úředníkem sněmovny nebo senátu. Tito zapisovatelé v průběhu volby četli jména členů Národního shromáždění podle rozsazení členů ve svém příslušném sektoru a přidělený **úředník sbíral hlasovací lístky příslušné barvy do urny**.⁴⁸ Prezidentská volba byla od samého počátku **narušována komunistickými poslanci**. Předseda poslanecké sněmovny Jan Malypetr zvonkem započal vlastní schůzi a řekl: „*Zahajuji schůzi Národního shromáždění republiky Československé podle §u 38*

ústavní listiny.“⁴⁹ Najednou se ozvaly výkřiky komunistických poslanců: „*Poslanec Sedorjak sedí v kriminále! Fuj! Hanba!*“ Předseda Malypetr nato odvětil: „*Prosím o klid.*“⁵⁰ Znovu následovaly výkřiky komunistických poslanců. V sále byl značný hluk, proto předseda zazvonil. Znovu se z úst předsedy ozvalo: „*Prosím o klid.*“ Teprve poté předseda pokračoval: „*Schůze tato se sešla, aby podle §u 56 ústavní listiny ...*“ Předseda nemohl dopovědět větu, neboť byl přerušen výkřikem poslance Zápotockého. Vzápětí však předseda pokračoval: „*...a podle zákona o volbě presidenta republiky číslo 161 Sb. z. a n. z roku 1920 po uplynulém sedmiletí zvolila presidenta republiky.*“ Následovaly znovu výkřiky komunistických poslanců Mikulíčka a Muny. Takto prezidentská volba probíhala k svému závěru.⁵¹

Komunista **Václav Šturc** získal v tajném hlasování pouze **54 hlasů**. Pro volbu prezidenta byla v prvním kole nutná třípětinová většina. **Z celkového počtu 449 poslanců a senátorů** (jeden komunistický poslanec byl ve vězení) se volby nezúčastnilo 15 volitelů, tedy **hlasovalo 434 volitelů**. **Masaryk** sice nakonec **zvítězil v prvním kole** a stal se právoplatně zvoleným prezidentem, ale nejtěsnějším **rozdílem 13 hlasů**. Celkově **Masaryk obdržel 274 hlasů**. **Nutná třípětinová většina byla 261 hlasů**, zvítězil tak s těsným rozdílem zmiňovaných 13 hlasů (roku 1920 při prezidentské volbě zvítězil s rozdílem 37 hlasů).⁵² Poté co byl oznámen výsledek prezidentské volby, při které byl **znovuzvolen do funkce prezidenta republiky Masaryk**, tak členové Národního shromáždění povstali, počal se v síni ozývat bouřlivý dlouhotrvající potlesk a volání slávy na galerii. Naopak po vyhlášení výsledků poslanci a senátoři komunistické strany, německé národní a německé národně socialistické strany demonstrativně odešly ze zasedací síně.⁵³

Přerušená schůze Národního shromáždění byla zahájena krátce po jedné hodině, kdy do zasedací síně dorazil znovuzvolený prezident Masaryk, jehož **ústavní povinností bylo vykonat slib prezidenta republiky**. Předseda poslanecké sněmovny Malypetr zahájil druhou část pořadu společné schůze Národního shromáždění **slavnostním projevem**. I tato druhá část společného zasedání byla narušována komunistickými poslanci. Nejdříve jako obvykle předseda poslanecké sněmovny zazvonil a poté obrácen k prezidentu republiky řekl: „*Zahajuji přerušenu schůzi Národního shromáždění a přistoupím k druhé části pořadu – Slib prezidenta republiky.*“⁵⁴ Nyní členové Národního shromáždění povstali.

Předseda pokračoval: „*Pane presidente!*“ V tento moment povstal také prezident Masaryk. Teprve poté předseda řekl: „*S upřímnou radostí vítám a pozdravuji Vás v dnešním Národním shromáždění, které **po uplynutí sedmi let znovu zvolilo Vás prezidentem republiky.** Opětovná volba Vaše je výrazem naší úcty i vděku a je zároveň projevem důvěry ve Vaši přísnou spravedlnost a nestrannost, od níž může všechno obyvatelstvo i v budoucnosti ...*“⁵⁵ Náhle se ozvaly výkřiky komunistického poslance Kurt'aka. Předseda však pokračoval: „*...Vždy očekávati stejně laskavou péči a blahovůli.*“ Opět se ozvaly výkřiky komunistického poslance Kurt'aka, který takto ještě několikrát narušil projev předsedy poslanecké sněmovny. Po svém úvodním projevu předseda Malypetr přikročil k vlastnímu pořadu schůze a **otázal se znovuzvoleného prezidenta Masaryka:** „*Pane presidente, slibujete před Národním shromážděním na svou čest a svědomí, že budete dbáti blaha republiky a lidu a šetřiti ústavních a jiných zákonů.*“ Nato prezident Masaryk, který přiložil svou pravici na Ústavní listinu Československé republiky jedním slovem řekl: „*Slibuji!*“⁵⁶ Následovalo srdečné blahopřání předsedy poslanecké sněmovny prezidentu Masarykovi jménem Národního shromáždění a na závěr byla mu za hlučného potlesku a nadšených ovací provolána třikrát sláva.

Pro Masaryka to bylo velké zklamání, neboť očekával své zvolení výrazným způsobem. Zarážející je, že bylo **odevzdáno 104 prázdných lístků a 2 byly neplatné.** Bílými lístky proti němu hlasovali nejen němečtí nacionálové, ale i dvě vládní strany a to národní demokraté a ľudová strana. Pro Masaryka se z vládních stran vyslovily českoslovenští a němečtí agrárníci, lidovci, živnostníci, němečtí a maďarští křesťanští sociálové. Dohromady měly celkově 196 volitelů, avšak 30 volitelů z těchto stran pro Masaryka zřejmě nehlasovalo. Z opozice Masaryka volili čs. sociální demokraté a národní socialisté, kteří disponovaly 85 voliteli. A také se za Masaryka postavilo údajně všech 26 německých sociálních demokratů. Právě díky nim byl Masaryk zvolen prezidentem, neboť kdyby pro něj nehlasovali, nebyl by zvolen v prvním kole a muselo by se pořádat následně kolo druhé.⁵⁷

Prezident republiky byl opět volen v roce 1934. K prezidentské volbě došlo 24. května 1934 **ve Vladislavském sále Pražského hradu.** Volba se tak poprvé konala v tomto sále; dosud se vždy volilo v poslanecké sněmovně, která tehdy sídlila v pražském Rudolfinu.⁵⁸ Samotná volba měla mít **slavnostnější ráz.** Měla

vyjadřovat určitou jednotu a sílu československé demokratické politické scény vůči zahraničí, neboť Československo začalo být ve třicátých letech obkloповáno státy s autoritativním a totalitním politickým režimem. Československo se tak skutečně stávalo ostrůvkem demokracie ve střední Evropě. Rovněž domácí poměry byly také nepříznivě **poznámenány** světovou **hospodářskou krizí**, neboť hospodářská krize dolehla na Československo atypicky se zpožděním a zejména v pohraničí státu. Také krize zasáhla oproti českému vnitrozemí více nevyspělé agrární Slovensko, kde posílila vlnu slovenského autonomismu. Dlouhotrvající krize vedla následně k politické radikalizaci a to zejména opozičních a negativistických stran. Krize vedla také v národnostně smíšených oblastech k velké radikalizaci obyvatelstva na obou stranách. Československý stát na to přirozeně musel reagovat a to přijetím mimořádných opatření, tzv. opatření na ochranu demokracie. **Hlavním kandidátem se opět stal T. G. Masaryk**, který byl následně **zvolen již počtvrté** prezidentem československé republiky. **Protikandidátem** se v prezidentských volbách stal komunista **K. Gottwald**, jehož komunistická strana vydala den před vlastní volbou provokační leták *Ne Masaryk, ale Lenin!*, v němž ostře napadla T. G. Masaryka.⁵⁹ Stálo v něm například, že *„Masaryk je patronem válečných příprav a je povolán k tomu, aby stál v čele otevřené fašistické diktatury“*⁶⁰ a znovu komunistická strana v něm ohlásila, že chce Československo změnit ve stát sovětské diktatury. Za tento leták byli následně stíháni komunističtí poslanci a to K. Gottwald, V. Kopecký, J. Krosnář a J. Štětka, kteří se před postihem zachránili pouze svým útekem do Sovětského svazu.⁶¹

Začátek **společné schůze poslanců a senátorů** Národního shromáždění byl tentokrát stanoven na devět hodin třicet minut, jinak všechny předchozí schůze začínaly po jedenácté hodině, tak aby byl **výsledek prezidentské volby v pravé poledne vždy znám**.⁶² Obdobně jako při prezidentské volbě v roce 1927, byla i tato schůze od samého počátku **narušována výkřiky komunistických poslanců a senátorů**. Z hlediska vlastního průběhu obdobně jako při minulých prezidentských volbách, byly i nyní vydávány k vlastnímu aktu prezidentských voleb **zvláštní hlasovací lístky v obálkách**, které byly členům Národního shromáždění vydávány na potvrzení již prostřednictvím poslaneckých a senátorských klubů.⁶³ Každá obálka opatřená jménem člena Národního shromáždění obsahovala **hlasovací lístek** a **obálku bílé barvy pro volbu prvou**, hlasovací lístek a **obálku modré barvy pro**

případnou volbu druhou a hlasovací lístek a **obálku oranžovo-červené barvy pro eventuální užší volbu**. Pokud tuto soubornou obálku člen Národního shromáždění neobdržel prostřednictvím svého klubu, mohl ji získat v den volby na místě u tajemníků svého klubu. Volby jako obvykle byly **tajné**, a proto lístky a obálky pro jednotlivé volby nebyly (a také nesměly být) opatřeny jmény členů Národního shromáždění. Vladislavský sál byl **pro tuto příležitost rozdělen do několika úseků**, aby mohli **zapisovatelé s přiděleným úředníkem** sněmovny či senátu podle rozsazení členů **sesbírat hlasovací lístky**. Každý zapisovatel měl podle sněmovních instrukcí postupovat ve svém daném sektoru od zadních lavic kupředu k předsednické tribuně. Všichni členové Národního shromáždění byli ještě před vlastním průběhem volby upozorněni předsedou poslanecké sněmovny Staňkem, že **na hlasovací lístku musí být napsáno jméno jediného kandidáta** a to **bez poznámek**, výhrad či příloh, jinak by byl hlasovací lístek neplatný, neboť zákon o prezidentské volbě předpisoval **volbu bez jakékoli rozpravy**, tím pádem i bez písemných projevů. Současně měli zapisovatelé všechny sebrané hlasy v obálkách **vyložit z uren na velký sčítací stůl před předsednickou tribunou**.⁶⁴ Prezidentské volby se **celkově zúčastnilo 420 poslanců a senátorů**, z toho bylo **281 poslanců a 139 senátorů**. Naštěstí v těchto volbách se již neopakovala situace z roku 1927. **Vládní koalice v čele s Janem Malypetrem se shodla na jediném kandidátu**, kterým se stal právě **T. G. Masaryk**, který tak ze 418 odevzdaných volebních lístků **získal 327 hlasů**. **Nutná třípětinová většina** všech přítomných členů Národního shromáždění byla **252 hlasů**, Masaryk tak v těchto prezidentských volbách **zvítězil rozdílem 75 hlasů** (roku 1920 při prezidentské volbě zvítězil s rozdílem 37 hlasů a roku 1927 s těsným rozdílem 13 hlasů). Komunist **K. Gottwald** obdržel **celkově 38 hlasů** a **prázdných zůstalo 53 lístků**, které zřejmě vhodili někteří z luďáků, zástupci Maďarů, Stříbrného ligy a několik národních demokratů.⁶⁵

Po přerušené schůzi se opětně zvolený prezident T. G. Masaryk, který byl uváděn tajemníky sněmoven Říhou a Šafařovičem a provázen předsedou vlády Malypetrem, odborným přednostou ministerského prezidia Bartošem a zmiňovanými členy KPR, totiž kancléřem Šámalem, přednostou vojenské kanceláře prezidenta republiky generálem Bláhou a šéfem diplomatického protokolu ministerstva zahraničí Striplem dostavil do Vladislavského sálu. Všichni přítomní, to znamená členové Národního shromáždění, diplomatický sbor i obecnost na

galerii při jeho příchodu povstalo a nadšeně tleskalo.⁶⁶ Poté přednesl **předseda poslanecké sněmovny Staněk projev**, kde zaznělo: „*Již počtvrté dali zástupci lidu československého svou volbou najevo svoji vůli, abyste vedl tento stát uvědoměle a poctivě přes všeobecné zmatky světové k vysokým cílům státním i lidským.*“ Dále zdůraznil: „*Věříme, pane presidente, že jako dosud, tak i v budoucnosti budete vysoký úřad svůj vykonávati svědomitě a v mezích ústavních oprávnění pro blaho lidu i státu a že budete odvraceti od něho škody a nebezpečnosti.*“⁶⁷ Poté předseda Staněk přikročil **k slibu nově zvoleného prezidenta republiky**. Volitele zřejmě překvapil špatný zdravotní stav prezidenta Masaryka. Po samotné volbě ve Vladislavském sále při skládání prezidentského slibu jeho hlas zněl slabě a nejistě. Navíc text mu musel být předčítán, přestože se ho před tím snažil naučit nazpaměť. Ani pozorným posluchačům rozhlasu neušlo, že text slibu musel být prezidentovi napovídán. Na rozdíl od všech předchozích voleb, byla **změněna forma prezidentského slibu, který tentokrát nebyl jednoslovný** („Slibuji“). Po svém zvolení prezident Masaryk ve Vladislavském sále, když položil pravou ruku na československou ústavu – Ústavní listinu z roku 1920, **pronesl** chvějícím se hlasem: „*Slibuji na svou čest a svědomí, že budu dbáti blaha republiky i lidu a šetřiti ústavních a jiných zákonů.*“ Poté se ve Vladislavském sále ozvalo bouřlivé volání: „*Sláva!*“⁶⁸ A neutuchající potlesk. Jen nejužší okruh zasvěcených osob totiž věděl, že prezident je takřka slepý. Také jeho chůze a pohyby při vlastním aktu prezidentských voleb byly nejisté. **Masarykův stav** se v roce 1934 **velice zhoršil**, službu mu vypovídala i pravá ruka. Osobní lékař z toho důvodu téměř neopouštěl Lány. Veřejnost se nedozvěděla ani to, že Masaryka zhruba měsíc před vlastní volbou postihl záchvat mozkové mrtvice.⁶⁹

V roce 1935 se uskutečnily **poslední volby** v období první republiky. Masarykův stav se ani po prezidentské volbě v roce 1934 nijak výrazně nezlepšil. Naopak zdravotní stav prezidenta Masaryka byl velmi vážný a ještě od července 1934 se jeho stav více zhoršil. U prezidenta se objevovaly další komplikace.⁷⁰ Hlavním politickým předákům bylo nyní jasné, že **odstoupení prezidenta Masaryka** je jen otázkou času. Mezi stranami **již v roce 1934 nastala jednání o příštím prezidentském kandidátu**, ale zatím vše probíhalo za zády Masaryka. Dosud však politická scéna nebyla připravena na novou volbu hlavy státu. V zájmu

republiky bylo, aby se sjednotily všechny české státoporné strany na jediném kandidátu a toho mohl dosáhnout pouze **nadstranický prezident**.

Významnou událostí byly **parlamentní volby**, které byly vypsané **předčasně na polovinu května 1935**.⁷¹ Byly v mnoha ohledech **přelomové**. Měly obecně mimořádný význam v tom smyslu, že voliči dávali hlas nejen svým zákonodárcům, ale **zároveň jimi volili voliče prezidenta**. V těchto volbách bylo všem zřejmé, že volí již Masarykova následníka. Výsledky parlamentních voleb v roce 1935 znamenaly pro mnohé politiky doslova šok. Zvítězila totiž s jedním a čtvrt milionem hlasů Sudetendeutsche Partei (dále jen SdP), která tak získala tři čtvrtiny všech německých voličů a záhy se začala prohlašovat za jejich výhradní mluvčí. Pouze díky volební geometrii získala v parlamentě agrární strana o jeden mandát více než SdP, třebaže získala „ pouhých“ 1,18 milionu hlasů. Na druhou stranu německé vládní strany, a to agráři a sociální demokracie, utrpěly rozhodnou porážku. K tomu ještě v neprospěch Československa na Slovensku zvítězil autonomistický blok v čele s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou. Rovněž všechny československé vládní strany zaznamenaly mírný úbytek hlasů.

Pro volbu E. Beneše nyní také hovořily některé vnitropolitické momenty a to v roce 1935 **příklon komunistů** a také **katolíků k Benešovi**. Změnu stanoviska komunistické strany k E. Benešovi přinesla československo-sovětská smlouva o vzájemné pomoci z 16. května 1935. Dále na stranu Beneše se začala stavět zmiňovaná katolická církev v čele s papežským státem. Dopomohlo mu k tomu, že se přiměřeně angažoval v rámci svých možností při příležitosti prvního katolického kongresu konaného u nás v roce 1934. Z katolické strany bylo zdůrazňováno, že Beneš má **prvořadý podíl na úpravě vztahů s Vatikánem** a dále na narovnávání styků po roztržce z roku 1933.

Volba prezidenta se stávala **záležitostí především vládní koalice**, neboť opozice byla velmi roztržštěná. **Rozhodující postoj** pro nastávající prezidentskou volbu ve vládní koalici měla **agrární strana**, se kterou byla spjatá živnostenská strana a také strana německých agráriků. Jisté problémy Beneš očekával v agrární straně, kde se část stavěla pro něho a druhá část ho odmítala a přála si mít doživotního prezidenta Masaryka. Důležité bylo, že v agrární straně proti Benešovi

nevznikla jednotná fronta s nějakým dopředu daným plánem, avšak u některých agrárních vůdců se plně projevila nechuť volit E. Beneše. O nástupce prezidenta Masaryka se rozhořel v agrární straně **ostrý politický zápas**. Nejsilněji se ozvala v této straně protihradní pravice, která podnikala ostré **protibenešovské útoky**. Přestože si pravice v agrární straně uvědomovala, že vede dopředu marný boj, snažila se ze všech sil **zmařit manifestační volbu E. Beneše**. Benešovi odpůrci se sjednocovali pod heslem „Masaryk doživotním prezidentem“.⁷² Protihradní křídlo agrární strany se snažilo narušit prezidentskou volbu také tím, že hledalo vhodného **protikandidáta**. Nakonec padla volba na univerzitního profesora **Bohumila Němce**, který „vyslovil ochotu přijmout kandidaturu i se všemi následky, které z toho vyplývají, bude-li pro něho hlasovati většina českých a slovenských státoporných voličů“⁷³.

Následně 7. prosince vedení agrárníků, kde nyní měla převahu pravice, **oficiálně navrhovalo za prezidenta B. Němce**. Jeho kandidaturu rovněž podpořili živnostníci. Umírnění v agrární straně se snažili alespoň mírnit ostře vedenou protibenešovskou kampaň. Beneš byl jejich rozhodnutím krajně pobouřen. Naproti tomu socialistické strany následujícího dne odmítly postavit dva koaliční kandidáty a trvaly pouze na jediném a to na E. Benešovi. **Vnitropolitická krize ohledně prezidentské volby** se vyhrtila 10. prosince 1935, kdy ani tehdy rozhodující předáči vládní koalice po mnohahodinovém jednání se neshodli na společném kandidátu.⁷⁴ Nejednota v agrární straně a také ve vládní koalici vedla 11. prosince **k demisi Hodžovy vlády**, ale Masaryk ji nepřijal. Na straně Beneše stály socialistické strany a lidovci, naopak kandidaturu Němce podporovali agrárníci a živnostníci, k nimž se přidalo z opozice Národní sjednocení, když předtím K. Kramář svou kandidaturu stáhl a Gajdovi fašisté. A zdálo se, že také luďáci se vysloví pro Němce. Zatím se B. Němec přes velký nátlak na něho učiněný zejména z řad socialistů a prohradního tisku, nechtěl vzdát své kandidatury s odůvodněním, že za ním stojí většina českých a slovenských stran.⁷⁵

Prozatím **ani jeden z kandidátů nemohl dosáhnout požadované třípětinové většiny pro první a druhé kolo** a rovněž by nezískali ani prostou většinu požadovanou pro kolo třetí. Zatím většina stran nebyla rozhodnutá ani pro jednoho kandidáta. A právě v tomto okamžiku se projeví mimořádné schopnosti **E.**

Beneš, kdy se projevil jeho diplomatický talent a znalost zákulisní politiky. S neúnavnou energií sháněl **na všech stranách podporu pro svou kandidaturu**. Dokázal si získat na svou stranu ještě před rokem protihradní a nestátotvornou komunistickou stranu, kterou získal svým postojem k Moskvě a uzavřením zmiňované československo-sovětské smlouvy. Zásadním bylo, že si na svou stranu E. Beneš získal hlasy katolických stran. Podporu již předtím měl mezi lidovci a nyní svou obratnou politikou získal německé křesťanské sociály. Velmi důležité bylo, že Beneš získal hlasy pro svou kandidaturu také v Hlinkově slovenské ľudové straně. Právě o hlasy poslanců a senátorů této strany vznikl v politickém zákulisí zápas. Poté co přistoupila Hlinkova slovenská ľudová strana k podpoře E. Beneše v prezidentské volbě, tak Beneš tím pádem měl zajištěnou většinu hlasů, a proto již s agrární stranou jednat nemusel.

Beneš měl velkou výhodu také v tom, že za ním stálo **z velké části veřejné mínění**, které **považovalo Beneše jako pokračovatele prezidenta Masaryka**. Prospívalo mu, že byl **brán jako nadstranický prezident** a on sám se vyslovoval již předtím pro odchod z národně socialistické strany. V průběhu prosince 1935 postupně převzala iniciativu levice, které nešlo jen o prosazení Beneše jako socialistického kandidáta, ale upozorňovala na možné nebezpečí ze strany německého a českého fašismu, a proto se snažila v zájmu nutnosti utvořit antifašistický blok. Během prosince tak proti sobě stály **zdánlivě dva nesmiřitelné bloky** složené z české pravice a levice.

Před polovinou prosince 1935 bylo jasné, že B. Němec nezíská podporu dalších stran. Také protihradnímu bloku agrární strany bylo zřejmé, že svého kandidáta neprosadí, proto nyní překotně začaly ustupovat od svého kandidáta. Tzv. prosincový blok, jak bylo nazýváno především protihradní křídlo agrárníků, nevydržel ani čtrnáct dní. Naproti tomu v průběhu předvolebních jednání se Benešovi podařilo vytvořit proti nebezpečné opozici široký demokratický blok českých, slovenských a německých stran, který vyjadřoval podporu zvolit za nového prezidenta republiky E. Beneše.

Oficiálně byla veřejnost seznámena s Masarykovou vůlí abdikovat až 12. prosince. Masaryk **odstoupil** ze svého úřadu po slavnostním ceremoniálu

v Lánech dne 14. prosince. Abdikační listinu prezidenta Masaryka přečetl kancléř Šámal a stálo v ní toto prohlášení: „ *Presidentský úřad je těžký a odpovědný a vyžaduje proto plné síly. Vidím, že již nestačím, a proto se ho vzdávám. Byl jsem čtyřikrát zvolen prezidentem naší republiky; snad mi to dává legitimitu, abych vás poprosil a celý národ československý i spoluobčany národností ostatních, abyste při správě státu pamatovali na to, že státy se udržují těmi ideály, z nichž se zrodily. Sám jsem si toho byl vždycky vědom. Potřebujeme dobrou zahraniční politiku a doma spravedlnost ke všem občanům, ať jsou kterékoliv národnosti. Rád bych vám ještě řekl, že za svého nástupce doporučuji dr. Beneše. Pracoval jsem s ním za hranicemi i doma a znám ho. Mám plnou důvěru, že vše půjde dobře, a dá-li Bůh, budu se na vás ještě chvíli dívat, jak to vedete. Vás, pane ministerský předsedo, prosím, abyste vzal mou rezignaci na vědomí a nařídil, co je třeba.*“⁷⁶ Důležité pro Benešovu kandidaturu bylo mimo jiné, že v tomto prohlášení stálo výše zmiňované; „ ... za svého nástupce doporučuji dra Beneše“. Masarykovo doporučení mělo velkou váhu, i s ohledem na vystoupení ministerského předsedy Hodži v československé rozhlasu. Když prezident Masaryk oficiálně odstoupil, bylo zřejmé, že pravici v agrární straně se **nepodařilo vytvořit většinu pro profesora Němce**, a to především proto, že nezískala na svou stranu Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu.

Prezidentská volba byla stanovena na **18. prosince 1935**. Již několik dní před svou prezidentskou volbou byl **E. Beneš** klidný, neboť za ním stála dokonce velká většina stran. Pod tlakem začalo v agrární straně vítězit umírněné křídlo, které **odstoupilo z kandidatury B. Němce**. Přesto za Němcovou kandidaturou stáli nadále národní demokraté, kteří fakticky ovládali Národní sjednocení. Nakonec se stal Beneš společným kandidátem vládní koalice. Profesor Němec se své kandidatury po dohodě s agrární stranou **den před vlastní volbou** pozdě večer **vzdal kandidatury** – jeho podmínkou kandidatury bylo, že se pro něj vysloví většina československých politických stran, což splněno nebylo.⁷⁷ Rovněž příčinou toho bylo, že zmiňovaná Hlinkova slovenská ľudová strana náhle změnila svůj postoj a postavila se za volbu E. Beneše.

Ve středu 18. prosince došlo k očekávané **prezidentské volbě**, která se konala **ve Vladislavském sále na pražské Hradě**. Na společnou schůzi zákonodárných

sborů se včas **dostavilo 292 poslanců ze 300 a 144 senátorů ze 150** a další **čtyři volitelé přibyli v průběhu** vlastní schůze ještě před volebním aktem. **Celkově** se tak prezidentské volby zúčastnilo **440 volitelů**.⁷⁸ V 10,55 byla zahájena volba nového prezidenta. Předseda poslanecké sněmovny Jan Malypetr z titulu své funkce započal **schůzi obou komor** Národního shromáždění slovy: „*Národní shromáždění se sešlo, aby podle §u 56 ústavní listiny a podle zákona o volbě prezidenta republiky, číslo 161 Sb. z. a n. z roku 1920, zvolilo nového prezidenta republiky, jelikož dosavadní prezident dr. Tomáš Garrigue Masaryk se svého úřadu vzdal, o čemž byl sepsán dne 14. prosince 1935 na zámku lánském zápis, který uveřejněn byl otištěním v Úředním listě Československé republiky a přípisem předsedy vlády ze dne 17. prosince 1935, č.j. 9285, sdělen předsednictvu Národního shromáždění. V zápisu je zaznamenáno, že prezident republiky prohlásil před přítomnými tomuto aktu, že se vzhledem ke svému zdravotnímu stavu vzdává úřadu prezidenta republiky a že předseda vlády vzal toto prohlášení prezidenta republiky na vědomí.*“⁷⁹ V souvislosti s tím dále řekl: „*Slova, která jsem právě sdělil, uzavírají v novodobých dějinách našich nejdůležitější dobu. Dosah a význam této historické chvíle sotva dovedeme plně zvážiti. Velikost ztráty, která tímto rozhodnutím prezidenta Masaryka vzešla našemu státu, nutno měřiti velikostí jeho osobností, a tu sotva může být pochybnosti, že **prezidentský stolec opouští jedna z největších osob současné doby.***“⁸⁰ Po tomto Malypetrově úvodním projevu, který připomněl zásluhy T. G. Masaryka, bylo **přikročeno k vlastní volbě**. Tentokrát je nikdo z řad poslanců a senátorů nenarušoval, **volba proběhla řádně**. Samotný akt hlasování probíhal podle stejného schématu jako při prezidentské volbě ve Vladislavském sále před rokem a půl. To znamená, že **byli určeni zapisovatelé s příslušnými úředníky**, kteří **v průběhu volby sbírali v rámci svého úseku hlasovací lístky v patřičné obálce** a poté tyto sebrané hlasy **vyložily z uren na velký sčítací stůl pod předsednickou tribunou**. Předseda Malypetr ještě těsně před vlastním hlasováním upozornil, že „*nyň má býti odevzdán toliko lístek bílý v nezálepené obálce bílé.*“⁸¹ Prakticky však nemohlo dojít k tomu, že by některý z poslanců či senátorů odevzdal hlasovací lístek jiné barvy, neboť v takovém případě bylo povinností každého zapisovatele na tuto nesrovnalost upozornit.

Za deset minut půl dvanácté byly vyhlášeny výsledky, se kterými vystoupil předseda parlamentu J. Malypetr. Právoplatně **zvoleným prezidentem**

Československé republiky se stal **E. Beneš**, který **obdržel** ze 440 platných hlasů **340**. Počet 340 hlasů **převyšoval třípětinovou většinu přítomných členů Národního shromáždění o 76**, která činila 264 hlasů. Stal se tak v pořadí druhým československým prezidentem. Jeho **protikandidát B. Němec**, přestože odvolal před prezidentskou volbou svou kandidaturu, **dostal 24 hlasů** a to z řad Národního sjednocení. Dalšíh **76 lístků zůstalo prázdných**, které dali zejména henleinovci z SdP.⁸² Po přerušené schůzi předstoupil **před sněmovnu** nově zvolený prezident **E. Beneš**, který byl přivítán bouřlivým potleskem a poté **složil ústavou předepsaný slib**. Před ukončením schůze mu byla provolávána „ Sláva!“ a na samotný závěr přítomní členové zazpívali národní hymnu Kde domov můj a Nad Tatrou se blýská. Schůze byla ukončena krátce po dvanácté hodině.⁸³ Ve svém výsledku byl E. Beneš zvolen takovou většinou hlasů, kterou nikdy předtím prezident Masaryk nezískal. A přestože se ještě před týdnem mohlo zdát, že prezidentská volba dopadne úplně jinak, tak E. Beneš dokázal díky svým velkým schopnostem, pracovitosti, vytrvalosti, zákulisnímu jednání a diplomatickému talentu obrátit výsledek ve svůj prospěch.

Poznámky:

¹ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 88

² Broklová, E; Prezident Republiky československé, s. 20

³ obdobné řešení stanovil ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948 (Ústava 9. května) – koncepce ústavního postavení prezidenta republiky po roce 1948 do značné míry navazovala na Ústavní listinu z roku 1920, v čele státu stál prezident republiky (nebyl již však označován za hlavu státu), který byl volený Národním shromážděním na dobu sedmi let; prezidentem mohl být volen občan Československé republiky, který byl volitelný do Národního shromáždění a dosáhl věku 35 let (§ 67); nikdo nemohl být zvolen více než dvakrát po sobě, tato ustanovení se však nevztahovala na druhého prezidenta Československé republiky (§ 70 ods. 2), toto ustanovení se tak přizpůsobovalo konkrétním osobnostem a době, paradoxně se objevilo i v Ústavě 9. května, toto ustanovení lze přičítat značnému politickému vlivu tehdejšího prezidenta republiky E. Beneše

⁴ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 89

⁵ Kol. autorů Právnické fakulty UK, Dějiny evropského kontinentálního práva, Linde, Praha 2003, s. 308, 431, 440

⁶ Kárník, Z.; České země v éře první republiky (1918 – 1938), díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení, Libri, Praha 2002, s. 561

⁷ zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka XXVI. s. 255-267. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 88

⁸ Tamtéž, s. 146

⁹ Vavřínek, Fr.; Základy práva ústavního, nakladatelství Všeherd, 1933, s. 191

¹⁰ Weyr, Fr.; Československé právo ústavní, Praha 1937, s. 184

¹¹ Peška, Z.; Československá ústava a zákony s ní související, díl I, Čs. Kompas 1935, s. 222

¹² ohledně zákona č. 161/1920 Sb. z. a n. ze dne 7. března 1920, o volbě prezidenta republiky in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 146

¹³ Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí (1918-1928), Předsednictvo poslanecké sněmovny a předsednictvo senátu, Praha 1928, s. 193

¹⁴ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 122

¹⁵ Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí, s. 193

- ¹⁶ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s. 130
- ¹⁷ Tamtéž, s. 127
- ¹⁸ Kol. autorů, rozumět dějinám – Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948, s. 64
- ¹⁹ Klimek, A.; Boj o Hrad, s. 123
- ²⁰ Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, první poselství presidenta československé republiky, 22.12.1918, s. 1-9
- ²¹ Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 1. schůze, 27.5.1920
- ²² Tamtéž
- ²³ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl I, s.129
- ²⁴ Na obranu F. Tomáška uvedu, že patřil mezi velmi vzdělané sociálně-demokratické předáky, k jeho učitelům patřil Jaroslav Goll i Tomáš G. Masaryk a také musel znát velmi dobře němčinu, neboť překládal zejména dílo Karla Kautského. V letech 1920-25 byl předsedou poslanecké sněmovny Národního shromáždění a z tohoto titulu onoho dne předsedal společné schůzi poslanců a senátorů
- ²⁵ Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 1. schůze, 27.5.1920
- ²⁶ Tamtéž
- ²⁷ Tamtéž
- ²⁸ Tamtéž
- ²⁹ Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí, s. 193
- ³⁰ Tamtéž
- ³¹ Masarykův slovník naučný, díl III, s. 710
- ³² Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí, s. 193
- ³³ Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 1. schůze, 27.5.1920
- ³⁴ Tamtéž
- ³⁵ Tamtéž
- ³⁶ Klimek, A.; Boj o hrad, s.131
- ³⁷ Kárník, Z.; České země v éře první republiky, s. 403
- ³⁸ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl II, s. 121
- ³⁹ Tamtéž, s. 122
- ⁴⁰ Tamtéž, s. 123
- ⁴¹ Dostál, V.; Antonín Švehla – Profil československého státníka, Praha 1990, s. 149
- ⁴² Klimek, A.; Boj o Hrad, s. 126
- ⁴³ Tamtéž
- ⁴⁴ Tamtéž, s. 129
- ⁴⁵ tamtéž, s. 130
- ⁴⁶ tamtéž, s. 133
- ⁴⁷ Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 1. schůze, 27.5.1927

- ⁴⁸ Tamtéž
- ⁴⁹ Tamtéž
- ⁵⁰ Tamtéž
- ⁵¹ Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí, s. 331
- ⁵² Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 1. schůze, 27.5.1927
- ⁵³ České Slovo, 28.5.1927, s. 2
- ⁵⁴ Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 1. schůze, 27.5.1927
- ⁵⁵ Tamtéž
- ⁵⁶ České Slovo, 28.5.1927, s. 3
- ⁵⁷ Klimek, A.; boj o Hrad, díl II, s. 135
- ⁵⁸ Národní shromáždění republiky československé v druhém desetiletí, díl II, s. 24
- ⁵⁹ Národní shromáždění Republiky československé v druhém desetiletí, díl II, s. 24
- ⁶⁰ Tamtéž
- ⁶¹ Kárník, Z.; České země v éře první republiky, díl II, s. 540
- ⁶² Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 1. schůze, 24.5.1934
- ⁶³ Tamtéž
- ⁶⁴ Tamtéž
- ⁶⁵ Národní shromáždění Republiky československé ve druhém desetiletí, díl II, s. 24
- ⁶⁶ Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 1. schůze, 24.5.1934
- ⁶⁷ Tamtéž
- ⁶⁸ Tamtéž
- ⁶⁹ Kárník, Z.; České země v éře první republiky, díl II, s. 263
- ⁷⁰ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl II, s. 388
- ⁷¹ Majer, M.; Odras parlamentních voleb v roce 1935 na stránkách českého tisku, netištěná diplomová práce, vedoucí práce Alena Míšková, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu
- ⁷² Kárník, Z.; České země v éře první republiky, díl II, s. 568
- ⁷³ Kárník, Z.; České země v éře první republiky, díl II.,s. 569
- ⁷⁴ Národní shromáždění Republiky československé v druhém desetiletí, s. 49
- ⁷⁵ Zeman, Z.; Edvard Beneš, s. 123
- ⁷⁶ České Slovo, 15.12.1935, s. 1
- ⁷⁷ Národní shromáždění republiky československé ve druhém desetiletí, s. 50
- ⁷⁸ Tamtéž, s. 53
- ⁷⁹ Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, 1. schůze, 18.12.1935
- ⁸⁰ Tamtéž
- ⁸¹ Tamtéž
- ⁸² Tamtéž
- ⁸³ Tamtéž

V. Změny v ústavním a politickém postavení prezidenta republiky ve třicátých letech

V průběhu třicátých let dvacátého století došlo v Československu k přijetí celé řady zákonů, které reagovaly na mezinárodní dění v Evropě a vnitrostátní situaci v první republice. V roce 1929 propukla velká celosvětová **hospodářská krize**, která přešla ze Spojených států amerických do Evropy, kde výrazně negativně postihla hospodářství a ekonomiku evropských států. V Evropě byly miliony lidí nezaměstnaných. Hospodářská krize následně přecházela v krizi sociální a politickou. Oproti jiným státům se krize v Československu projevila se zpožděním a atypicky. V roce 1930 byly pociťovány teprve její první příznaky, vedla však již v této době k politické radikalizaci. Velmi nepříznivě působilo, že krize zasáhla ničivě na rozdíl od českého vnitrozemí především pohraničí státu osídlené převážně německým obyvatelstvem, kde se nacházel lehký a exportní průmysl a zemědělství se potýkalo s daleko horšími geografickými podmínkami.¹ Rovněž na Slovensku, kde bylo zemědělství primární, se projevovala dlouhodobá agrární krize.

Již v roce 1931 se mnohým zdálo, že stát je v hluboké krizi, přesto průmysl, s výjimkou lehkého, dlouho vzdoroval. Teprve na přelomu let 1931-32 došlo k prudkému poklesu, který pokračoval do roku 1933. Zatímco paradoxně světová ekonomika již v té době stoupá a mnozí čs. Němci se počínají poohlížet po Hitlerovském Německu, kde počínal hospodářský vzestup, tak ještě u nás krize přetrvávala. Počet nezaměstnaných dosáhl své největší výše počátkem roku 1933, kdy se o práci hlásilo téměř milion nezaměstnaných, ale zřejmě tato míra nezaměstnanosti byla ještě vyšší.²

Dlouhotrvající krize vedla následně k **politické radikalizaci** a to zejména celé řady opozičních a negativistických stran. Mezi nestátotvorné strany se řadily např. DNSAP, KSČ, Hlinkova slovenská ľudová strana a další negativistické, případně opoziční strany. Stát následně musel reagovat na sílící troufalost komunistů, hakenkreuzlerů a také československých fašistů **přijetím mimořádných opatření, tzv. opatření na ochranu demokracie**,³ která měla zabránit ohrožení státu ze strany radikální pravice i levice. V roce 1933, případně v dalších letech bylo přijato několik významných zákonů, které měly obecně chránit demokracii a

Československou republiku. Jednalo se především o zákon č. 95/1933 Sb. z. a n. ze dne 9. června 1933 o **mimořádné moci nařizovací**, který byl známější pod označením **zmocňovací zákon**, který byl nakonec vydán po urputných vládních bojích s opozicí v poslanecké sněmovně i senátu 9. června 1933. Přijetí tohoto zákona bylo reakcí na nástup nacistického režimu v sousedním Německu. Šlo o zákon zcela zásadní povahy. Byl následně celkově čtyřikrát novelizován. Stalo se tak zákonem č. 206/1933 Sb. z. a n. ze dne 15. 11. 1933, zákonem č. 109/1934 Sb. z. a n. ze dne 21. 6. 1934, zákonem č. 131/1935 Sb. z. a n. ze dne 26. 6. 1935 a zákonem č. 163/1936 Sb. z. a n. ze dne 17. 6. 1936.⁴ Tento zákon zmocňoval vládu vydat o své vůli v naléhavých případech mimořádné nařízení s pravomocí zákona. Zákon stanovil, že „*vláda se zmocňuje, aby po dobu mimořádných poměrů hospodářských domácích i zahraničních upravila celní sazebník, činila opatření pro přiměřenou úpravu cen a výrobních a odbytových poměrů v průmyslu, živnostech a zemědělství, jakož i pro zachování rovnováhy v hospodářství.*“⁵ Nařízení podle tohoto zákona **spolupodepisoval prezident republiky**, tím byla pravomoc vlády do jisté míry omezena. Vláda na základě tohoto zákona mohla přijímat o své vůli nařízení, která však podléhala dodatečnému schválení oběma sněmovnami Národního shromáždění. Vláda je musela předkládat do čtrnácti dnů oběma sněmovnám, pokud je sněmovny odmítly schválit, pozbývaly platnosti. V politické praxi první republiky parlament mnohdy záhy odcházel na letní dovolenou a tak se o tom vůbec nejednalo. Připomínám pouze, že již předtím byl obcházen parlament a to pravidelnými zasedáními Stálého výboru. Zákonem č. 206/1933 Sb. z. a n. byla původní doba mimořádné moci nařizovací stanovená do 15. listopadu 1933 prodloužena do 30. 6. 1934, zákonem č. 131/1935 Sb. z. a n. byla tato doba prodloužena do 1. 7. 1935 a zákonem č. 163/1936 Sb. z. a n. do 30. 6. 1937.⁶

Již na podzim 1931 se poprvé začalo mluvit o nezbytných zmocňovacích zákonech, proti nimž opozice zuřivě protestovala. Stavěly se proti nim zejména německé, maďarské a slovenské opoziční strany. Komunističtí a fašističtí poslanci a senátoři bouřili proti **diktatuře Hradu**, komunisté ji označovali jako fašistickou a fašisté jako hradní. Proti se stavěli rovněž národní demokraté, někteří lidovci i někteří členové republikánské strany, kteří spatřovali v zákonu **posilnění prezidentských pravomocí**. Naproti tomu prezident považoval zmocňovací zákony za nezbytné, byl si však vědom určitého rizika spjatého s nimi. Návrh zákona č.

95/1933 Sb. z. a n. byl dopracován na konci května 1933, 7. června ho obdržel ústavně právní výbor parlamentu, 8. června byl schválen ve zkráceném řízení poslaneckou sněmovnou, již 9. června schválen senátem, ještě téhož dne byl podepsán prezidentem republiky a následující den vyšel ve Sbírce zákonů a nařízení.⁷ Taková rychlost schvalování odrážela důležitost tohoto zákona, který utvářel systém zasahování státu do hospodářství. De facto **vyřazoval** do 15. listopadu 1933, následně až do konce června 1937 **parlament z rozhodování v hospodářských věcech**. Na základě zákona bylo vydáno celkem 306 vládních nařízení, která se nejvíce týkala zemědělství, sociální péče a následně průmyslu. Nejdůležitější ze všech bylo zřízení obilního monopolu, který byl upraven nařízením ze dne 13. 7. 1934, o úpravě obchodu s obilím, moukou a mlynářskými výrobky a některými krmivými. Zavádělo regulované vázané zemědělství.⁸

V roce 1936 byl přijat další ze zásadních zákonů a to zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. ze dne 13. května 1936, **o obraně státu**. Zákon byl připraven v souvislosti s přípravami na válečný konflikt s nacistickým Německem. Patřil mezi velmi rozsáhlé zákony, neboť obsahoval 201 paragrafů. Zákon ostře odmítali komunisté a členové SdP (Sudetoněmecké strany), kteří mu vytýkali, že rozděluje státní území na pásmo pohraniční a na území vnitřní a tím je obyvatelstvo rozdělováno na obyvatelstvo první a druhé třídy.⁹ Podle Ústavní listiny z roku 1920 byl **prezident vrchním velitelem veškeré branné moci**. Nový zákon **rozšiřoval vojenské pravomoci prezidenta jako vrchního velitele armády**. Obranou státu se podle zákona rozuměla „*veškerá opatření, ať vojenská nebo jiná, která měla za účel čelit jakémukoliv ohrožení státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, ústavní jednotnosti, demokraticko-republikánské formy a bezpečnosti Československé republiky nebo útoku na ně.*“¹⁰ Za přípravu a zabezpečení obrany státu odpovídala vláda a v oboru své působnosti její jednotliví členové. Práce nutné k přípravě obrany státu se podle zákona přirozeně prováděly již v míru. V rámci tohoto zákona vznikla řada institucí, které měla sloužit k obraně státu. Především k přípravě a organizaci obrany státu se zřizovala **Nejvyšší rada obrany státu** (ve zkratce NROS). Její sídlo bylo určeno v sídle vlády a jejím předsedou se stal předseda vlády. Ostatní členy **jmenoval** z členů vlády a je **odvolával prezident republiky** na návrh předsedy vlády. Jednání se účastnil vždy také generální inspektor branné moci a náčelník hlavního štábu branné moci. Za branné pohotovosti státu také hlavní

velitel. **Prezident republiky** měl velké pravomoci v tomto uskupení, především měl právo kdykoli svolat Nejvyšší radu obrany státu, mohl jí předsedat a vyžádat si od ní zprávu o jakékoli věci. Nejvyšší rada obrany státu měla soustavně pečovat o zabezpečení obrany státu, a to jak v době mimo brannou pohotovost, tak i za této pohotovosti. Rozhodovala v podstatě **o nejzávažnějších a nejdůležitějších věcech obrany státu**. Jako pomocný orgán byl Nejvyšší radě obrany státu přidělen **Meziministerský sbor obrany státu** (ve zkratce MSOS). Byl složen ze zástupců předsednictva ministerské rady, všech ministerstev a **také členů Kanceláře prezidenta republiky**. Pomocnou službu pro Nejvyšší radu obrany státu i pro Meziministerský sbor obrany státu vykonával zřízený **Generální sekretariát obrany státu** s generálním sekretářem v čele. Na základě zákona byly ustanoveny dále jednotky Stráže obrany státu (ve zkratce SOS), které se skládaly z policie, četnictva, finanční stráže, vojáků a dobrovolníků. Nejvyšší rada obrany státu činila dalekosáhlá rozhodnutí, která se týkala např. vybudování opevnění, zvláštních opatření v pohraničním pásmu, povinnosti podniků a jednotlivců pro obranu státu, pracovní povinnosti za branné pohotovosti státu, osobních úkonů za branné pohotovosti státu, opatřování finančních prostředků, evakuování obyvatelstva, omezování nepřátelského majetku a také operačních plánů vojska. Vláda se také zmocňovala, aby k úpravě mimořádných poměrů způsobených stavem branné pohotovosti vydávala tam, kde bylo jinak třeba zákona, **vládní nařízení se souhlasem prezidenta republiky**.

Dalším zákonem, kterým se Československo bránilo proti radikálním a extremistickým silám, bylo v roce 1933 přijetí zákona č. 201/1933 Sb. z. a n. ze dne 25. října 1933, **o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran**. Také projednávání tohoto zákona se neobešlo bez bouřlivých diskusí v poslanecké sněmovně a senátu, proti zákonu se postavili zejména slovenští, maďarští a němečtí poslanci a senátoři, kteří argumentovali, že je dalším zákonem z řady zákonů přičícím se duchu a literě Ústavní listiny.¹¹ V následujících letech byl několikrát novelizován. Byl to mimo jiné první zákon upravující postavení politických stran, které vymezoval negativním způsobem. Předtím Ústavní listina ani jiné zákony neupravovaly politické strany jako právní subjekt. Byl přijat **proti některým extremistickým nacionalistickým stranám**, již těsně předtím 4. října byla zastavena činnost hitlerovské DNSAP a také Německé nacionální strany (DNP).

Nyní se jednalo o formální rozpuštění těchto stran podle tohoto zákona, ke kterému došlo 11. listopadu.¹²

V první republice existovala **řada politických stran**, které se **negativně vymezovaly k Československu**. Vztah německých stran k Československu se začal zhoršovat již počátkem třicátých let. Hlavní příčinou růstu negativistických nálad mezi sudetskými Němci byla především hospodářská krize. Poměry se přitom vyvíjely mezi německými stranami v neprospěch prohraných sil. Velmi ostrá kritika poměrů se ozývala z řad německých opozičních a negativistických stran. Nejvíce nezaměstnaných bylo právě v „českém“ pohraničí, přičemž v celém státě se průměrný počet nezaměstnaných pohyboval okolo dvaceti procent.

V českém pohraničí se silně odrážel vývoj v Německu, kde sílil vlivem těžké hospodářské krize nacionalismus v čele s NSDAP. Stejně tak u nás sílilo spřízněné zmiňované hnutí DNSAP a vzrůstal počet členů jejich přidružených organizací. V roce 1931 se konaly v Československu obecní volby, které předjímaly parlamentní volby v roce 1935 a staly se výstrahou demokratickým stranám. Podle odhadů nepřinesly čs. stranám přílišné změny, zato v českém pohraničí znamenaly doslova šok. DNSAP, která získala v parlamentních volbách roku 1929 něco málo přes dvě stě tisíc hlasů, nyní obdržela v komunálních volbách hodně přes tři sta tisíc a dokonce mluvčí strany hovořila o čtyři sta tisících hlasů. Na druhé straně dosud nejsilnější německá strana a to sociální demokracie, která obdržela v parlamentních volbách roku 1929 úctyhodných zhruba pět set tisíc hlasů, mnoho voličů nyní ztratila. V té době však nechyběli z toho důvodu ani úvahy, že DNSAP se v Československu stává nejsilnější německou stranou.¹³

Hospodářská krize vedla v národnostně smíšených oblastech k velké radikalizaci obyvatelstva na obou stranách. Němečtí šovinisté přicházeli zatím s neoficiálně pronášenými požadavky, včetně možného odtržení a sílící radikalizace začala vyvolávat první násilné střety mezi Čechy a Němci. Už v roce 1932 musely úřady zasáhnout proti pobočným organizacím DNSAP, proti mládežnickému svazu a zejména proti militantnímu a uniformovanému Volkssportverbandu.¹⁴ Ačkoli podle názvu mělo jít o tělocvičný spolek, tak ve skutečnosti se jednalo o polovojenskou organizaci, která potají připravovala realizaci cíle nacistické strany

v Československu, tedy DNSAP, což by znamenalo odtržení pohraničních oblastí obývaných německým obyvatelstvem a jejich připojení k Německu. Sedmi hlavními představitelům byly prokázány nejen tyto záměry, ale i jejich úzké kontakty s politickými a vojenskými kruhy Hitlerovy NSDAP.¹⁵ Protože v té době šlo o první soudní stíhání nacistů v Evropě, vyvolal proces veliký ohlas na stránkách československého a také evropského tisku.

Důsledkem rozpuštění DNSAP a Německé nacionální strany však nakonec bylo, že místo nich se utvořila sjednocená Sudetendeutsche Heimatsfront (Sudetoněmecká vlastenecká fronta – SHF), která se v roce 1935 z politických důvodů přejmenovala na Sudetendeutsche Partei (SdP).¹⁶ V čele této sudetoněmecké strany stál pětatřicetiletý učitel tělocviku z Aše Konrad Henlein, který vyzýval všechny české Němce ke vstupu do této organizace. SHF si stanovila za svůj cíl sjednotit české Němce, aby německá menšina získala větší autoritu při jednáních s čs. vládou. Ještě v této době se jeho hnutí navenek hlásilo k demokraticko-republikánské formě Československa, avšak vnitřně již stálo na protičeskoslovenských základech.

Důvodem zákazu zmiňované Sudetendeutsche Heimatsfront (dále jen SHF) bylo to, že vznik fronty ve smyslu politické strany odporovalo československému právnímu řádu a dále zákonům odporoval vůdcovský princip této strany. Nakonec těsně před volbami SHF změnila název na Sudetendeutsche Partei (dále jen SdP). V dubnu 1935 se ve vládě proti zákazu Henleinovy SdP postavila čs. agrární strana s odůvodněním, že další vývoj státu by byl v pohraničí nepředvídatelný. Rovněž prezident se postavil proti, což vyvolalo protest německých vládních stran – něm. agrárníků a něm. sociálních demokratů, ale vláda nakonec prezidentovo veto dementovala. Tak se stalo, že Henleinova SdP mohla kandidovat v parlamentních volbách v květnu 1935 a její následný ohromný úspěch způsobil, že po volbách již zrušena být nemohla.¹⁷

Strana, která se ve třicátých letech velmi zradikalizovala byla Hlinkova slovenská ľudová strana.¹⁸ Na Slovensku se v období hospodářské krize projevilo to, že oproti českému vnitrozemí zasáhla krize více rovněž nevyspělé agrární Slovensko, kde tím posílila vlnu slovenského autonomismu. Krize tak vedla

k politické radikalizaci, kterou na Slovensku zřetelně využívaly autonomistické strany a do čela těchto snah se postavila právě Hlinkova slovenská ľudová strana.

Další politickou stranou, která se kriticky vymezovala ke skupině Hradu byla národní demokracie. V opozici se národní demokracie stala jedním z největších kritiků opatření ve prospěch tzv. silné demokracie, zejména omezování svobody tisku. Na velký odpor národní demokracie v čele s K. Kramářem narážela zejména Benešova diplomacie, která se snažila vyjít ze sílcí izolace republiky a slábnutí Francie, což nakonec přimělo ministerstvo zahraničí k hledání nových opor. Nadále se československá zahraniční politika vedle Francie orientovala na Společnost národů a na Malou dohodu. Kritici Benešovy zahraniční politiky upozorňovali, že Rumunsko a Jugoslávie se ohlížejí po jiných ekonomických partnerech a mezi nimi na prvním místě stálo nacistické Německo. To využívalo svého sílcího hospodářského vlivu také k prosazování svého politického vlivu a své počínající dominance v této oblasti Balkánu. Také vedle Francie Československo počínalo hledat spojence na východě, a proto v červnu 1934 uznalo Československo de iure Sovětský svaz.¹⁹

V roce 1934, symbolicky na den 28. října, se sjednotila národní demokracie a Stříbrného Národní liga, z kterých se utvořila nová strana se jménem Národní sjednocení, jejichž proslulým heslem bylo; „*Nic než národ!*“.²⁰ J. Stříbrný patřil k dalším oponentům Hradní politiky a již předtím Národní liga v čele se Stříbrným usilovala o těsnější spolupráci nejen s Kramářovou národní demokracií, ale i prostřednictvím dobrých styků mezi Stříbrným a Gajdou právě s Gajdovým hnutím. Shodné cíle i program Národní obce fašistické v čele s Radolou Gajdou a Národní ligy potvrdil sjezd Ligy roku 1932, který přijal podle fašistického vzoru program korporativního zřízení. Potencionální příznivce hledala Národní liga především mezi mládeží, které byl radikalismus do velké míry vlastní. Po celou první polovinu třicátých let zůstávala Národní liga v čele české protihradní fronty. Ačkoliv český nacionalismus v období hospodářské krize rovněž sílil, stále zůstával na periferii politického dění.

Další stranou, která se negativně vymezovala v Československu byla KSČ. Počet příznivců komunistické strany již ve třicátých letech příliš nestoupal a

pohyboval se kolem deseti procent, zato paradoxně sílily zmiňované nacionalistické strany menšin. Přesto cílem komunistické strany bylo zejména destabilizování státní moci, aby mohla následně nastolit svoji diktaturu. Všemi způsoby se pokoušeli komunisté znemožňovat práci parlamentu, časté byly obstrukce z jejich strany, využívali parlament k boji proti demokracii. Cílem byla diskreditace a destrukce parlamentní demokracie. KSČ se orientovala na různé hospodářské akce dělnictva a protestní demonstrace nezaměstnaných. Vláda se nakonec rozhodla KSČ nezakazovat, přesto byla podrobena silnému dohledu státu, kontrolovány schůze a činnost strany a zejména její tisk. Rudé právo bylo od roku 1929 až 1937 postiženo zákazem prodeje. Časté bylo zatýkání komunistických funkcionářů a byla vedena řada soudních procesů proti nim. Tato opatření byla relativně dostatečná a dokázala podstatně oslabit členskou základnu. KSČ se nakonec zaměřila na budování vedle svého legálního aparátu i na zřízení ilegálního aparátu.²¹

Zákon o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran stanovil, že pokud činností politické strany byla zvýšenou měrou ohrožena samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko-republikánská forma nebo bezpečnost Republiky československé **vláda** mohla **další činnost takové strany zastavit** nebo ji **rozpustit** a rovněž tak zastavit činnost nově vzniklé politické strany nebo rozpustit nově vzniklou politickou stranu, která sledovala stejné podvrtné cíle, jako strana, která byla zastavena nebo rozpuštěna. **V důsledku rozpouštění** poslanci a senátoři této strany **ztráceli své mandáty** a náhradníci za ně již nesměli nastoupit. Zákon dále mimo jiné stanovil, že **spolky a jiné podobné útvary tvořící složky strany** mohou být podrobeny **zvláštnímu dohledu**, rozšiřování stranického tisku mohlo být zakázáno, příslušníci strany mohli být podrobeni stanoveným omezením, majetek strany mohl být zabaven atd.²²

V roce 1933 byly dále přijaty **další významné zákony** a to zákon č. 124/1933 Sb. z. a n. ze dne 10. 7. 1933, kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky, zákon č. 125/1933 Sb. z. a n. ze dne 10. 7. 1933, o mimořádných opatřeních, nový tiskový zákon č. 126/1933 Sb. z. a n. ze dne 10. 7. 1933, zákon č. 108/1933 Sb. z. a n. ze dne 28. 6. 1933, na ochranu cti, zákon o změně jednacího řádu poslanecké sněmovny a také zákon o změně jednacího řádu senátu. Všechny tyto zákony měly

obecně přispívat k ochraně celistvosti a jednotě státu, jeho republikánské formy, ústavy a jejího právního řádu, veřejného klidu a pořádku.

Zákon, kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky z roku 1933 – zákon č. 124/1933 Sb. z. a n. - reagoval na nástup nacistů k moci a na aktivizaci německých extremistů v Československu. Vycházel **ze zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.** ze dne 19. března 1923, na ochranu republiky, který byl tehdy přijat v souvislosti se zavražděním ministra financí Aloise Rašína. Citovaný zákon stanovil mimo jiné skutkové podstaty trestných činů, které směřovaly k ochraně prezidenta republiky a jeho náměstka. V § 1 byly stanoveny úklady o republiku, ve kterých stálo, že ten, kdo se pokusí násilím úplně znemožnit činnost prezidenta republiky, jeho náměstka, zákonodárního sboru, vlády nebo guvernéra Podkarpatské Rusi, tak se trestá za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let a v případě okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem na doživotí. V § 7 citovaného zákona byla dále stanovena skutková podstata směřující **proti útokům na život ústavních činitelů**. Tak bylo stanoveno, že pokus zločinu vraždy, zločinu úmyslného zabití člověka i pokus tohoto zločinu, byl-li spáchán na prezidentu republiky, případně jeho náměstku, se trestá doživotním žalářem. To samé platilo v případě činů, které byly spáchány na bývalém prezidentu republiky a na jeho náměstku pro výkon jejich pravomoci. V § 8 citovaného zákona byla stanovena skutková podstata směřující **proti tělesnému poškození ústavních činitelů**, ve které stálo, že kdo úmyslně poškodí na těle prezidenta republiky nebo jeho náměstka, se trestá za zločin žalářem od šesti měsíců do pěti let, v případě těžkého poškození na těle nebo v případě smrti či nebezpečí takového výsledku, byl trestem dokonce těžký žalář od pěti do dvaceti let a v případě úmyslu těžkého poškození až doživotí.

Další skutková podstata zákona na ochranu republiky v § 10 se týkala **násilí proti ústavním činitelům** či **osobování si jejich moci**. Za tento zločin se trestal ten, kdo užil násilí, aby působil v určitém směru na výkon pravomoci prezidenta republiky nebo jeho náměstka a kdo proti nim užil násilí za výkon jejich pravomoci. V citovaném zákoně rovněž v § 11 byla speciální skutková podstata **urážky prezidenta republiky**, kterou se trestal ten, kdo před dvěma nebo více lidmi prezidentu republiky nebo jeho náměstku ublížil vyhrůžkou zlého nakládání nebo jiným hrubě zneuctívajícím projevem nebo ho uvedl ve veřejný posměch nebo ten,

kdo pronesl o něm obvinění, ačkoli věděl, že tím vážně ohrozí jeho čest. Obdobnou skutkovou podstatou podle § 20 byla **hrubá neslušnost** a to i vůči prezidentu republiky a jeho náměstkovi (včetně vypočtení prezidenta republiky a jeho náměstkovi).

V roce 1933 došlo k výše zmiňované novele tohoto zákona, která se týkala především případného zastavení denního a periodického tisku.²³ V případě nutnosti zajištění účinnější ochrany bezpečnosti nebo vážnosti republiky, její ústavy, míru, mohla vláda **nařízením schváleným** poté **prezidentem republiky** nejdéle na dobu jednoho roku, rozšířit okruh trestných činů, pro které šlo podle § 34 vyslovit přípustnost zastavení periodického tiskopisu o uvedené přečiny a přestupky a také prodloužit dobu, po kterou šlo podle § 34 nařídit zastavení periodického tiskopisu. Vláda však musela následně předložit takové nařízení ihned oběma sněmovnám Národního shromáždění (výboru podle § 54 Ústavní listiny) a odvolat je, jakmile pominuly důvody k jejich vydání či jakmile se na tom usnesly obě sněmovny a to každá nadpoloviční většinou všech svých členů.

Následně došlo ještě k další novele tohoto zákona a to zákonem č. 140/1934 Sb. z. a n. ze dne 10. července 1934, kterým se mění a doplňují zákon na ochranu republiky a zákony tiskové. Novela se týkala periodického a částečně i neperiodického tisku. Citovaný zákon byl doplněn v tom smyslu, že pokud příčiny zastavení tiskopisů nepominuly, mohla vláda nařízením schváleným prezidentem republiky účinnost předchozího nařízení opět prodloužit, nejdéle však na dobu dvou let. Dále zde bylo přidáno ustanovení o povinném uveřejnění projevů prezidenta republiky, příp. jeho náměstkovi v politických periodických tiskopisech a také ustanovení o povinné úřední opravě, o kterou žádal prezident republiky či jeho náměstek. K poslední novele tohoto zákona došlo v roce 1936 a to zákonem č. 130/1936 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky. Doplnky jednotlivých ustanovení citovaného zákona se týkaly v podstatě vojenské zrahy, nedovoleného zpravodajství a ohrožování obrany republiky.

Obecně tak cílem zákona na ochranu republiky a jeho jednotlivých novel, kterými se měnil a doplňoval tento zákon, bylo zvýšit postih politických trestných činů. Rozšířen byl okruh přečinů a zločinů, které spadaly pod tento zákon, kterým

byl také **chráněn prezident republiky** v rámci skutkových podstat útoků na ústavní činitele, kam patřilo zmiňované tělesné poškození ústavních činitelů, spolčení k útokům na ústavní činitele, násilí proti ústavním činitelům nebo osobování si jejich moci a také urážka prezidenta republiky.

Zákon o mimořádných opatřeních z roku 1933 – zákon č. 125/1933 Sb. z. a n. - vycházel ze zákona č. 300/1920 Sb. z. a n. ze dne 14. dubna 1920, o mimořádných opatřeních. V citovaném zákoně bylo stanoveno, že za války nebo nastanou-li uvnitř státu události ohrožující zvýšenou měrou celistvost státu, jeho republikánskou formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek mohou být podle tohoto zákona učiněna mimořádná opatření, která omezují či ruší dočasně svobody zaručené ústavní listinou v §§ 107, 112, 113 a 116 a zákonem o ochraně svobody osobní, domovní a listovního tajemství, a v souvislosti s nimi i jiná opatření (§ 1). Mimořádná opatření podle tohoto zákona připuštěná mohla být nařízena nejdéle na dobu tří měsíců (§ 2) a bylo k nim třeba usnesení vlády, které muselo být schváleno prezidentem republiky (§ 3). Vláda však byla povinná předložit vydaná nařízení nejpozději do 14 dnů Národnímu shromáždění (stálému výboru podle § 54 ústavní listiny). Pokud odepřela alespoň jedna sněmovna, příp. stálý výbor vydat souhlas vydanému nařízení, tak pomíjela jeho platnost.

Zákonem č. 125/1933 z roku 1933, o mimořádných opatřeních byly novelizovány prakticky všechny části zákona. Rozšiřoval sledované trestné činy, proti kterým mohla být mimořádná opatření použita a zotřoval trestní sankce při porušení zákona. Velké pravomoci byly dány **Státnímu úřadu bezpečnostnímu**, který např. mohl konat domovní prohlídky bez soudního rozkazu, zabavovat a otvírat dopisy, omezit, příp. zastavit vydávání a rozšiřování časopisů atd. Vláda podle tohoto zákona, jak výše zmiňuji, především vyhlášovala mimořádná opatření formou nařízení. **Musel je následně podepsat prezident republiky a nejméně dvě třetiny vlády.**²⁴

Tzv. **malý tiskový zákon** z roku 1933 – zákon č. 126/1933 Sb. z. a n. ze dne 10. 7. 1933 - měl omezit volnou kolportáž tisku (aniž by byla sama tiskovina zakázána). Zemský úřad mohl zakázat kolportáž tisku, který podvracel samostatnost, ústavní jednotu, veřejný klid a pořádek a podobně. Byl vydán pod

heslem, že „*svoboda tisku nesmí být nevázaností tisku*“.²⁵ **Zákon na ochranu cti** – zákon č. 108/1933 Sb. z. a n. ze dne 28. 6. 1933 - ochraňoval nejen fyzické osoby, ale i **státní orgány**, armádu, soudy či spolky. Důkazní břemeno nesl v těchto případech obžalovaný. **Zákon o změně jednacího řádu** poslanecké sněmovny a stejnojmenný zákon týkající se senátu dával pravomoci předsedovi senátu, který mohl dát vyvést rušící poslance či senátory z jednací síně, vyklidit návštěvní galerii, vyloučit z jednání návrhy, které by ho mařily či zdržovaly atd.²⁶ Tato opatření byla nutná, jinak by byl parlament vyřazen ze své činnosti.

Ve prospěch Hradu se přihodila jedna zdánlivě bezvýznamná událost, která změnila poměr sil. Na stranu Hradu se totiž připojil zřetelně do té doby protihradní Milan Hodža, příčinou toho byla jeho finanční situace.²⁷ Od samého počátku vzniku státu Hrad ovlivňoval svými finančními prostředky určité skupiny osob a skrze ty i vnitropolitické události státu. Pro takové případy disponoval Hrad tajnými fondy, jednalo se zejména o **fond prezidenta republiky** a **fond ministerstva zahraničí**. Určité prostředky Hrad také používal z jemu blízké Legiobanky. V tehdejší době bylo naprosto přirozené využívání obdobných prostředků k propagaci státu, ovlivňování tisku i veřejného mínění a ve většině států to bylo naprosto obvyklé. Běžné bylo i to, že se část finančních prostředků používala na **ovlivňování konkrétních osob**, které to často samy požadovaly. Za hospodářské krize se někteří protihradní politici dostali do tíživé finanční situace, a proto někteří z nich projevíli ochotu za jistý finanční příspěvek se stát podporovateli Hradu, který dokázal jejich tíživé situace ve svůj prospěch dobře využít. Již předtím měl Hrad, a také E. Beneš, takto zavázaného předáka slovenských agrárníků Vavro Šrobára, který se pravidelně dostával do tíživé finanční situace skrze akciové společnosti kúpelov v Trenčianských Teplicích a také pro špatné investice do umění. Hrad takto sanoval i další politiky, zejména v tomto ohledu byl známý sociální demokrat R. Bechyně. V obdobných souvislostech se odehrál na konci léta 1932 významný průlom do protihradní a zejména protibenešovské fronty. Schieszl si 27. srpna zapsal, že mu V. Bouček u K. Čapka sdělil: Přišel za ním „*někdo, za něhož dá ruku do ohně*“ – byl to ředitel A.s. pro stavbu silnic v Bratislavě Sonnenfeld – se vzkazem: „*dr Hodža se nabízí rozbít agrární stranu a dělat rozumnou hradní politiku, bude-li finančně sanován, k čemuž by bylo třeba 3-4 milionů*“.²⁸ Bouček nato odpověděl, že vzkaz na Hrad vyřídí, a že by bylo dobré, kdyby k němu nakonec přišel sám.

Odpůrců E. Beneše mnoho neubývalo. Kritiků jeho zahraniční politiky spíše přibývalo a rozhodně k tomu přispíval sílící vliv autoritativních a totalitních režimů v Evropě. Československo se pomalu stávalo v pravém slova smyslu **ostrovem demokracie ve střední Evropě**. V případě Benešova politického odchodu by československá zahraniční politika ztratila velmi schopného diplomata Evropského významu, ale i domácí politická scéna by postrádala známou a vůdcovskou osobnost, kterých naše politická scéna mnoho neměla.

Mezi našimi vrcholovými politiky chyběla politická osobnost, která by dokázala sjednotit politickou scénu a která by měla za sebou značnou část obyvatelstva. Z tohoto důvodu se zdál **E. Beneš** vhodnou osobností, který prohlašoval o sobě, že chce být tak jako Masaryk **nadstranickým prezidentem** a který by pokračoval v Masarykových krocích. Proto **Švehlova myšlenka slabého prezidenta** mezi obyvatelstvem **nemohla nalézt odezvu**, a to i s ohledem na hrozící krizi. Obecnou tendencí tak ve třicátých letech bylo **zvyšování a přenášení pravomocí ze zákonodárné moci na moc vládní a výkonnou**, tedy na vládu a prezidenta republiky.

Poznámky:

¹ Kárník, Z.; České země v éře první republiky (1918 – 1938), díl II, s. 45

² Tamtéž, s. 49

³ Olivová, V.; Dějiny první republiky, s. 183

⁴ zákon č. 95/1933 Sb. z. a n. ze dne 9. června 1933, o mimořádné moci nařizovací. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1933. částka 35. s. 473. byl následně celkově čtyřikrát novelizován. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 227

⁵ Tamtéž, s. 227

⁶ Tamtéž, s. 227

⁷ Kárník, Z.; České země v éře první republiky (1918 – 1938), díl II, s. 84

⁸ Tamtéž, s. 85

⁹ zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. ze dne 13. května 1936, o obraně státu. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1936. částka 35. s. 479-549. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 237

¹⁰ Tamtéž, s. 237

¹¹ Tamtéž, s. 229

¹² Kárník, Z.; České země v éře první republiky (1918 – 1938), díl II, s. 140

¹³ Tamtéž, s. 141

¹⁴ Olivová, V.; Dějiny první republiky, s. 180

¹⁵ Národní shromáždění Republiky československé v druhém desetiletí, díl II, s. 136

¹⁶ Kárník, Z.; České země v éře první republiky, díl II, s. 190

¹⁷ Kárník, Z.; České země v éře první republiky, díl II, s. 193

¹⁸ Tamtéž, s. 167

¹⁹ Olivová, V.; Dějiny první republiky, s. 186

²⁰ Kárník, Z.; České země v éře první republiky, díl II, s. 280

²¹ Tamtéž, s. 157

²² zákon č. 201/1933 Sb. z. a n. ze dne 25. října 1933, o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1933. částka 69. s. 921-925. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914 – 1945, Karolinum, Praha 2005, s. 230

²³ zákon č. 50/1923 Sb. z. a n. ze dne 19. března 1923, na ochranu republiky. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1923. částka 23. s. 207-217. z něho vycházel zákon č. 124/1933 Sb. z. a n. ze dne 10. července 1933, kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1933. částka 44. s. 707. dostupný také in Gronský, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám, s. 178; dále zákon č. 140/1934 Sb. z. a n. ze dne 10. července 1934, kterým se mění a doplňují zákon na ochranu republiky a zákony tiskové. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1934. částka 56. s. 513-516.; naposledy zákon č. 130/1936 Sb. z. a n., jímž

se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1936. částka 35. s. 477-479.

²⁴ zákon č. 300/1920 Sb. z. a n. ze dne 14. dubna 1920, o mimořádných opatřeních. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920. částka LVI. s. 690-691. novelizován zákonem č. 125/1933 Sb. z. a n. ze dne 10. července 1933. In Sběrka zákonů a nařízení. 1933. dostupný také in Grons ký, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám, s. 164

²⁵ Kárník, Z.; České země v éře první republiky (1918 – 1938), díl II, s. 138

²⁶ Tamtéž, s. 137

²⁷ Klimek, A.; Boj o Hrad, díl II, s. 314

²⁸ Tamtéž, s. 317

VI. Závěr

Prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk a vedle něho ministr zahraničních věcí a pozdější **druhý prezident Edvard Beneš** patřili **k nejvýznamnějším osobnostem** první Československé republiky v letech 1918 – 1938. Je příznačné, že československá historiografie do roku 1989 nevěnovala těmto významným osobnostem, prakticky žádnou pozornost. Toto „bílé místo“ na mapě českých, resp. československých dějin se snažila zaplnit řada prací českých právních historiků a historiků obecných dějin průběžně citovaných v této práci, které počaly vycházet v devadesátých letech dvacátého století. Prameny této práce jsou rovněž dobové monografie prvorepublikových právních historiků. Tato práce se tak snaží alespoň částečně tato místa zaplnit při plném vědomí toho, že jde pouze o skromný pokus, který by vyžadoval další hlubší historickou analýzu, která by však překračovala rozsah diplomní práce. T. G. Masaryk a E. Beneš tak náležejí **ke klíčovým postavám** novějších dějin a období první republiky patří k důležitým mezníkům naší ústavnosti a státnosti.

Hlavním pramenem k tématu nazvaném „Prezident republiky v ústavním systému předmnichovské ČSR“ byly **ústavní předpisy** první Československé republiky, především zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. listopadu 1918, o prozatímní ústavě (prozatímní ústava z roku 1918), dále dvě významné novely prozatímní ústavy přijaté v roce 1919 a to zákon č. 138/1919 Sb. z. a n. ze dne 11. března 1919, kterým se mění § 1 zákona ze dne 11. listopadu 1918, čís. 37 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě a zákon č. 271/1919 Sb. z. a n. ze dne 23. května 1919, kterým se mění zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě a **zejména** zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje **Ústavní listina** Československé republiky (Ústavní listina z roku 1920). Přirozeně prezidenta republiky a jeho ústavního postavení **se dotýkala řada zákonů** vydaných průběžně v období první republiky. Jednalo se např. o zákon č. 161/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. 3. 1920, o volbě prezidenta republiky, zákon č. 654/1919 Sb. z. a n. ze dne 5. 12. 1919, kterým se zřizuje Kancelář prezidenta republiky, zákon č. 320/1920 Sb. z. a n. ze dne 15. 4. 1920, o vedlejších sídlech prezidenta republiky a další.

Svou práci jsem zaměřil na **vymezení ústavního postavení prezidenta republiky**, na jeho pravomoci a na vztahy **v rámci moci zákonodárné, výkonné a soudní**. Zmiňován je také **politický boj** na počátku první republiky **o prezidentské pravomoci** a o postavení prezidenta republiky v parlamentní republice. Cílem práce bylo postihnout **celkový pohled** postavení prezidenta republiky v ústavním systému první republiky po stránce právněhistorické i po stránce faktické. Je možné si povšimnout, že ústavněprávní stav se často v období první republiky odlišoval od stavu faktického. Státní moc nebyla koncentrována ve státních institucích, ale v politických stranách a to zejména ve státotvorných stranách, proto se utvořila instituce tzv. pětky vůdců nejvlivnějších stran. Později vlivem okolností se utvářela obdobná instituce šestky, sedmičky, případně osmičky vůdců nejvlivnějších stran, jak bylo v diplomní práci vysvětleno.

Nezastupitelnou úlohu tvoří k danému tématu **literatura současných významných právních vědců**, právních historiků, právních teoretiků a ústavních znalců, mezi které se k předkládanému tématu řadí především monografie prof. Václava Pavlíčka, doc. Jána Gronského, JUDr. Jiřího Hřebejka a prof. Karla Malého.

Ve všech uváděných ústavních předpisech, příp. zákonech byla **věnována prezidentu republiky** v období první republiky **velká pozornost**. Jejich postavení v první republice bylo mimořádné, které vyplývalo z jejich zásluhy o vznik a založení československé republiky, jejich vysokého morálního kreditu atd. T. G. Masaryk, případně E. Beneš měl podporu většiny československého obyvatelstva. O významu a vážnosti prvního prezidenta v československé republice svědčí vydání **několika výjimečných zákonů** a to zákona č. 318/1920 Sb. z. a n. ze dne 15. 4. 1920, o čestném daru prvnímu prezidentovi Československé republiky, zákona č. 22/1930 Sb. z. a n. ze dne 26. 2. 1930, o zásluhách T. G. Masaryka, zákona č. 23/1930 Sb. z. a n. ze dne 26. 2. 1930, o věnování na oslavu 80. narozenin prvního prezidenta republiky Československé T. G. Masaryka a zákona č. 232/1935 Sb. z. a n. ze dne 21. 12. 1935, o státní poctě prezidentu Československé republiky.

Již v úvodu jsem se zmínil, že prezident republiky T. G. Masaryk měl **ve svém souhrnu relativně silné postavení**. Podle Ústavní listiny z roku 1920 prezident

republiky jako hlava státu patřil do moci vládní a výkonné. Dle Ústavní listiny **neměl** prezident republiky **sice silné postavení**, avšak obdržel **některé významné pravomoci**. Vedle těchto pravomocí měl však také **některé reprezentativní pravomoci**. Prezident republiky byl ze své funkce neodpovědný, a proto potřeboval ke každému úkonu moci vládní a výkonné **spolupodpis příslušného člena vlády**. Na druhé straně od slabšího formálního postavení prezidenta bylo třeba odlišovat jeho **faktické postavení prezidenta republiky** a to jak T. G. Masaryka, tak i E. Beneše. Přirozeně velmi důležitou úlohu představovala samotná osobnost Tomáše Garrigua Masaryka jako zakladatele státu, který měl velký vliv na dění ve státě a také z jeho charismatu politického, mravního a vědeckého. Měl rovněž vysokou autoritu u představitelů koaličních stran, kteří byli skutečnými vládci první republiky. Největší politický vliv měl prezident republiky v době tzv. úřednické vlády. Neformální institucí, která **zvyšovala vliv a postavení** prezidenta republiky byla **skupina Hradu**. Postavení prezidenta republiky se rovněž měnilo v průběhu času. Ve třicátých letech došlo **k přijetí mimořádných opatření**, tzv. opatření na ochranu demokracie, která měla zabránit ohrožení státu ze strany radikální pravice i levice. Přijetí těchto zákonů bylo reakcí na nástup nacistického režimu v sousedním Německu. Tyto zákony zpravidla zmocňovaly vládu, aby vydala nařízení s pravomocí zákona. Obecnou tendencí tak bylo **zvyšování a přenášení pravomocí ze zákonodárné moci na moc vládní a výkonnou**, tedy na vládu a prezidenta republiky. Pro většinu obyvatelstva v této vypjaté nacionální době byla přijatelná myšlenka silného a nadstranického prezidenta, proto ani Švehlova myšlenka slabého prezidenta nemohla mezi obyvatelstvem v této době nalézt odezvu.

Po studiu uvedené literatury jsem si uvědomil, že první republika na straně jedné sice nebyla ideální republikou, měla své problémy na které jsem v diplomové práci poukázal, na straně druhé však byla ve střední Evropě **jedinou demokratickou republikou** obklopenou nedemokratickými státy. V tomto směru první republika navázala na pokrokové tradice české státnosti. Stejně tak oba zvolení prezidenti měli daleko k „legendám“, které následně z nedostatku objektivní historické literatury vznikly. Prezident Tomáš Garrigue Masaryk nebyl „tatíček“, avšak mimořádně vzdělaným člověkem, který šel tvrdě za svými cíly, stejně tak prezident Edvard Beneš, který k prosazení svých politických cílů často používal způsoby získané mezinárodně-diplomatickou praxí. Oba prezidenti však

byli zvoleni v souladu tehdy platnými ústavami a jejich zvolení podporovala většina tehdejších občanů československé republiky. Lze uzavřít, že oba prezidenti, jak Tomáš Garrigue Masaryk, tak i Edvard Beneš byli prezidenty, kteří si nejvyšší funkci v tehdejším státu plně zasloužili. Lepších nebylo. Tento závěr podle mého názoru potvrzují i poměrně objektivní monografie soudobých historiků a právních vědců.

Prameny

Prozatímní ústava z roku 1918 (zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. listopadu 1918, o prozatímní ústavě)

Ústavní listina z roku 1920 (zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky)

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, vydávaná Státní tiskárnou v Praze, ročník 1918 - 1938

Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění (Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR) – <http://www.psp.cz/eknih/>

Seznam použité literatury

BALÍK, S. a kol.; Politický systém českých zemí 1848-1989. Brno: Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav. 2003. 180 s.

BROKLOVÁ, E.; Československá demokracie: Politický systém ČSR 1918-1938. Praha: Sociologické nakladatelství. 1992. 168 s.

BROKLOVÁ, E.; Prezident Republiky československé: Instituce a osobnost T. G. Masaryka. Praha: Masarykův ústav AV ČR. 2001. 143 s.

BROKLOVÁ, E.; První československá ústava: Diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 1992. 221 s.

ČAPEK, K.; Hovory s T. G. Masarykem. Praha: nakladatelství Fragment. 2009. 588 s.

ČECHUROVÁ, J., ČECHURA, J.; Edvard Beneš – diplomat na cestách: depeše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše 1919-1929. Praha: Karolinum. 2000. 212 s.

DEJMEK, J; Edvard Beneš – Politická biografie českého demokrata: část první – Revolucionář a diplomat (1884-1935). Praha: Karolinum. 2006. 631 s.

- DOSTÁL, VĽ.; Antonín Švehla: Profil československého státníka. 2. vydání. Praha: SZN. 1990. 223 s.
- GAJANOVÁ, A.; ČSR a středoevropská politika velmocí (1918-1938), Praha: Academia. 1967. 386 s.
- GALANDAUER, J.; Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, perspektivy. Praha: nakladatelství Svoboda. 1988. 244 s.
- GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, A.; U Masarykov – Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka. Bratislava: Academia Electronic Press. 1995. 303 s.
- GRONSKÝ, J., HŘEBEJK, J.; Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa, díl první 1918-1945. Praha: Karolinum. 2004. 244 s.
- GRONSKÝ, J.; Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945. Praha: Karolinum. 2005. 584 s.
- HÁJKOVÁ, D., ŠEDIVÝ, I.; Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš (1914 – 1918). Praha: Masarykův ústav AV ČR. 2004. 353 s.
- HANZAL, J.; Antonín Švehla. Jinočany: H&H. 1993. 55 s.
- CHURANĚ, M. a kol.; Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století, první díl A-M. Praha: Libri. 1998. 467 s.
- CHURANĚ, M. a kol.; Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století, druhý díl N-Ž. Praha: Libri. 1998. 482 s.
- JANSTOVÁ, K.; Prezident České republiky: disertační práce (Ph.D.). Praha: Univerzita Karlova, Fakulta právnická, 2007. 356 s. Vedoucí disertační práce prof. JUDr. Václav Pavlíček, CSc.
- KÁRNÍK, Z.; České země v éře první republiky (1918-1938): Díl první – Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha: Libri. 2000. 571 s.
- KÁRNÍK, Z.; České země v éře první republiky (1918-1938): Díl druhý – Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha: Libri. 2002. 577 s.
- KÁRNÍK, Z.; Malé dějiny československé (1867-1939). Praha: Dokořán. 2008. 502 s.
- KLÍMA, K., JIRÁSEK, J. (eds); Pocta Jánů Gronskému, Plzeň: nakladatelství Aleš Čeněk. 2008. 614 s.
- KLIMEK, A.; Říjen 1918: Vznik Československa. Praha – Litomyšl: Paseka. 1998. 279 s.

- KLIMEK, A.; Vítejte v první republice. Praha: Havran. 2003. 301 s.
- KLIMEK, A.; Boj o Hrad: první díl Hrad a Pětka 1918-1926. Praha: Panevropa. 1996. 432 s.
- KLIMEK, A.; Boj o Hrad: Kdo po Masarykovi? druhý díl 1926-1935. Praha: Panevropa. 1998. 591 s.
- KLIMEK, A.; Velké dějiny zemí Koruny české (1918-1929), Sv. 13. Praha: Paseka. 2000. 824 s.
- KLIMEK, A.; Velké dějiny zemí Koruny české (1929-1938), Sv. 14. Praha: Paseka. 2002. 800 s.
- KLIMEK, A. a kol.; Vznik Československa 1918: Dokumenty československé zahraniční politiky. Praha: Ústav mezinárodních vztahů. 1994. 439 s.
- KLIMEK, A., KUBŮ, E.; Československá zahraniční politika 1918-1938: Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. 1995. 115 s.
- KOL. AUTORŮ; Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948. Praha: Gallery. 2002. 304 s.
- KOVTUN, J.; Masarykův triumf: Příběh konce velké války. Praha: Odeon. 1991. 537 s.
- KUBKA, Fr.; Mezi válkami: Masaryk a Beneš v mých vzpomínkách. Praha: Svoboda. 1969. 226 s.
- KURAL, V.; Češi, Němci a mnichovská křižovatka. Praha: Karolinum. 2002. 197 s.
- KVAČEK, R.; Nad Evropou zataženo: Československo a Evropa 1933-1937. Praha: Svoboda. 1966. 450 s.
- KVAČEK, R.; První světová válka a česká otázka. Praha: Triton. 2003. 162 s.
- KVAČEK, R.; České dějiny II. – učebnice pro střední školy. Praha: SPL – Práce. 2002. 243 s.
- LEMBERG, H.; Češi – Němci – východní Evropa 1848 –1948. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2000. 350 s.
- LUKEŠ, I.; Československo mezi Stalinem a Hitlerem: Benešova cesta k Mnichovu. Praha: Prostor. 1996. 374 s.
- MALÝ, K. a kol.; Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 2. vydání. Praha: Linde. 1999. 572 s.

- Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí (1918-1928).
Praha: Předsednictvo poslanecké sněmovny a předsednictvo senátu. 1928. 1315 s.
- Národní shromáždění Republiky československé v druhém desetiletí (1928-1938).
Praha: Předsednictvo poslanecké sněmovny a předsednictvo senátu. 1938. 1001 s.
- NEUBAUER, Z.; Státověda a teorie politiky. 3. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství Slon. 2006. 359 s.
- OLIVOVÁ, V.; Dějiny první republiky. Praha: Karolinum. 2000. 355 s.
- OLIVOVÁ, V.; Edvard Beneš – 1884-1948. Praha: Společnost Edvarda Beneše. 1994. 144 s.
- OPAT, J.; Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: Česká otázka včera a dnes, Praha: Ústav T. G. Masaryka. 2003. 543 s.
- PAVLÍČEK, V. a kol.; Ústavní právo a státověda: I. díl Obecná státověda. Praha: Linde. 1998. 369 s.
- PAVLÍČEK, V. a kol.; Ústavní právo a státověda: II. díl Ústavní právo České republiky. Praha: Linde. 2001. 779 s.
- PAVLÍČEK, V.; O české státnosti: Úvahy a polemiky, část 1 - Český stát a Němci. Praha: Karolinum. 2002. 413 s.
- PEROUTKA, F.; Budování státu, díl první a druhý. 4. vydání. Praha: Academia. 2003. 867 s.
- PEROUTKA, F.; Budování státu, díl třetí a čtvrtý. 4. vydání. Praha: Academia. 2003. 961 s.
- PEROUTKA, F.; Deníky, dopisy, vzpomínky. Praha: Lidové noviny. 1995. 320 s.
- PEŠKA, Z.; Československá ústava a zákony s ní související. I. díl. Praha: Čs. Kompas. 1935. 948 s.
- PEŠKA, Z.; Československá ústava a zákony s ní související. II. díl. Praha: Čs. Kompas. 1935. 949 s.
- Slovník veřejného práva československého. Svazek I-V. Brno: Polygrafia. 1929 - 1948
- SOBOTA, E. a kol.; Československý prezident republiky: Státoprávní instituce a její život. Praha: Orbis. 1934. 452 s.
- ŠOLLE, Z.; Po stopě dějin: Češi a Slováci v letech 1848 – 1938. Praha: Orbis. 1969. 316 s.

- TOBOLKA, Zd. V.; Jak vznikla ústava Československé republiky z roku 1920. Praha: Čs. sociální demokracie – propagační oddělení. 1946. 38 s.
- V AŠEK, R.; Prezident Beneš v letech 1935-1938. Praha: Masarykův ústav- Archiv AV ČR. 2008. 244 s.
- VAVŘÍNEK, Fr.; Základy práva ústavního. 6. vydání. Všeherd. 1929. 267 s.
- WEYR, Fr.; Československé právo ústavní. Praha: Melantrich. 1937. 339 s.
- ZEMAN, Z.; Edvard Beneš: Politický životopis. Praha: Mladá fronta. 2002. 342 s.